سیلاڤ

هەژمار ١٣٣
ئیلۆن - ٢٠٢٣
کۆڤارەکا ڕەوشەنبیری گشتی یە

سێ نامەیێن دیرۆکییێن مستەفا بارزانی ل سالێن شێستان ژ سەدسالییا بیستێ د ئەرشیفێ نیشتمانیێ وەلاتێ ئوسترالیا دا

ئۆرەمار لێگەڕیان دناڤا بەرپەڕێن نەپەنیدا

وەغەرا مەتران ڕەبان، ڕژیانا ستێرەکا گەشە ل ئەسمانێ کوردستانێ

SILAV

سیلاڤ

کۆڤارەکا رەوشەنهزری گشتی یە

١٣٣

ئیلۆن - ٢٠٢٣

ڕێڤەبەرێ هونەری
علي حفظ الله
Tel - WhatsApp
+964 7504226413

خودانێ ئیمتیازێ
محمد محسن

سەرنڤیسەڤان
خالد دێرەشی
Tel - WhatsApp:
+9647504642107

دەستەکا نڤیسەڤانا
محمد عبدوللا نامێدی
سەردار هێتوتی

ڤێداچوونا ئەزمانی
حەمیدێ بامەڕنی

ئەدرێس
ئامێدیێ - کانیا مالا

چاپخانە
گازی - دهوک

سیلاڤ ل تورا نینتەرنێتێ
https://en.calameo.com/subscriptions/2219010

ناڤەڕۆک

- سێ نامەيێن ديرۆکيێن مستەفا بارزانی ل سالێن شێستان ژ سەدساليا
بيستێ د ئەرشيفێ نيشتمانيێ وەلاتێ ئوستراليا دا ٠٢
- ڤەژەنا شۆڕشا ئيلۆنێ د ڕۆژناما نيويۆرك تايمزدا ١٩٦١ - ١٩٧٠ .... ١٢
- وەغەرا مەتران ڕەبان، ڕژيانا ستێرەکا گەشە ل ئەسمانێ کوردستانێ ٢٦
- ئۆرەمار ... لێگەريان دناڤا بەرپەرێن نەپەنيدا ٣٢
- سلتان مراد ژی هۆزانڤانێ ميرگەها بەهدينانە ٥٩
- پارکا خەما ٦٣
- کارۆکۆك و خەملا ژنکا کورد ٦٨
- دەڤەرا ئامێديێ دناڤ بەرپەڕێت کتێبا لوردێ بەريتانی واركوورسی دا ٨٥
- دەنگڤەدانا شکلێ کوردا د شێعرا کلاسيك يا فارسی دا ٩٧
- سەرهاتيا عەليێ مامەد و سەيران خاتينێ ١٠٧
- سويکا چەمجوو ئێکانە سويك بوو ل دەڤەرا نێروە و ڕێکان ١٢٢
- ئەحمەدێ نالبەند و نادرێ کانيسارکی، دبەريکانەکا شيعرا ترانکيدا ١٢٦

SILAV

سێ نامەیێن دیرۆكیێن مستەفا بارزانی ل سالێن شێستان ژ سەدسالییا بیستێ د ئەرشیفێ نیشتمانیێ وەلاتێ ئوستراليا دا

د. نەجاتی عەبدوللا (فرەنسا)

كرمانجیكرن: موسەدەق تۆڤی

دیـاره چارەنڤیسـێ كـوردان یـێ وەسـانە هەتـا نهـا ژی خودانێـن خـۆ و ئەرشـیفەكێ تایبەتـێ خـۆ یـێ نەتەوەیـی نینـن، ئـان ژی هەتـا ئەڤـرۆ وان ب خـۆ نەڤیایـە خـودانی وی ئەرشـیفی بـن. ژبـەر ڤـێ چەنـدێ و ژ ئەنجامـێ نەبوونـا سـازییەكا نیشـتمانییا كوردسـتانی یـا تایبـەت ب پاراسـتنا ئەرشـیفی، پشـكەكا مەزنـا دیكیۆمێنـت و گرۆڤێـن دیـرۆكی و ژیاریێـن مـە یێـن بـەرزە بوویـن، ب مخابینیڤـە ئەگـەر مابـن ژی ل ئەرشـیفخانەیێن بیانییـان و وەلاتێـن هەڤسـوو (جیـران) هاتینـە پاراسـتن. ئـەڤ سـێ نامەیێـن دیرۆكیـی یێـن ئیمـزا سـەرۆكێ پـارتی دیموكـراتی كوردسـتان و سـەرۆكێ گشـتیێ لەشـكەرێ شۆرشـگێرێ كوردسـتانێ و سـەرۆكێ جڤاتـا سـەركردایەتییا شۆرشـێ ل كوردسـتانا ئیراقـێ مستەفا بـارزانی (١٩٠٣ - ١٩٧٩) ب خوەڤـە دگـرن، ل سالێن شێـستان ژ سەدسـالییا چوویـی هاتینەنڤیسـین و هنارتـن. د ئەرشـیفێ نیشـتمانیێ ئۆسـترالیادا دگـەل كۆمـەكا شـوونەوار و دیكیۆمێنتێـن دیـرۆكی یێـن تایبـەت ب كـورد و كوردسـتانێ هاتینـە پاراسـتن. ژبـەر گرنگییـا دیرۆكییـا ڤـان نامەیـان كـو ل سـالێن شێـستان ژ سەدسـالییا چوویـی هاتینەنڤیسـین، مـە ب پێدڤـی زانی سـەرژنوو وان ڤەگەرینینەڤـە ناڤـا كتێبخانەیـا كـوردی و ب كـوردی ژی بێنەبەلاڤكـرن و لبـا ئۆرژینـالا وان ژی دگەلـدا بێتەبەرچاڤكـرن. چ پێنەڤێـت نامـە د بنیاتـدا ب عـەرەبی هاتینەنڤیسـین و پاشـتر هاتینەوەرگێـران بـۆ سـەر زمانـێ

ئینگلیـزی، ژبـۆ تەمامكرنـا نامەیـا دووێ د دەسـپێكا نامەیێـدا مـە مفـا ژ وەرگێرانـا ئینگلیـزی وەرگرتیـە ئـەوا بـۆ ئالیـێ ئاماژەپێكـری هاتییـە هنارتـن، كـو ئەڤـە د دەقـێ عەرەبیـدا نەبـوو مـە لبـەر دەقـێ ئینگلیـزی نڤیسـیەڤە. هەروەسـان وێنەیـێ بـارزانی د نـاڤ ئەرشـێفێ رۆژنامـەكا ئینگلیـزی یـا وی سـەردەمی بەلاڤدبـوو هاتییـە پاراسـتن. دیـارە د ڤێـت ل داویـێ بێـژم ئـەڤ نامەیـە پشـكەكن ژ پرۆژەیـێ جڤاندنـا تەبایـی نامەیێـن دیرۆكیێـن مسـتەفا بـارزانی د كتێبـەكا سـەربەخوەدا، كـو ب (نامـە مێژوویـیـەكانی مستەفا بـارزانی د ئەرشـیفخانەیێن جیهانیێـدا) و هەمـوو ئـەو نامەیـە ژ ئەرشـیفخانەیێن بریتانیـا

و فرەنسا و ئوسترالیادا هاتینە کۆمکرن، هەروەسان ئەو پرۆژەیە هەمو وان نامەیان هەمبێزدکەت یێن د ڕۆژنامە و کۆڤارێن دەرڤەی وەلاتیدا ب زمانێن ئەوروپی هاتینە کۆمکرن.

نامەیا ئێکێ:

القيادة العامة
لجيش كوردستاني الثوري

الى من له الاختصاص تحية

يهدي مصطفى البارزاني - رئيس الحزب الديمقراطي الكردستاني والقائد العام لجيش كردستاني الثوري ورئيس مجلس قيادة الثورة في كردستان العراق - تحياته ويرجو ان يوضح بانه قد تكون مجلس قيادة الثورة لكردستان العراق كقيادة موحدة مركزية لادارة شؤون الثورة - ورغبة منا في توضيح الموقف السياسي واعلان اهداف الثورة لاصدقائنا في الخارج والعمل على تحقيقها - فقد عينا السيد عصمت شريف وانلي ممثلا لثورتنا خارج الوطن .

ان السيد وانلي هو عضو في مجلس قيادة الثورة في كردستان العراق وسكرتير لجنة الدفاع عن حقوق الشعب الكردي ونحن نرى فيه الكفاءة والاخلاص للقضية الكردية .

لقد خولنا السيد وانلي ان يتكلم باسم الثورة وان يقوم بالاتصالات اللازمة مع الجهات المعنية - لذا نرجو التفضل بالاعتماد عليه في كل ما يقوله او يعمله باسمنا وباسم الثورة .

ننتهز هذه الفرصة لكي نعبر عن فائق شكرنا وامتناننا .

كتب في رانية - العراق - في اليوم الخامس والعشرين من شهر تشرين الاول سنة ١٩٦٢

مصطفى البارزاني
رئيس الحزب الديموقراطي الكردستاني
القائد العام لجيش كردستان الثوري
رئيس مجلس قيادة الثورة لكردستان العراق

KURDISTAN

ڕانیە، ئیراق، ٢٥ چریا ئێکێ ١٩٦٤ێ

سەرکردایەتییا گشتییا لەشکەرێ شۆرشگێرێ کوردستانێ

سلاڤ بۆ هەرکەسەکێ پەیوەندیدار

مستەفا بارزانی سەرۆکێ پارتی دیموکراتی کوردستان و سەرکردەیێ گشتیێ لەشکەرێ شۆرشگێرێ کوردستانێ و سەرۆکێ جڤاتا سەرکردایەتییا شۆرشێ ل کوردستانا ئیراقێ سلاڤان ل هەوە دکەت و هیڤی دکەت و وێ راستیێ رۆهندکەت کو سەرکردایەتییا شۆرشێ ل کوردستانا ئیراقێ وەك سەرکردایەتییەکا هەڤگرتی و خوەجهی بۆ برێڤەبرنا کاروبارێن شۆرشێ، بەرەما رۆهنکرنا هەلویستێ سیاسی و بەرچاڤکرنا ئارمانجێن شۆرشێ بۆ دوستێن مە ل دەرڤەی وەلاتی و خەباتکرن بۆ دەستڤەئینانا وان ئارمانجان ل دووڤ بریارا مە بەرێز عیسمەت شەریف وانلی وەك نوونەرێ شۆرشێ ل دەرڤەی وەلاتی هاتە دەسنیشانکرن.

بەرێز وانلی ئەندامێ جڤاتا سەرکردایەتییا شۆرشێ یە ل کوردستانا ئیراقێ و سکرتێرێ کۆمیتەیا پاراستنا مافێن نەتەوەیێ کوردە و ئەم وی وەك کەسەکێ خودان شیان و دلسۆژ بۆ دۆزا کوردی دبینین، مە تەواوی دەستەلاتی داینە بەرێز وانلی کو ب ناڤێ شۆرشێ ل دەرڤەی وەلاتی ب پەیڤیت و پەیوەندیێن پێدڤی دگەل ئالیێن پەیوەندیدار گرێدەت، لەوما هیڤی دکەین باوەریێ پێ بکەن دەمێ هەر ئاخفتنەکێ ب ناڤێ مە و ب ناڤێ شۆرشێ دکەت.

ئەم ب دەلیڤە دزانین سوپاسیێن خوە بۆ هەوە پێشکەشکەین و هیڤیدارییا خوە بۆ هەوە بەرچاڤکەین.

ئیمزا

مستەفا بارزانی

مستەفا بارزانی سەرۆکێ پارتی دیموکراتی کوردستان، سەرکردەیێ گشتیێ لەشکەرێ شۆرشگێرێ کوردستانێ و سەرۆکێ جڤاتا سەرکردایەتییا شۆرشێ ل کوردستانا ئیراقێ

مۆرا پارتی دیموکراتی کوردستان

(مەکتەبا سیاسی)

نامەیا دووێ

ئیراق ١٩٦٥/٧/٢٧

بۆ رێزدار جەنابێ نوونەرێ هەردەمێ ئوستراليا د نەتەوەیین هەڤگرتیدا، شاندێ ئوستراليا بۆ نەتەوەیێن هە ڤگر تی .

٧٥ تاخێ سیێ، قاتێ بیست و دووێ

نیۆیۆرك، N.Y ١٧

سلاڤ و رێز

خوە ب سەرفراز دزانین هەوە ل سەر داوی گۆهرینێن د دۆزا کوردی دا ل ئیراقێ

(TRANSLATION)

Iraq
July, 1965

His Excellency, Permanent Representative of Australia to the U.N.
Australian Mission to the United Nations
750 Third Avenue, 22nd floor
New York 17, N.Y.

Greetings:

We have the honor to present to Your Excellency the latest developments of the Kurdish Question in Iraq, and the new crisis created by the Iraqi Governement concerning it.

As Your Excellency may know, we had ceased fire on February 10, 1964, so as to provide the Iraqi Governement simple opportunity to resolve the Kurdish Question through peaceful negotiations and to respond to the national and justified demands of the Kurdish people, which do not exceed an autonomy within the framework of the Iraqi Republic. Such a demand is the least that any nation may accept in this century in order to secure its national rights. But to our great disappointment the governement refused to respond to any of our national demands, even the simplest. On the contrary, the governement disregarded even those national rights prevously recognited in the Temporary Iraqi Constitution of 1950. Instead, the Iraqi government, persuing the path of a chauvinistic military dictatorship, in order to entrench itself, demanded that we demobilize the Kurdish Army of Liberation. This is effect, meant unconditional surrender, which is unjustified and wholly unacceptable to any loyal Kurd.

In March, 1965 the governement again initiated actual war against us. More than 80 percent of the Iraqi armed forces have been sent to carry out the agression and they have resumed the bombardment of peaceful Kurdish towns and villages with artillary and planes, using napalm bombs, desstroying our beautiful country and killing the innocent inhabitants.

Ever since March, 1965 there have been continual clashes between the aggreasive Iraqi Army and the Kurdish Army of Liberation. We also know definitely that the Iraqi government has purchased large quantities of toxic gases for use against civilian Kurdish

پەرێ ئێکێ ژناما دوێ

- 2 -

inhabitants so as to terrorise them. This is against the Geneva Convention and international law. Furthermore, this continual fighting in Kurdistan endangers the security and peace of the Middle East which may lead to dangerous consequenses on world peace.

We therefore beg of Your Excellency that you support the wronged Kurdish nation, that you stand against the asle of arms to the Iraqi Government during this crisis and that you use your vide influence and appreciated efforts to prevent injustice and atrocity against our nation. Our people are looking forward to your support and are appreciative of any oral and material help that can be offered.

Please accept our cincere regards and appreciation.

Respectfully,

(Signed) Mustafa Barzani,
President of the Command Council
of the Revolution of
Iraqi-Kurdistan,
President of the Democratic Party
of Iraqi-Kurdistan,
Commander-in-Chief of the
Revolution.

پەرێ دوێ ژ ناما دوێ

و ئەو تەنگاڤييا نوو يا حكومەتا ئيراقێ دروستكرى ئاگەهدار كەين. ژ هەوەيێن هێژا ڤەشارتى نينە ل ١٩٦٤/٢/١٠ێ مە شەر يێ راگرتى و مە دەليڤەكا مەزنا ئێخستييە بەر سينگێ حكومەتا ئيراقێ بۆ چارەكرنا دۆزا كوردى، ئەو ژى ب رێكا دانوستاندنان و چارەكرنا ئاشتييانە و دەستڤەئينانا مافێن نەتەوەييێن گەلێ كورد كو ژ چوارچوڤێ ئۆتۆنۆمى د سنوورێ ئيراقێدا نا دەركەڤيت كو ئەڤ مافە كێمترين مافە هەر نەتەوەيەك د سەردەمێ نوودا پێ رازى ببيت. بەلێ گەلەك ب مخابنيڤە حكومەتا ئامادە نەبوو تنێ ئێك ژ مافێن مللەتێ مە دابين بكەت كو بچويكترين ماف ژى ب خۆڤە بگريت. بەلكى دەستێ دانايە سەر هەمى ئەو مافێن سەرڤە يێن دەستوورێ ئيراقێ يێ سالا ١٩٥٨يێدا(١) هاتين و رەوش يا بەرەف چەسپاندنا شێوازەكێ دەستەلاتدارييا ديكتاتۆرييا سەربازى برى و داكوكيێ ل مە دكەن كو لەشكەرێ شۆرشگێرێ كوردستانێ هەلوەشينين ئەڤە ژى خۆ ب دەستڤەدانەكا بێ مەرجە و چ كوردەكێ

دلسۆژ ب ڤێ چەندێ رازی نابیت و د هەمان دەمدا ژ رەنگێن دادپەروەریێ د ڤێ داکوکی کرنێدا نینە.

ژ دەسپێکا ئادارا ١٩٦٥یڤە حکومەتێ دژی مە دەست ب شەرەکێ دژوار کریە، چوار ژ پێنج پشکێن لەشکەرێ ئیراقێ ل کوردستانێ جڤاندینە وب تۆپ و فرۆکەیان دەست ب بۆمبەبارانا گوند و باژێرێن کوردان کریە، بەردەوام یێ بۆمبەییێن سۆژەکێن ناپالمی و مەرگ و وێرانکاریێ دا دبارینە سەر وەلاتێ مە یێ جوان و خەلکێ مە یێ بێ گونەه دکوژن، ژ وێ رۆژێڤە رۆژەك دەرباز نابیت شەرەك د ناڤبەرا لەشکەرێ ئیراقێ و ئێکینەییێن پێشمەرگەیێن کوردستانێ روونەدەت، ئەڤە و زانیارییێن چ گومان تێدا نەی گەهشتینە مە کو حکومەتا ئیراقی قەبارەکێ مەزن ژ غازێ ژەهرکری کرییە داکو دژی خەلکێ مەیێ سڤیل بکاربینیت ب مەرەما ترساندن و بەحجاندنا ڤی خەلکی، ئەڤ چەندە ب دروستی بەروڤاژییە دگەل پەیمانا (جنێف) و گشت یاسایێن ناڤدەولەتی ئەڤ چەندە قەدەغەکریە.

دیارە یا ڤەشارتی نینە ل جەم هەوەیێن رێزدار کو دەسپێکرنەڤا شەری ل کوردستانێ دێ تەناهی و ئارامیێ ئالۆزینیت و ئاسایشا دەڤەرا رۆژهەلاتێ ناڤین ئێخیتە د مەزنترین مەترسیدا.

لەوما ئەم داخوازێ ژ هەوەیین رێزداردکەین پشتەڤانیێ ل گەلێ کوردێ بەلەنگاز بکەن و د ڤێ رەوشا هەییدا نەهێلن خەلکەك چەکی ب فروشیتە حکومەتا ئیراقێ و دەستەلاتێ خوەیێ بەرفرەه و بزاڤێن خوەیێن ئاشتیخوازانە بکاربینن بۆ نەهێلانا زۆرداری و دوژمناتیێ ل سەر خەلکێ مە کو چاڤێ وی ل هەوەیە و باشترین رێزگرتن هەنە ل سەر هەر هاریکارییەکا مادی و مەعنەوی یا دگەل وی دهێتەکرن.

هیڤیە جوانترین رێزگرتنا مە قەبوول کەن.

(ئیمزا)

مستەفا بارزانی ١٩٦٥/٧/٢٧

سەرۆکێ پارتی دیموکراتی کوردستان، سەرکردەیێ گشتیێ لەشکەرێ شۆرشگێرێ کوردستانێ و سەرۆکێ جڤاتا سەرکردایەتیا شۆرشێ ل کوردستانا ئیراقێ

مۆرا پارتی دیموکراتی کوردستان

نامەیا سێیێ

رانیە، کوردستانا ئیراقێ، ل ../١٢/١٩٦٤

رێزدار یۆ.تانت(٢).

سکرتێرێ گشتیێ نەتەوەییێن هەڤگرتی - نیۆیۆرك

جەنابێ سکرتێرێ گشتی

خوە ب سەرفراز دزانم ئەڤێن ژێری

راتبه · کوردستان العراق فی / ١٢ / ١٩٦٢

لسیادة اوثانت

سکرتیر عام الامم المتحدة - نیویورک

سیادة السکرتیر العام

اتشرف بان ارفع لعنایتکم السامیة ما یلـــــی ·

عند ما قام شعبنا فی کوردستان العراق بحمل السلاح فی ١١ ایلول ١٩٦١ کان ذلك لرد اعتداء صارخ قام به دکتاتور العراق السابق عبد الکریم قاسم بالحدید والنار لمجرد قیام شعبنا بالمطالبة سلمیا بحقوقه القومیة المشروعة · وفی مقدمتها الحکم الذاتی لکردستان ضمن حدود الجمهوریة العراقیة · وان الحکم الذاتی هو الشکل الوحید الذی سیسمح لنا بادارة بلادنا بانفسنا واستثمار امکانیاتنا الاقتصادیة لنا لمصالح الشعب · وتطویر ثقافتنا الوطنیة · مع المحافظة علی العلاقات الطبیعیة التی ربطتنا باخواننا العرب· ویعتبر هذا النظام مع النظام الفدرالی الحل الامثل للمشاکل الوطنیة فی کافة الدول المتعددة القومیات·

وارانی الحکومة الصلبة بدعوة مجلس الامن للاجتماع· استنادا علی الصلاحیات التی یخولها لکم البند (٩٩) من میثاق الامم المتحدة · وذلك لاتخاذ التدابیر اللازمة لایقاف مثل هذا الاعتداء وحل المسالة الوطنیة القائمة فی کوردستان العراق وضمان هذا الحل دولیا ·

٢- کما وترجوکم الاشعار الی ممثلینا المتواجدین فی الخارج · ونحن مستعدون فی ای وقت استقبال ای مندوب او ایة لجنة ممثلین لد تتفضلوا بارسالها للاجزاء المحررة فـــی کوردستان العراق · وان ثقتنا فی ان شعبنا المظلوم العالم سیحض بعطف الامم المتحدة اهتمامها ... فتفضلوا یا سیادة السکرتیر العام بقبول اسمی مراتب الاحترام

مصطفـــی بارزانی

رئیس المکتب ... فی کوردستان العراق

بۆ هەوەیێن ڕێزدار بلندبکەم:

١- دەمێ ل ڕۆژا ١١ ئەیلوولا ١٩٦١ گەلێ مە ل کوردستانا ئیراقێ چەك هەلگرتی، بەرسڤدان بوو بۆ ل سەر وێ دەستدرێژییا بەرچاڤ (صارخ) یا دیکتاتۆرێ بەرێ یێ ئیراقێ عەبدولکەریم قاسمی ب ئاگر و ئاسنی کریە سەر خەلکێ مە، ئەڤە تنێ ژبەر وێ چەندێ بوویە کو گەلێ مە ب ڕەنگەکێ ئاشتیخوازانە داخوازا

مافێن خوەيێن رەوا دکر، کو مافێ ئۆتۆنۆمی یە د چوارچوڤێ ئیراقێدایە، ئۆتۆنۆمی تاکە سیستەمە کو رێکێ بدەتە مە وەلاتێ خوە بریڤەببەین و ب رەنگەکێ وەسان وەبەرهێنانێ دشیانێن خوەیین ئابووریدا بکەین کو بەرژەوەندییا گەلێ مە تێدا بیت و کولتورێ خوەیێ نیشتمانی پێشڤەببەین دگەل پاراستنا ئەو پەیوەندیێن باش یێن مە دگەل برایێن مە یێن عەرەب ب هەڤرا گرێددەت، ئەڤ سیستەمە دگەل سیستەمێ فیدرالی باشترین چارەسەرینە بۆ پرسێن نەتەوەیی د وەلاتێن فرەنەتەوەدا.

٢- هەروەسان هوون ب داخوازا کۆمبوونەکا جڤاتا ئاسایشێ و ل دووڤ دەستەلاتێ بەندێ ٩٩ ژ پەیمانا نەتەوەیێن هەڤگرتی دایە هەوە داخوازا ڤەکێشانا هێزێن چەکدار بکەن، ئەڤە ژی وەك سەرەدەرییەکا پێدڤی بۆ راوەستاندنا ڤێ دەستدرێژیێ و چارەکرنا پرسا نەتەوەیی و دابینکرنا ڤێ چارەسەریێ ب رێکەکا ناڤدەولەتی.

٣- هەروەسان داخوازێ ژ هەوە دکەین باوەرییا خوە بدەنە نوونەرێ مە ئەرکدارکری ل دەرڤەی وەلاتی، ئەم ژی د ئامادەینە د هەردەمەکیدا پێدڤی بکەت ل دەڤەرێن ئازادکریێن کوردستانا ئیراقێ پێشوازیێ ل هەر نوونەرەك، یان هەر کۆمیتەکا هوون بۆ دووڤچوون و ڤەکۆلینێ دهنێرن بکەین، هەروەسان هیڤی دکەین ب چاڤەکێ هەڤسۆزیێ ل گەلێ بچویك و ستەملێکریێ مە بنێرن.

یو.تانت (U Thant) سێیەمین سکرتێرێ نەتەوەیێن هەڤگرتی

رێزدار سکرتێرێ گشتی رێزگرتنا مە قەبوول بکەن.

مستەفا بارزانی

سەرۆکێ نڤیسینگەها جێبەجێکرنێ ل جڤاتا سەرکردایەتییا شۆرشا کوردستانا ئیراقێ

مۆر

جڤاتا سەرکردایەتییا شۆرشا کوردستانا ئیراقێ

(نڤیسینگەها جێبەجێکرنێ)

تحية واحتراما

نتشرف باطلاعكم على آخر تطورات القضية الكردية في العراق والازمة الجديدة التي خلقتها الحكومة العراقيه حولها. لا يخفى على سيادتكم باننا اوقفنا القتال منذ ١٠/٢/١٩٦٤ وفسحنا فرصة واسعة امام الحكومة العراقية لتحل المسألة الكردية عن طريق المفاوضات وبالطرق السلميه ولتستجيب لحقوق الشعب الكردي القومية العادلة التي لم تتجاوز الحكم الذاتي ضمن الجمهورية العراقيه. وهو اقل مما ترتضيه اية قوميه في العصر الحديث. ولكن ومع مزيد الاسف لم تبد الحكومة الاستعداد لتلبية اي حق من حقوق شعبنا مهما كان بسيطا. بل صادرت ما كان لدينا من حقوق شكلية في الدستور العراقي الموقت لعام ١٩٥٨ وسارت في اتجاه تثبيت حكم دكتاتوري عسكري شوفيني واخذت تلح علينا لحل فصائل الانصار اي ما معناه الاستسلام دون قيد او شرط وهذا ما لا يقبل به اي كردي مخلص وهو في ذات الوقت ليس من العدالة في شيء.

ومنذ اوائل آذار ١٩٦٥ باشرت الحكومة بالقتال الفعلي ضدنا وحشدت اكثر من اربعة اخماس الجيش العراقي في كردستان لهذا الغرض واخذت تعطر القرى والمدن الكرديه الآمنة بالمدافع والطائرات وقنابل النابالم المحرقة زارعة الموت والدمار في بلادنا الجميلة. ومنذ ذلك الحين لا يكاد يمر يوم دون حدوث معركة بين الجيش العراقي وفصائل الانصار الكرديه. هذا وقد توفرت لدينا معلومات اكيدة تفيد ان الحكومة العراقيه قد ابتاعت كميات كبيرة من الغازات السامة لاستعمالها ضد السكان المدنيين بقصد ابادتهم الامر الذي يحرمه ميثاق جنيف وكافة الشرائع الدوليه.

ولا يخفى على سيادتكم ما ينطوي عليه استئناف القتال في كردستان من اخلال بالامن والاستقرار وتعريض السلام في منطقة الشرق الاوسط لاشد الاخطار.

لذا فاننا نرجو سيادتكم ان تقفوا الى جانب الشعب الكردي المظلوم وان تمتنعوا عن بيع السلاح في هذه الظروف الى الحكومة العراقيه وان تستخدموا نفوذكم الواسع ومساعيكم الحميده في رفع الظلم والعدوان عن شعبنا الذي يتطلع اليكم وهو يقدر اجمل التقدير اية مساعدة ماديه او معنويه تسدونها له.

وتفضلوا بقبول فائق احترامنا وتقديرنا.

٢٧/٧/ ٩٦٥

البارزاني مصطفى

پەراوێز

١- د وەرگێرانا ئینگلیزیدا کو ژ دەقێ عەرەبی هاتییە وەرگێران نڤیسییە ١٩٥٠، بەلێ پشتراست یا ئینگلیزی خەلەتیا چاپێیە و یا راست ئەوە یا د دەقێ عەرەبیدا.

٢- یو.تانت (U Thant) (١٩٠٩/١/٢٢ - ١٩٧٤/١١/٢٥) سێیەمین سکرتێرێ نەتەوەیێن هەڤگرتی بوو، ژ ٣٠ نۆڤەمبەرا (چریا دووی) ١٩٦١ - ٣١ دیسامبەرا(کانوونا ئێکێ) ١٩٧١ بۆ دەمێ ١٠ سالان سکرتێرێ گشتیێ نەتەوەیێن هەڤگرتی بوو (وەرگێر)

ڤەژەنا شۆڕشا ئیلۆنێ
د ڕۆژناما نیویۆرک تایمزدا
خزیرانا ۱۹٦۱-کانوینا ئێکێ ۱۹۷۰

پشکا سیێ -دویماهیێ

کاروان صالح ویسی*

تەوەرێ دووێ: شۆرشا ئیلونێ د ڕۆژناما نیویۆرک تایمز دا ١٩٦٨-١٩٧٠

د ناڤبەرا سالێت ١٩٦٧تا ١٩٦٨ێ، رەوشا سیاسی ل دەڤەرێ هاتبوون گهۆرین. بێخش ئەڤ گهۆرینە ژ ڤەرێژا شەرێ عەرەب و جهوییا (ئیسرائیلیا)[1] (The New York Times, June ١٢, ١٩٦٨,١٣)، و نویبوونەڤە یا شەرێ کوردا دگەل هێزێت ئیراقێ بوو. ژبەر هندێ، دەلیڤێت زێرین بۆ گرۆپێت هەڤرك یێت ڕۆژهەلاتا ناڤین، نەخاسمە یێت ئیراقێ چێبوون. ئەو بوو ل ١٧تیرمەها ١٩٦٨ێ، پارتیا بەعسیا عەرەبی یا ئیراقێ ب ئینقیلابەکا لەشکەری د گەرمەگەرما پرسێت گران و ئالۆزێت ل ئیراقێ پەیدابووین هاتە سەر حوکمی (The New York Times, March ١٣, ١٩٧٠,١١). ل ٣٠ی تیرمەها ١٩٦٨ێ، پشتی ١٣ رۆژ بسەر راکرنا عەبدورەحمان عارفی ژ سەر حوکمێ ئیراقێڤە بوورین، حکومەتا بەعس یا نوی سۆزدا بەندێت ژێکگرتنا ٢٩ خزیرانا ١٩٦٦ێ، یا دگەل سەرکێشیا کوردا هاتیە مۆهرکرن بجهبینیت. بەلێ حکومەتا نوی یا بەعس پێگری ب سۆزێت خۆ نەکر. ل کانوینا دووێ ١٩٦٩ێ، هەوێت لەشکەری دژی کوردان هاتنە راگەهاندن (The New York Times, March ٢٣, ١٩٧٥,١٦).

ژبەر وان زیانێت هێزێت کوردا ل هێزێت ئیراقێ داین، ژ لایەکێڤە، د ناڤخۆهییدا هێزێت ئیراقێ گەلەك شەپرزە ببوون،

رەوش بەر ب ئالۆزی و گرانیەکا نەلکار چوون. ژ لایەکێ دیڤە، رۆژنامەیێت بیانی، نەخاسمە نیویورك تایمزێ گەلەك حکومەتا ئیراقێ گڤاشت. چنکی ل ڤێ قۆناغێدا پرسا کوردا ژ لایێ رۆژنامەیا ناڤبریڤە پتر ب دنیایێ هاتە نیاسین ئانکۆ ل دنیایێ بەلاڤبوو . هەروەسا د راپۆتێت خۆدا دایە دیاکرن کو هێزێت ئیراقێ د هەوێت خۆ یێت لەشکەریدا بۆ سەر هێزێت کوردا سیستەمێ جینۆسایدکرنێ

[1] شەرێ ئسرائیلێ و عەرەبان یێ سالا ١٩٦٧ێ، دناڤبەرا ئسرائیل، مسر، ئۆردن و سۆریێ دا ژ ٥ حوزەیران تا ١٠ حوزەیرانا ١٩٦٧ێ روویدابوو. ئەڤ شەرە دهێتە نیاسین ب شەرێ سییێ یێ عەرەب و ئسرائیلیان. دڤی شەری دا ئسرائیل بهاریکاریا ئەمریکا و بەریتانیا هێزێن عەرەبان ب تۆندی دشکێنیت. The New York Times, June ١٢, ١٩٦٨,١٣

(قرکرنێ، ڤەبراندنێ) بکارئینایە، هەر دەڤەرەکا هێرشێدکەن سەر خەلکێ وێ هەمیێ دەردئێخن، کوتەکیێ لێ دکەن و ڤەدگوهێزن، دبرینن و مالێت وان تالاندکەن و پاشی ب ئامیرا ب ئێکجاری دهەرفینن. ژبەر وێ گڤاشتنا بهێزا ژ لایێ ناڤدەولەتی و دەڤەرێڤە کەتیە ل ئیراقێ هاتیە کرن. حکومەتا ئیراقێ ناچاربوو ل ٢٩ کانوونا دووێ ١٩٦٩ێ، داخوازا دانوستاندنێ و ئاشتیێ ژ سەرکێشیا کوردا کر. بەلێ حەتا دویماهیا سالا ١٩٦٩ێ، زێدەباری گەلەك بزاڤ و دانوساندنا د ناڤبەرا سەرکێشیا کوردا و حکومەتا بەغدادا، رەوش و پێشهاتێت سیاسی یێت دەڤەرێ وەکی خۆ مان و جو گهۆڕین ب سەر دانەهاتن (The New York Times, March ٣٠, ١٩٦٩,١٤).

هەروەسا ل سالا ١٩٦٩ێ، بەردەوام کوردا بزاڤدکرن پشتەڤانیا ئەمریکا بۆ شۆڕشا خو بدەسڤەبینن. بەلێ حکومەتا ئەمریکا بەردەوام داخوازیێت وان رەتدکرن. چونکو بەرپرسێت ئەمریکا دیاردکر کو واشنتۆن نەڤێتن مای د کاروبارێت وەلاتەکێیدا بکەتن و دولەتا کوردا نە ئارمانجا ویلایەتێت ئێکگرتییێت ئەمریکا بوو. بەرپرسێت ئەمریکا وەسا هزردکر کو کورد دشێت هاریکاریا ژ وەلاتێت دەڤەرێ، وەکی ئیرانێ و ئیسرائیلێ وەرگرن، یێت کو هەیامەکێ درێژ بوو ب پشتەڤانیا شۆڕشا کوردا دکر دا دوژمنا خۆ رژێما بەعس لێوازکەن (The New York Times, March ٣٠, ١٩٦٩,١٥).

ل دەسپێکا سالا ١٩٧٠ێ، ئیراق هەڤڕویشی دو ئاریشەییێت ناڤخوەیی یێت هەستیار و بەرکەفتی ببوو. ئێك، ل کانوینا دویێ یا هەر وێ سالێ، ئیرانێ پشتەڤانیا ئینقیلابەکا دژی رژێما بەعس کر. بەلێ هەر زوی دەزگەهێت ئێمناهیێ یێت ئیراقێ شیان بشکێنن و گەلەکێت بەرخش گرتن (The New York Times, ٢ July, ١٩٧٣,١٣).

دو، پرسا کوردا ببوو ئێك ژ ئاریشەییێت، بسەرئێش، حەساس و بەرکەفتییێت ئیراق دناڤخوەدا هەڤڕویشبووی. چونکی هینگێ دەولەتێت مەزن، نەخاسمە ئەمریکا و بەریتانیا، دڤیا پرسا کوردا وەکی «کارتەکا گڤاشتنێ»، ب دژی حکومەتا ئیراقێ بکاربینن، دا خۆ ژ بلۆکێ کۆمۆنیستی یێ سۆڤیەتێ سەرکێشا وی دکر بدەتەپاش. لدویڤ پێزانینێت رۆژناما نیویورك تایمز دەسخۆئێخستین، پرسا کوردا ئیراق نێزیکی بلیۆن دۆلارا خوسارەت کربوو. لەوا، رژێما بەعس ڕاگەهاندبوو بزاڤا رزگاریخوازا کوردا ب هێزا لەشکەری ناهێتن شکاندن و بریاردا دگەل بگەهیتە ژێکگرتنەکێ. حکومەتا ئیراقێ دڤیا پرسا کوردا چارەبکەتن. ژبەر عەینی ئەگەرا ئیرانێ دڤیا پرسا کوردا بکاربینیتن. چونکی هەردو وەلاتا چاڤ لسەر جهێ بەرکەفتیێ کەنداڤێ فارسی یێ ژێری بوو (The New York Times, ١٣ March, ١٩٧٠,١٦).

پشتی پێکگهۆڕینا ڕاپۆرتێتدانوستاندنێت ئاشتیێ و راوەستاندنا هەوێت لەشکەری

ژ لایێ هێزێت کوردا و حکومەتا ئیراقێ ڤـە. ژ لایەکیڤـە ، ل کانوینا دووێ یا سالا ١٩٧٠ێ، حکومەتا مەرکەزی ب دژواری نقینك (رەخنە) ل سەرکێشیا شۆڕشا کوردا گرتن،دا چ تێکەلیا دگەل حکومەتا ئیرانێ نەگرێدەت، هەروەسا دیارکر سەرکێشێ شۆڕشێ، مەلا مستەفای، ژێکگرتنەکا هاریکاری و هەڤالینیێ دگەل ئیرانێ گرێدایە (The New York Times, ٢ March, ١٨ ,١٩٧٣).

ژ لایەکێ دیڤە ، پێخەمەت پتر وەرگرتنا پشتەڤانیا کوردا و دیارکرنا سیاسەتا ناڤخۆهیی یا ئیراقێ هەمبەری پرسا کوردا بۆ ڕایا تەڤاهی یا دنیایێ. ل ٢٥ێ کانوینا دووێ یا سالا ١٩٧٠ێ، حکومەتا ئیراقێ بڕیارا لێنەگرتنا (عەفو) تەڤاهی بۆ کوردا، ئەوێت ژ دەسپێکا سەرهلدانا شۆڕشا ئیلونێ پشکدارتێدا کری، دەرێخست. ب ڤێ پێنگاڤا حکومەتێ هاڤێتی ئاشکرابوو، مەرەما سەرپشکا حکومەتا مەرکەزی ژێ ئەو بوو کو نوینەرێت مەلا مستەفا بارزانی، سەرکێشێ شۆڕشا کوردا ل ئیراقێ پالدەن چارەکرنا دویماهیێ دگەل حکومەتا مەرکەزی ئیمزاکەن(The New York Times, ٢٦ January, ١٧ ,١٩٧٥).

ژبەر هندێ، هەگەر بەرێخوبدەین سێرەیێ سەرکێشیا کوردا هەمبەری وان پێنگاڤێت حکومەتێ دگەل کوردان هاڤێتین، بەردەوام ب چاڤێ شکێ بەرێخوددا پێنگاڤێن حکومەتا مەرکەزی، دعەینی دەمدا دیارکر کو ل قۆناغێت بووریدا بەردەوام لێنەگرتنێت تەڤاهی هاتینە راگەهاندن، ژێکگرتنامە هاتینە مۆهرکرن و گازندە ژ هندێ دکرن کو ل دویماهیێ دەستهەلاتدارێت ئیراقێ جوجارا دحازرنەبوونە ژێکگرتنەك بهێز بجهبینن، دا تێدا حوکمێ زاتی بدەنە کوردا. لەوا هێشتا شك لدەڤ سەرکێشیا کوردا مابوو، کا ئەرێ لدویڤ چ رەوش پێدڤیە هێزێت وان چەکێ خۆ دانن. ئەوان دڤیا نێزیکی ١٠٠ هزار چەکدارێت پرچەککری بۆ دەمێت پێدڤی و وەك گەرەنتیا حوکمێ ئۆتۆنۆمیێ ل کوردستانێ بهێلن (The New York Times, ١٢ March, ١٠,١٩٧٠) .

ل ١١ ئادارا ١٩٧٠ێ، مۆهرکرنا بەیاننامەکێ

The World
Spain Without Franco Is Taking Shape
Norway's Oil: A Treasure Deeply Buried
More Than Once, They Have Tried to Set Up a 'Kurdistan'
Almost Unnoticed, Except by Iraq, Kurds Press Their War

دگەل سەرکێشیا کوردا، حکومەتا ئیراقێ دەڤگوٚت ب حوکمێ ئوٚتوٚنوٚمیێ مللەتێ کورد د وەلاتێ ئیراقێ دا کر. بڕیار هاتبوودان د چار سالادا حوکمێ ئوٚتوٚنوٚمی (زاتی) بتمامی بدەنە کوردا ئانکو بەندێت ڤێ بەیانێ د وی هەیامیدا بهێنە بجهئینان و کورد بخوٚ حوکمی ل خوٚ بکەن بێی دەزگەهێت حکومەتا مەرکەزی ل دەڤەرێت کوردا هەبن (The New York Times, ٢٦ January, ١٩٧٥,١٨).

حکومەتا ئیراقێ، بڕیاردابوو روٚژا ١٢ ئادارا هەر وێ سالێ، ببتە بهێنڤەدانا تەڤاهی، دا شەهیانە ب ڤێ هەلکەفتێ بهێنە کرن. ڤێجا خەلک داڤرژیانە سەر جاددا و ب خوٚشحالی پێشاهیا ڤێ بەیانێ کر و منێکار بوون کو دویماهیا چارەکرنا

هەڤرکیا کورد و عەرەبا و د ئیراقەکا ئێکگرتیدا پێکڤە بژین (The New York Times, ١٣ March, ١٩٧٠,١٣).

سەرکوٚمارێ ئیراقێ، ئەحمەد حەسەن ئەلبەکر(١٩٦٨-١٩٧٩)، گوٚتارەك لدور دانوستاندنێت ب هەیڤان دگەل سەرکێشیا کوردا و ب سالا دگەل شوٚڕشا کوردا ڤەکێشاین ب ڕێکا رادیوٚ و تەلەفزیوٚنا راگەهاندن (The New York Times, ١٢ March, ١٩٧٤,١٦) و تێدا ئەڤ چەندە دیارکر،»کورد ئێدی دێ کاروبارێت خوٚ بێت نەتەوی د چارچوڤێ ئیراقەکا ئێکگرتیدا ل ژوریێ وەلاتی برێڤەبن»، هەروەسا د گوٚتارا خوٚدا داخوٚیاکرن، جهگرەکێ سەرکوٚمارێ ئیراقێ دێ کورد بیت. دێ کوردان نوینەرێت خوٚ ل پەرلەمانێ بهێت یێ ئیراقێ هەبن و ئەئەزمانێ کوردا ملبملێ ئەزمانێ عەرەبی ل دەڤەرێت کوردا دێ بتە ئەزمانێ فەرمی (The New York Times, ١٢ March, ١٩٧٥,٣٨). هەروەسا دێ ئەزمانێ کوردا خاندنگەهێت ل رێڤەبەریێت رێڤەبرنێ یێت دەڤەرێت هێتە خاندن دا(The New York Times, ٢٢ March, ١٩٩١,٧). هەروەسا دێ دەڤەرا ئوٚتوٚنوٚمی میزانیەکا نەمازە هەبیتن، دێ جڤاتا قانونداناێ و بجهئینانێ (تنفیذي) ل دەڤەرێ هەبن. ئانکوٚ ب ڤێ چەندێ دیاربتن کو د بەیانێ رژدی ل هندێ هاتیە کرن کو دەڤەراا کوردا پارچەك نەڤەبریە ژ ئاخا وەلاتێ ئیراقێ و خەلکێ وێ بەشەك بەرکەفتیە ژ ئیراقێ (The New York

Times، ١٢ March، ١٩٧٤،١٦) .

د لایەکێ دی یێ گۆتارا خـۆدا، سـەرکۆمارێ ئیراقێ ڕاگەهاند، ئـەڤ چەنـدە دێ د دەسـتورێ نـوی یێ ئیراقێ دا هێنـە نڤێسـین و دێ دەسـتور دەڤگۆتێ بهنـدێ کەتـن کـو « ئیـراق ژ دوو نەتـەوا، عـەرەب و کـورد، پێکدهێـتن» (The New York Times، ١٢ March، ١٩٧٤،١٤). ژ لایەکێ دیڤـە، بەردەڤکێ کـوردا، تێکستێ بەیانـێ ب ڕێـکا رادیـۆ و تەلەفزیۆنـا خانـد و پـاشی د گۆتـارا خـۆدا دیارکـر کـو سەرکێشـێ شۆڕشـێ، مـەلا مسـتەفا بـارزانی، ب تمامـی و هەمـی شـیانێت خـۆ پشـتەڤانیا خـۆ بـۆ بەیانـێ دیارکریـە. نـە وەکـی ژێکگرتنێـت بـەرێ، هەگـەر هـات و بەیـان بەردەوامبیـت دێ دویماهیەکـێ ب شـەڕێ هەشـت سـال و نیڤێـت ناڤبـەرا حکومەتـا بەغـدا و کـوردا دانیـتن (The New York Times، ١٢ March، ١٩٧٥،٣٨).

ئـەو بەیانـا لـدور دانوسـتاندنێت دویماهیـێ یـا ئەحمـەد حەسـەن ئەلبەکـری ڕاگەهانـدی، ژ بنەکـوکا خـۆ ب پشـتەڤانیا ئێکەتیـا سـۆڤیەتێ ل ناڤبـەرا سـەدام حسێنی، جهگـرێ تەڤاهـی یـێ پارتـا بەعسـا ئیراقـی و جهگـرێ سـەرکۆمارێ ئیراقـێ، و مـەلا مسـتەفا بـارزانی، سەرکێشـێ شۆڕشـا کـوردا ل ئیراقـێ هاتبـوو مۆهرکـرن. دەمـێ سـەدام حسێن، جهگـرێ سـەرۆکێ ئیراقـێ، ژ دانوسـتاندنا زڤڕیـە بەغـدا، ، ڕاگەهانـد ئـەوێ گەهشـتی ژێکگرتنەکـێ نـەك شەڕڕاوەسـتاندنێ پێشـنیازەکێ. بەلکـۆ دیارکـر ئـەڤ بەیانـە چارەیـا دویماهیێیـە بـۆ بدویماهیئینانـا پرسـا کـوردا. ژ لایـێ خۆڤـە، سەرکێشـیا کـوردا لسـەر هنـدێ ڕژدبـوو هێزێـت وان بێـت لەشـکەری، بێـت ناڤـدار ب پێشـمەرگە، بێـت هژمـارا وان دگەهشـتە ١٠٠ هـزارا دێ هـەر مینـن پرچەککـری حەتـا بەندێـت بەیانـا ١١ ئـاداری بهێتـە بجهئینـان (The New York Times، ١٢ March، ١٩٧٥،٣٨).

هەلبـەت پشـتی ئـەڤ بەیانـە هاتیـە ڕاگەهانـدن، هێزێـت مەزنێـت دەڤـەرێ، نەخاسـمە ئیسرائیلـێ و ئیرانـێ سـێرەکێ نەگەتیـڤ بەرامبـەر هەبـوو. هـەردو وەلاتـا هنـدی ژێهاتـی بزاکـرن حکومەتـا ئەمریـکا وەسـا تێبگەهینـتن کـو ئـەڤ بەیانـە، کریـارەکا نەپەنـی یـا ئێکەتیـا سـۆڤیەتێ یـە. ب ڤـێ چەنـدێ دڤێتن کارتـا کـوردا دژی هەڤڕکێـت خـۆ و بـۆ پاراسـتنا هەڤالێـت خـۆ ل دەڤـەرێ بکاربینیـت. هـەردو وەلاتـا وەسـا بـۆ حکومەتـا ئەمریـکا دا دیارکـرن کـو دێ گەفـێ ل تەناهـی و وەجێـت (مصالـح) وێ ل دەڤـەرێ کـەت. ژبـەر هنـدێ لسـەر ئەمریـکا فـەرە بـۆ پاراسـتنا وەج و پلانێـت خـۆ بێـت سـتراتیجی و تەناهیـا خـۆ هەڤالبەندێـت خـۆ ل دەڤـەرێ ڤـەژەن لسـەر ڤـێ بەیانـێ هەبیـت. بەرامبـەری هنـدێ، حکومەتـا ئەمریـکا دا خۆیاکـرن، دبیـتن مۆسـکۆ رۆل دڤـێ بەیانـێ دا هەبیـتن. بەلـێ مەعنـا وێ ئـەو نینـە ژبـەر تێکدانـا ڕەوشـا دەڤـەرێ وەکربیـتن. بەلکـو دڤێـتن ئیـراق پرسـێت خـۆ چارەبکەتـن و ببتـە وەلاتەکـێ نهشـتی ل دەڤـەرێ (The

(The New York Times، ١٢ March، ١٩٧٥،٣٨).

خـالا گەلـەك فـەرا ڤـێ بەیانـێ ئـەو بـوو، کا ئــەرێ باژێــڕێ کەرکویکــێ، ســەنتەرێ نەفتـا ئیراقــێ، بکەڤیتــە بــن دەســهەلاتا حکومەتـا ئۆتۆنۆمیـا کـوردا یـان یـا هەلاویســتی بمینیــت؟. بەلــێ حکومەتـا مەرکـەزی ب ئاشـکرایی دیارکربـوو کـو دێ نەفـت مینـتن دبـن کونـترولا وێڤـە، ب ڤـێ ڕێکــێ دێ، «پێشئێخســتن و دەرێخســتنا ژێدەرێــت نەتــەوی ل وێ دەڤــەرێ لــبن بەرپســیاریا کۆمـارێ بــن». لدویـڤ تێگەهشــتنا کــوردا ژ ژێکگرتنــێ تێگەهــێ حوکمـێ ئۆتۆنۆمـی ئەڤـە ئاریشـە نەبـوو. کا چەنـد ژ کــوردا هــزر د بەعسـیادا دکــەن، بەلــێ بەختــێ گەهشــتنا ژێکگرتنــێ دگــەل هــەر حکومەتـەکا ئیراقـی، ئـەوا دەڤگۆتێ ب حوکمـێ ئۆتۆنۆمـێ کـوردا بکەتـن دەلیڤـەکا زێرین بـوو. چونکـی ب هـزارا کـورد ئەوێـت گوندێــت وان ژبــەر شــەڕ و تۆپبارانکرنــێ هاتینـە خرابکـرن، دگـەل تەخـەکا نـوی یـا بـێ خوانـدن مەزنبـووی لسـەر بەیانــێ هشـیاربوون. چونکـو ئـەوان هزردکـر، هەکـە بەیـان نەشـێتن چارەیـەکا تەمـام داڕێژیـت، هـەر چ نەبیـت دێ وەختەکـێ باش بـۆ خـۆ ئاڤاکرنەڤــێ و ڕێکخســتنا خــۆ دەتــێ (The New York Times، ١٢ March، ١٩٧٥،٣٨).

بەیاننامـا ١١ ئـاداری بهێـزەك نـوی کەڤتـە ناڤبـەرا هێزێـت ئیراقـێ و کـوردا د هنـدەك دەلیڤــادا پێشــکەڤتنێت بــاش پەیدابــوون، نەخاســـمە ل دەلیڤــێ ڕێڤەبەریــێ. دگــەل هنـدێ ژی، جرەجـڕ و پێکدادانـا ب چـەکی و

The New York Times

شــەڕی هەیـام هەیـام بەردەوامـی هەبـوو (The New York Times، ١٢ March، ١٩٧٥،٣٨). پشــتی ١١ئـاداری سـۆزا دانـا حوکمــێ ئۆتۆنۆمیــێ ژ لایــێ حکومەتـا مەرکەزیڤـە ل بەغـدا ب کـوردا هاتیـە دان. ڕەوشـا ناڤخۆهیـی ل هنـدەك دەڤەرێـت بکربکێـش لسـەر یێـت کـورد و عـەرەب تێدا دژیــن هاتنــە گهۆڕیــن، چنکــی عەرەبێــت وان دەڤــەرا بــەردەوام هزردکــر کــو ئــەڤ دەڤــەرە ژ بنیــات دەڤەرێــت وانــن و پێدڤیـە حکومەتـا مەرکـەزی حوکمـی لـێ بکەتـن (The New York Times، ١٣ July، ١٩٧٢،١٢).

بەرامبـەری هنـدێ کـوردا دیاردکـر کـو ئـەڤ دەڤـەر ژ بنەکـوکا خـۆ دەڤەرێـە کوردانـە، ئـو حکومەتـا مەرکـەزی، ئـەو عەرەبێـت لـێ دژیـن ژ دەڤەرێـت دی یێت ئیراقـێ ئینانیـە و

لێ ئاکنجی کرینە، پێدڤیە ئەڤ عەرەبە ژ دەڤەرێت وان بچن. ژبەر هندێ بەردەوام دژواری بەر ب زێدە بوونێ چوو. ل شنگالێ و دەڤەرێت کوردا یێت سەر تخوبێ سۆرێ شەڕ پەیدابوون. د راپۆرتادا هاتیە دیارکرن کو شەڕێت بەردەوام ل ناڤبەرا عەشیرەتێت عەرەب و کوردا دقەومین. ژ ڤەڕێژا وان شەڕا، هژمارەکا مەزنا خەلکێ هاتنە کوشتن(The New York Times, ١٣ July, ١٢ ,١٩٧٢) .

د ڕاپۆرتێت ڕۆژناما نیویورك تایمزدا هاتیە دیارکرن، کو نەهـ هەیڤ بسەر دویماهیا شەڕێت بەروەختێت ناڤبەرا هێزێت ئیراقێ یێت پەیادە و ٢٠ هزارێت عەسمانی و هێزێت کورداڤە دەربازبوون. ئەوان شەڕ دکرن دا ببنە سەرکێشێت خۆ بخۆ ئانکو دڤیا دەڤەرێت خۆ کۆنترۆلکەن. بەلێ وەکی سەرکێشێ سەرپشکێ کوردا، مەلا مستەفا بارزانی، بۆ مێهڤانەکێ خۆ دیارکری،» تۆ ل وەختێ ئاشتیێ سەرکێشیا مللەتی بکەی گەلەك ژ وەختێ شەڕی زەحمەترە، شەڕکرن ژ ب دەسڤەئینانا پێشکەفتنێ ساناهیترە « (The New York Times, ٣٠ December, ١٣ ,١٩٧٢).

وەکی دیاردبیتن، د ئاشتیێ دا داخوازیێت خەلکێ بۆ پێشکەڤتنێ پتر لێهاتبوون، دەسهەلاتداریا دەڤەرێ نەدشیا داخوازیێت وان بۆ بجهئینانێ بقەتینیت. چنکی حکومەتا مەرکەزی، پێدڤیێت ئالیکاریێ پێشکێشی دەسهەلاتداریا کوردا نەکربوون. ژبەر هندێ، هێزێت کوردا و

ئیراقێ جار جار ب شەڕ دچوون و ژ ڤەڕلا هندێ، زیان ب هەردو لا دکەڤتن.

ژبەر ئەڤا ل سەری هاتیە شرۆڤەکرن، ترسەکا گەلەك بگەف ل دەڤ حکومەتا مەرکەزی پەیداکربوو. چونکی دەمێ ل ١١ئاداری بەیانا ئاشتیێ دگەل کوردا مۆهرکری، حوکمێ زاتی دایە کوردا، سۆز دا هاریکاریێت مالی بۆ پێشڤەچوون و وەرارکرنا دەڤەرێت کوردا بدەتە دەڤەرا کوردا. بەلێ دگەل هندێ ژی، پێشکێشکرنا پێدڤیێت ئابووری بۆ پێشکەڤتنا دەڤەرێت خرابکری و هەڕفاندی، ئەویت د شەڕێط بووریدا زیان ڤێکەفتین راوەستاندینە. دەزگەهێت عەرەبی ڕاگەهاندبوو کو ئاریشەیێت دی یێت ئابووری یێت حکومەتا ئیراقێ ئاریشە بۆ وێ چێکرینە، لەوا نەشیایە

هاریکاریا کوردا بکەتن. لگەل هندێ دیارکر، دبیتن کو هاریکاریێت ئێکەتیا سۆڤیەتێ و ڕۆژئاڤایێ ئەلمانیا بۆ ئاڤەدانکرنا دەڤەرێن کوردا بهێن بکارئینان. دگەل هندێ، ترسەک لدەڤ حکومەتا بەغدا پەیدابوو، ئەگەر کوردا ژ وان هاریکاریێت ب وان دهێنە دان ڕازینەبوون، هینگێ دبیتن جارەکا دی هێزێت مەلا مستەفا بارزانی دەست ب شەڕێ چەکداری ب دژی هێزێت وێ بکەنەڤە و ڕەوشا ناڤخۆهەیی یا ئیراقێ بەر ب ئالۆزی و نەتەناهیێ بچن(The New York Times, ٣٠ December, ١٤,١٩٧٢).

د ڤی هەیامیدا، پێنج وەزارەت ب کوردا هاتنە دان، پارتا دیموکراتا کوردستانا-ئیراقێ، دو ڕۆژنامە ئێک ب ئەزمانێ کوردی و یا دی ب ئەزمانێ عەرەبی وەشاندن (The New York Times, ١٣ March, ١٥,١٩٧٤). دگەل هندێ ژی، فەرە ئاڤرێ بدەینە هندێ، کو هەمی داخوازیێت سەرکێشیا کوردا ڤبەر بەیانێ نەدکەفتن. دعەینی دەمدا، تخویبێ دەڤەرێ نەهاتبوو دیارکرن. لەوا سەرکێشیا کوردا بەردەوام داخوازا دیارکرنا تخویبێ دەڤەرێ دکر و دیاردکر پێدڤیە ڕاپرسی ل دەڤەرێت هەڤرکی لسەر هەی بهێنە کرن. ڤێجا، سەرکێشیا کوردا، پرۆژەک پێشکێشی حکومەتا مەرکەزی ل بەغدا کر و تێدا داخوازا بجهکرنا بەندێ، بەیانا ١١ ئاداری کر. ئارمانجا سەرپشکا سەرکێشی کورد، مستەفا بارزانی، باژێرێ کەرکوکێ بوو، یا حکومەتا ئیراقێ ڕەتکری بێخیتە بن کونترۆلا دەڤەرێ، چنکی سەنتەرێ نەفتا ئیراقێ بوو (The New York Times, ١٢ March, ١٤,١٩٧٤). ژبەر هندێ دیپلۆماسا، پێشبینیکر، هەکە هات و تێکەلی ل ناڤبەرا کورد و عەرەبا هاتنە شکاندن، ئەڤ چەندە دێ دەرگەهی دۆژمناهیێ و شەڕەکێ نوی ل ناڤبەرا هێزێت لەشکەرێ ئیراقێ و وەلاتپارێزێت کوردا ڤەکەتن (The New York Times, ١٣ March, ١٥,١٩٧٤).

دەنگوبەحس لناڤ عەرەبا بەلاڤببوون کو سەرکێشیا کوردا ل ئیراقێ بۆ ئاڤاکرنا دەولەتەکا کوردا ل ڕۆژهەلاتا ناڤین بزاڤێت مەزن دگەل پارچێت دی یێت کوردستانێ دکەتن. هەروەسا دهاتە گوتن کو پارتا دیموکراتا کوردستانێ، پارتەکا مارکیسیە و باوەری ب ئایدۆلۆژیا کۆمۆنیستیێ هەیە. ل ١٧ی کانوینا ئێکێ ١٩٧٠ێ، لدور ڤان گۆتگۆتکا، سەرکێشێ شۆڕشێ، مستەفا بارزانی، بۆ پەیامنێرێ ڕۆژناما نیویورک تایمز دا خۆیاکرن، «ل دەمێ عەرەبا، دۆژمن هەبن، ئەو هەمی تشتا ب دژی وان دبێژن هەکە ڕاست یان درەو بن»، ب ڕێکا وەرگێڕێ خۆ ئەڤ چەندە دیارکر، «ئەڤ پرۆپاگندەیە کار ناکن». چونکی چ بنیات بۆ نینن (The New York Times, ٣١ December, ١٤,١٩٧٠).

د درێژکرنا چاڤپێکەڤتنا خۆدا، مستەفا بارزانی ب هویری دیارکر کو «چ هزرێت ئاڤاکرنا دەولەتەکا کوردا ب ڕێکا پێکڤ

گرێدانا دەڤەرێت دی یێت کوردا د مەژیێ مەدا نینن». ل چاخێت بووری ئەڤە خەونا هندەك سیاسییێت کوردا بوو. بەلێ نەمایە. هەروەسا ناڤبری دیارکر «هەر تشتەك گرێدای بێکرهاتنا وەختیە، نوکە مە هزرەکا ب ڤی ڕەنگی نینە، نوکە ئەمێ بەحسێ ئۆتۆنۆمیێ دکەین، ئەوا نوکە مە بۆ خۆ ستاندی» (The New York Times, ٣١ December, ١٩٧٠,١٤). د لایەکێ دی یێ چاڤپێکەڤتنا خۆدا، مەلا مستەفا بارزانی، ئەو دەنگوبەحس ڕەتکرن، ئەوێت دیارکرین کو پارتا دیموکراتا کوردستانێ، ئەوا سەروکیا شۆڕشا کوردا دکەتن کو هزرێن مارکیسی د ئایدۆلۆژیا وێ هەنە. ناڤبری ب ڕۆنی دیارکر کو «ئەم مللەتەکێ خۆسەرین، مللەتەکێ مۆدێرنین و مە چ هزرێت مارکسی نینن» (The New York Times, ٣١ December, ١٩٧٠,١٤).

بکورتی دشێین بێژین د چاڤپێکەفتنێت ڕۆژنامەیا نیویورك تایمزدا، سالا ١٩٧٠ێ، دهێتە هژمارتن ئێك ژ قوناغێت گەلەك بەرکەفتی و پێشکەڤتی یێت شۆڕشا ئەیلۆنێ. چونکو د ڤێ قوناغێدا، هندەك پێشهاتیت بەرکەفتی دیاربوونە. هەروەسا د ڤێ قوناغێدا، حکومەتا ئیراقێ جارا ئێکێ د دیرۆکا سیاسی یا ئیراقێ دا ب فەرمی دەڤگۆت ب حەقێت کوردا کر و بڕیاردا حوکێ ئۆتۆنۆمیێ د چارچوڤێ ئیراقەکا ئێکگرتی و پڕنەتەو دا بدەنە کوردا. هەر د وێ قوناغێدا، پێشکەڤتن گەلەك دەلیڤێت ژیارێ ل دەڤەرێت کوردا پێشکەفتن، هەروەسا، د ڤی وەختیدا، دەڤەرێت کوردا ب ڕەنگەکێ بەرچاڤ ئێمناهی لێ پەیدابوو. دگەل هندێ ژی، ل هندەك دەڤەرا دژواری و ئاریشە ل ناڤبەرا کورد و عەرەبان دا بەردەوامبوون ، نەخاسمە ل دەڤەرێت تێکەل ژ کورد و عەرەبا و جرەجڕ لسەر هەی.

ژ لایەکێ دیڤە، هێشتا حکومەتا ئیراقێ یا لسەر هندەك بڕیارێت خۆ، ئەوێت د ڤێ قوناغێدا لسەر پرسا کوردا داین، دودل بوو، نەمازە وێ نەدڤیا دەڤەرێت کوردا یێت نەفت لێ هەی بێخیتە دبن کونترولا دەسهەلاتداریا کوردا. چونکی حکومەتێ هزردکر کو ب ڤێ چەندێ کورد دێ پێنگاڤا بۆ خۆسەربوونێ هاڤێژن و دێ زیان ب هاتیێ (وارد) حکومەتا مەرکەزی کەڤیتن. چنکی ئەو دەڤەر د چاڤێن ئیراقیێدا ب سەنتەرێ نەفتا ئیراقێ دهاتن حسێبکرن، نەخاسمە ژی کەرکویك و دەڤەرێت کوردا یێت ب سەر پارێزگەها میسل ڤە.

ڤەرێژ

پشتی ئەڤ ڤەکولینە ل سەر ڤەژەنا شۆڕشا ئیلونێ د ڕۆژناما نیویورك تایمز دا هاتیە کرن. گەلەك ڕاستییێت دیرۆکی ژێ دەرکەڤتن، ب ڤی ڕەنگێ بهێن.

ڕۆژناما ناڤبری گەلەك ب هویری دویڤچوونا ل سەر کریار و بوویەرێت

گرێدای سەرهلدانا پرسا کوردا ل ئیراقێ، نەخاسمە پێت شۆڕشا ئیلونێ د گەرمەگەرما شەڕێ ساردا کرینە و دایە دیارکرن کو کوردا ڤیایە دەولەتەکا کوردا ئاڤاکەن. دگەل هندێ، بەحسێ سێرە، سەرەدەری و سیاسەتێت دەولەتێت دەڤەرێ و ناڤدەولەتی بەرامبەری ڤێ شۆڕشێ کریە و دیارکریە حوکمداریا ئیراقێ د پتریا سەرەدەرییێت خۆدا دگەل داخوازێت کوردان و سەرکێشییا وێ یا دژوار بوویە. هەر د وان پێنگاڤێت خۆدا، ڕۆژناما ناڤبری چارەیێ ژێکگرتنێت د ڤێ شۆڕشێ هاتینە مۆهرکرن راڤەکرینەو چەوانیا سەرەدەریکرنا حکومەتێت ئیراقێ و دەولەتێت دەڤەرێ، نەخاسمە ئیرانێ، تورکیا و سۆریا پێت کو سێرەکێ نەگەتیڤ بەرامبەری سەرکێشیا کوردێت ئیراقێ هەی کریە.

ژ لایەکیڤە، ئەڤێ ڕۆژنامێ بەرکەفتی بەرێخودایە کەسینیا مەلا مستەفا بارزانی بۆ پرسا کوردا و شۆڕشا ئیلونێ، هەروەسا رۆلێ مستەفا بارزانی د ڤێ شۆڕشێدا رۆنکریە و دیارکریە کو ناڤبری رۆلەکێ بەرکەفتی د شۆڕشا ئیلونێ دا هەبوو. د بەردەوامیا دویڤچوونا خۆدا، لدور سێرەیێ دژوارێ دەولەتێت مەزنێت دەڤەرێ، سۆریا، تورکیا، ئیرانێ و ئیراقێ لدور هەبوونا مستەفا بارزانی د شۆڕشا ئیلونێدا، دیارکریە. ڕۆژناما ناڤبری دیارکریە کو حکومەتێت ئیراقێ ترسەکا گەلەك مەزن کەڤتیە ناڤ، کو هزردکەتن مستەفا بارزانی دێ دەولەتا مەزنا کوردا راگەهینتن و دێ دەست ب پەیداکرنا نەخۆشی و ئاریشەیا بۆ ئیراقێ کەتەڤە. هەروەسا ژ لایەکێ دیڤە، ئەڤێ ڕۆژنامێ ئەگەرێت قەومینا شۆڕشا ئیلونێ ب پشتگوهڤەهاڤێتنا داخوازێیت کوردا و نە پێگرێ و پشتگوهڤەهاڤێتنا سۆزێت داین کورداڤە گرێداینە. چارەیێ پرسا کوردا پشتی راگەهاندنا سیستەمێ کۆماری ل ئیراقێ ب کریارێت تراژیدی (خەمگین) و بالکێشڤە گرێداینە و دیارکریە ئەو ژلایێ حکومەتێت ئیراقێڤە هەڤرویشی گەلەك هێرشا بووینە. ژبەر هندێ، کوردا دەڤەرێ خۆ هێلاینە و بەر ب تخوبێت تورکیا و ئیرانێ چووینە و مشەختی ناڤ تخوبێت وان بووینە.

ڕۆژناما نیویورك تایمز، بزاڤ و دانوستاندنێت سەرکێشیا کوردا دگەل حکومەتێت ئیراقێ پێخەمەت ستاندنا حەقێت خۆ پێت نەتەوی د چارچووڤێ ئیراقەکا ئێکگرتیدا و قۆرتالکرنا خەلکێ خۆ ژ هەوێت لەشکەرێ ئیراقێ راڤەکرینە و بەحسێ چەوانیا سەرەدەریا حکومەتێت ئیراقێ دگەل نوینەرێت کورد کریە، رۆلێ مستەفا بارزانی د ناڤ وان دانوستاندنادا ب زنجیرەکا کریارێت سیاسی و لەشکەریڤە کریە.

ڕۆژناما ناڤبری دیارکریە کو پشتی شۆڕشا ئیلونێ ل ئیراقێ قەومی، حکومەتێت وێ پرۆپاگەندێت بکارئینانا سەرکێشیا کورد ژلایێ وەلاتێت مەزنڤە بۆ وەجێت خۆ مفا ژێ کریە، نەخاسمە ژ لایێ ویلایەتێت

ئێكگرتییێت ئەمریكاڤە و حكومەتا ئەمریكا هاریكارییێت مالی و ئابووری پێشكێشی سەركێشیا كوردا كرینە. ب ڤێ چەندێ ترسەكا مەزن ل ناڤ هەمی دەسهەلاتدارێت ئیراقێ پەیداكرینە. ژبەر هندێ ئەمریكا سێرەیێ خۆ بەرامبەر پرسا كوردا دیاركریە و بزاڤكرینە بۆ ئیراقێ بپەژرینیت پشتەڤانیا شۆڕشا كوردا دێ بیتە مایتێكرن د كاروبارێت ناڤخوە یێت ئیراقێ دا. لەوا ئەمریكا پرسا كوردا وەكی ئاریشەكا ناڤخوەیی یا ئیراقێ ددانیت.

ڕۆژناما ناڤبری دیاركریە پشتی نەمانا رژێما عەبدولكەریم قاسمی، حكومەتەكا نوی ل ئیراقێ هاتیە چێكرن و دەستورەكێ نوی بۆ ئیراقێ هاتیە نڤیسین كو تێدا راگەهاندیە دێ حكومەت حەقێت كوردا ب (لامەركەزی)ی د ئیراقەكا ئێكگرتیدا دەتێ. هەروەسا حكومەتا ئیراقێ دێ حوكمێ ئۆتۆنۆمیێ دەتە كوردان. هۆسا، دانوستاندن و پێكگۆهڕینا هزر و بیرا لدور حوكمێ ئۆتۆنۆمیێ ناڤبەرا هەردو لا دەسپێكر، نوینەرێت كوردا ژ وەلاتێت دەڤەرێ وەك مسرێ خازت رۆل د چارەكرنا پرسا كوردادا هەبتن. بەلێ بزاڤێت وان چ پێڤە نەدهات. لەوا حكومەتا ئیراقێ ب هاریكاریا هندەك وەلاتێت دەڤەرێ وەك سوریێ لسەر ئێریشێت لەشكەری دژی كوردا دبەردەوامبوون.

ژبەر هندێ ئێكەتیا سۆڤیتێ، ئیراق لسەر هندێ هشیاركر، هەكە هێرشێت وێ بۆ سەر كوردا بەردەوامبن، دێ سۆڤیەت هاریكاریا كوردا كەتن. ب ڤێ چەندێ پتر ترس لدەڤ دەسهەلاتدارێت دەڤەرێ و دنیایێ، نەخاسمە، دیپلوماس و حكومەتا ئەمریكا پەیدابوو، لەوا وان مستەفا بارزانی ب مەلایێ كۆمۆنیست دایە نیاسین. چونكو وان هزردكر كو مستەفا بارزانی نوینەرێ ئێكەتیا سۆڤیەتییە و بۆ ئێكەتیا سۆڤیەتێ ل ئیراقێ دژی وەجێت ئەمریكا و هەڤالبەندێت وێ یێت دەڤەرێ نەخاسمە ئیرانێ، توركیا و ئیراقێ شولدكەتن.

هەرچەوابیتن، دویماهیێ، ڕۆژناما ناڤبری دیاركریە، پشتی دەمەكێ كورت ژ هاتنا پارتا بەعس بۆ سەر حوكمێ ئیراقێ، پێشهاتێت سیاسی یێت نەچاڤەڕێكری ل دەڤەرێ پەیدابوون. چونكو ل ڤێ دەمی، پرسا كوردا پتر هاتبوو دنیاییكرن و ل دنیایێ ڤەدابوو. ژبەر هندێ حكومەتا ئیراقێ، بزاڤێت خۆرت دگەل سەركێشیا شۆڕشێ كرن دا نەخشە رێیەكێ بۆ چارەكرنا پرسا كوردا ببینیت. ژبەر هندێ، حكومەتێ بریارا لێنەگرتن بۆ هەمی گرتییێت سیاسی دەرێخست و دانوستاندن دگەل كوردا كرن، دا حوكمێ زاتی بدەنە كوردا. ژ ڤەرێژا ڤێ چەندێ، حكومەتێ بەیانا ١١ ئادارا ١٩٧٠یێ دگەل سەركێشیا شۆڕشێ مۆركر. د ڤێ بەیانێ دا رێژەكا باش ژ حەقێت كوردا هاتنە قەبیلكرن و بریار بوو د چار سالادا، بەندێت وێ بهێنە بجهئینان.

پشتی بەیانا ئاداریٚ هاتیە راگەهاندن، پێشكەڤتن د گەلەك مژارادا ل دەڤەریٚ پەیدابوون. دەڤەرێت كوردا وەرار و پێشكەڤتنەكا بەرچاڤ كەفتیٚ. رەوش ب تەڤاهی بەر ب پێشڤە چوو. دگەل هندیٚ، شك ژ هندەك سێرەیێت حكومەتا مەركەزی لنك سەركێشیا كوردا هەبوو. چنكی حكومەتیٚ بەردەوام دڤیا خۆ ژ هندەك بەندێت بەیانا ١١ ئاداریٚ ڤەدزیت و پشتگۆهڤەباڤێتن، نەخاسمە یێت گرێدای دەڤەرێت جرە لسەر هەی، چنكی ئەو دەڤەر ب سەنتەریٚ نەفتا ئیراقیٚ دهاتن نیاسین و نەدڤیا ژ بن كونترولا وێ دەركەڤن. ژبەر هندیٚ، بەردەوام ئاریشە و دژواری ل ناڤبەرا سەركێشیا كوردا و حكومەتا مەركەزی دقەومین.

لەوا ل دویماهیێ دشێین بێژین بەیانا ١١یٚ ئاداریٚ بەس تەكتیكەكا سیاسی بوو، حكومەتا مەركەزی دڤیا پیٚ وەختی دەسخۆبێخیت، دا جارەكا دی هێزێت خو رێكبێخن و هاتیەكیٚ بهێز پەیداكەت، دا بشێن ل پاشەرۆژیٚ دژی هێزێت كوردا بكاربینن و شۆرشیٚ نەهێلن. چونكو شۆرش ببوو ئاریشەكا حەساس و سەرئێشیەك، هەروەسا د چاڤێت رژێما بەعسدا پرسا كوردا وەكی كارتەكا گڤاشتنیٚ ژ لایێ دەولەتێن مەزن و دەڤەرێڤە دژی دەسهەلاتا وێ ل بەغدا دهاتە بكارئینان.

پاشبەند

پاشبەند

حكومەتا ئیراقیٚ دان پێدان ب ئۆتۆنۆمیا كوردان كر

ژێدەر: نیویورك تایمز ل ١٢ ئادارا ١٩٧٠

پاشبەند

بو كوردان ل ئیراقیٚ، ئاشتیی، بەلیٚ تشتەكیٚ دی

ژێدەر: نیویورك تایمز ل ١٧ كانوونا ئێكیٚ ١٩٧٠

ژێدەر

The New York Times, 1 July, 1963
The New York Times, 1 July, 1963
The New York Times, 4 July, 1963
The New York Times, 2 August, 1963
The New York Times, 17 August, 1963
The New York Times, 12 October, 1963
The New York Times, 11 February, 1964
The New York Times, 13 February, 1964
The New York Times, 2 March, 1964
The New York Times, 19 April, 1964
The New York Times, 19 August, 1964
The New York Times, 2 January, 1966
The New York Times, 3 January, 1966
The New York Times, 19 April, 1966
The New York Times, 16 July, 1966
The New York Times, 22July, 1966
The New York Times, 12 June, 1968
The New York Times, 30 December, 1969
The New York Times, 13 March, 1970
The New York Times, 31 December, 1970
The New York Times, 13 July, 1972
The New York Times, 2July, 1973
The New York Times, 12 March, 1974
The New York Times, 13 March, 1974
The New York Times, 22 September 1974
The New York Times, 26 January, 1975
The New York Times, 2 March, 1975
The New York Times, 12 March, 1975
The New York Times, 23 March, 1975
The New York Times, 27 March, 1991
The New York Times, 14 February 1855
The New York Times, 5 October, 1961.
The New York Times, 24 April, 1962
The New York Times, 12 June, 1962
The New York Times, 10 September, 1962.
The New York Times, 11 September, 1962
The New York Times, 12 September, 1962
The New York Times, 13 September, 1962
The New York Times, 14 September, 1962
The New York Times, 21 September, 1962.
The New York Times, 24 September, 1962
The New York Times, 27 September, 1962
The New York Times, 8 February, 1963
The New York Times, 15 February, 1963
The New York Times, 2 March, 1963
The New York Times, 6 March, 1963
The New York Times, 14 April, 1963
The New York Times, 7 May, 1963
The New York Times, 17 May, 1963
The New York Times, 4 June, 1963
The New York Times, 10 June, 1963
The New York Times, 11 June, 1963
The New York Times, 12 June, 1963
The New York Times, 13 June, 1963
The New York Times, 14 June, 1963
The New York Times, 21 June, 1963
The New York Times, 22 June, 1963

وەغەرا مەتران ڕەبان، ڕژیانا ستێرەکا گەشە ل ئەسمانێ کوردستانێ

پ.هـ. د. حەمید باڤی

مطران ڕەبان القس پشتەڤانەکێ بهێز بوو ژ بو مافێت مرۆڤی بۆ هەمی پێکهاتێت جڤاکی و ئێکگرتنا رێزێت مللەتی و بەڕەڤانیکرنێ ژ ئاخا وەلاتی و ژ یاسایێ و بجهئینانا وێ ل سەر هەمیان بێ جوداهی و ب رێکا هندەک رێکخستیێت خێرخوازی و مرۆڤایتی و ناڤدەولەتی گەلەک هاریکاریا جڤاکێ دەڤەرێ یا کری ب هەمی تەخ و جوینڤە بێ جوداهی، نەخاسمە د روژێت دژوار و تەنگاڤدا، پشتی سەرهلدانا سالا (١٩٩١ێ)

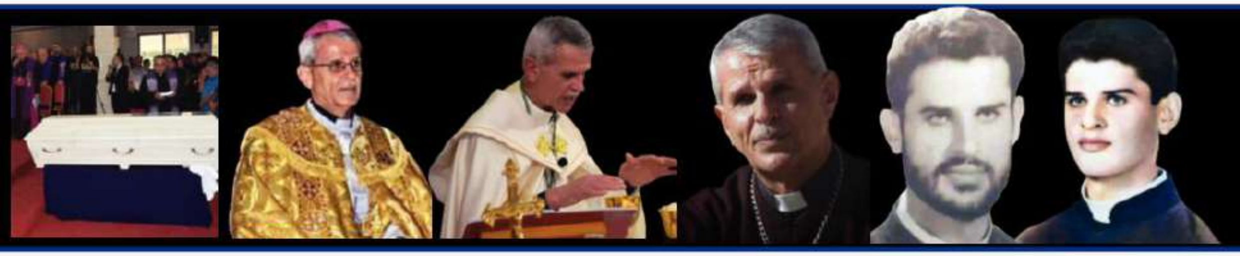

خوٚدێ ژێرازی (رەبان حسقیال رەبان گورگیس القس) ژ دایکبوویێ (١٨/ ٣/ ١٩٤٩ێ) بوو ل (گوندێ کوانێ/ کومانێ) ل نێزیک روژهەلاتێ (باژێرێ ئامێدیێ)، قوناغا بچویکاتیێ د گەل مالباتا خوە ل گوندێ خوە ل دەڤەرا ئامێدیێ یا بۆراندی و پشتی مەزن و فاما بووی، یێ چوویە خاندتگەهێ و پشتی قۆناغا سەرەتایی خواندی و بدویماهیک ئینایی، یێ چوویە بەر خواندنێ ل سالا (١٩٦١ێ) ل (پەیمانگەها دینی/ معهد مار یوحنا الحبیب- الدومنیکي) ل مویسل و (فەلسەفە ولاهوت) ییت خواندین و ل (٦/ ٥/ ١٩٧٣ێ) ب فەرمی یێ بوویە (کاهن/ قەشە) ل سەر دەستێ (مطران عمانوئێل ددی) ل مویسل و ئەرکێ خوە یێ کریە خزمەتا جڤاکی و پێرابۆینا کار و بارێت دینی و ل چەندین گوند و دەڤەران- ل خەورەنە و قەشەگەهان- خزمەتا جڤاکی و کەنیسا کلدانا یا کری، مینا گوندیێت سپنەی: کانێ/ کومانێ، ئامێدیێ، گوندێ ئینشکێ، گوندێ ئەرەدنا، گوندێ بیناثا (نێزیکی قەدشێ)، گوندێ بادرەش (نێزیکی سەرسنکێ) و دوستینیەکا گەلەک باش د گەل خەلکێ وان گوندان و جڤاکێ وان دەڤەران و رەخ و روویان بۆ خوە پەیدا کر .

و ل رۆژا (٣/ ١/ ٢٠٠١) ل (رۆما- ئێتالیا) هاتە هەلبژارتن ژ لایێ سینودس الكنیسة الكلدانیة/ کونگرێ سالانە وەک (ئوسقفێ ئەبرەشیا ئامێدیێ و شەمکان) و ل رۆژا (١/ ٢٠٠٢/٢ێ) ب فەرمی پلاوی درێڤەبرن و د کارگێریا کار و بارێت دینی دا بلند بوو بو (پلا أسقف)- چاڤدێرێ شارەزا و بسپور- و بوویە (أسقف)ێ ئەبرەشیا دەڤەرا ئامێدیێ ل سەر دەستێ بەطریرکێ کلدانی (مار روفائێل ئێکێ بیداوید) ل بەغدا، پاشی ل رۆژا (٢١/ ١٢/ ٢٠٠٥) بوویە (ئوسقفێ رێبەر) بۆ (ئەبرەشیا دەڤەرا هەولێرێ/ مدبرا أسقفیا على أبرشیة أربیل) وەک وەکیلێ بەطریارکی پشتی ئەو کورسی ڤالا بووی ب وەغەرکرنا مەطرانێ وێ دەڤەرێ خوٚدێ ژێرازی (یعقوب شیر)، پاشی ل سالا (٢٠١٠) جارەکادی ڤەگەریا (ئەبرەشیا ئامێدیێ/ أبرشیة العمادیة)، پاشی هاتە دامەزراندن وەک (مەطرانێ زاخۆ و ئامێدی) پشتی هەردوک مەطرانی هاتینە لێکدانێ و هەردووکا هەڤدووگرتی ل سالا (٢٠١٣ێ) و بارەگایێ مەطرانخانێ ژی بوویە دهۆک (مقرالکرسي الأبرشي/ المطرانیة أصبحت في دهوک) ل (دێرا بەرانیێ / کەنیسا مار إیث آلاها) ل دهوکێ و ل (٢٠١٤/٨/١٦ێ) ئاڤاهیێ کەنیسا گوندێ خوە کوانێ (کنیسة انتقال

مریـم العـذراء) ب دویماهیـک ئینـا و ڤەکـر، هەروەسـا کەنیسـا هەمزیکـێ ژی ئاڤاکـر و ڤەکـر.

و دسینودســێ کەنیســا کلدانــا (کونگــرێ کلدانیــێ ســالانە) ل (١٣/ ٣/ ٢٠١٩) بریــار هاتـە وەرگرتـن کـو کەنیسـا کلدانـا ل زاخـۆ جـارەکادی بزڤریتـە ڤـە سـەر ڕەوشـا خـوە یـا بـەرێ و ببیتـە (مەطرانیـەکا سـەربخۆ/ أبرشـیة زاخـو)، و (دهـۆک) ببیتـە جهــێ کورســیا ئەبرەشــیێ (مطرانیــة دهــوک) و هەمـی دێـر و کەنیسـێت ئامێدیـێ و دەور و بـەران پێڤـە بهێنـە گرێـدان و دیسـا خـۆدێ ژێـرازی (مطـران مـار ربـان القـس) بمینیـت وەک (مەطرانــێ ئەبرەشــیا دهۆکــێ) و ل (٢٠٢٣/٨/١٤) دەسـت ژ پوسـتێ خـوە بـەردا ب ئەگـەرێ نەخوشـیا خـوە.

و هووسا (رەبـان القـس) ب درێژاهیـا (٥٠) ســالان خزمەتــا کەنیســا کلــدان و جڤاکــێ کوردســتانێ و مروڤایەتیــێ یــا کــری (مطــران مـار ربـان القـس) چەندیـن ئەزمـان د زانیـن و پــێ د ئاخڤــت ژ وانــا: ئەزمانــێ سریانــی/ کلدانــی، کــوردی، عەرەبــی، فرەنســی، ئنگلیـزی، هەروەسـا هەتا رادەیەکـی ئەزمانێ ئیتالـی ژی د زانـی و مەطرانەکـێ ئولـدار و پێگیـر و ئەمیـن بـوو بـۆ خـۆدێ و کەنیسـێ و جڤاکــی، کەســەکێ ســادە و(متواضــع) بــوو، کەســەکێ جوتیــار و پالــە و گونــدی بــوو، خــوە مــەزن کــرن ل دەف نەبــوو، تێکەلیـا خوشــی ونەخوشــیێت گوندیــان و جڤاکــی دکــر ، مرۆڤەکــێ راســتگوو و خێرخــواز و ئاڤاکــەر بــوو دنــاڤ جڤاکــێ دەڤــەرێ وکوردســتانێ دا، کەســەکێ زاهــد و کێـم مەزاخـتن بـوو، کەسـەکێ دلسـۆژ و وەلاتپـەروەر بـوو، مرۆڤەکـێ جامێـر و چـاک و قەنـج بـوو، نەخاسـمە د بیاڤـێ لێبورینـێ

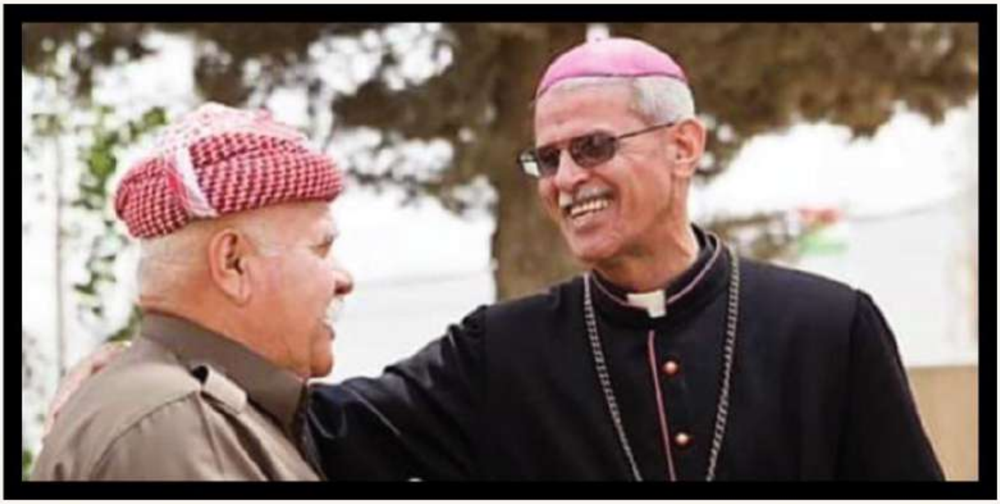

و پێكڤەژیانـێ دا كەسـەكێ گەلـەك دیـار و بەرچـاڤ و قەنجیكـەر بـوو، مەترانەكـێ ئاخفتنخـووش و هەڤالشریـن و جڤاكدۆسـت بـوو، هەمـی دەم و گاڤـان پالـە و ئالیگـر و پشـتەڤانێ ئاشـتیێ و برایەتیـێ و مروڤایەتیـێ بـوو، لەومـا قەدرەكـێ مـەزن هەبـوو ل دەف هەمـی پێكهاتێـن دەڤـەرێ یێـت دینـی و نەتـەوی و مەزهەبـی و جڤاكـی و ئـەوی ژی ب چاڤەكـێ بلنـد دنێـڕا هـزر و دیتنێـت هەمـی پێكهاتـان و هەڤالینـی د گەلـدا هەبـوو، هەروەسـا (مطـران ربـان القـس) كەسـەكێ خزمەتـكار و هاریـكار و دلۆڤـان بـوو بـۆ جڤاكـێ دەڤـەرێ و مروڤایەتیـێ لەومـا ژی د دەلڤێـت دژوار و تەنـگاڤ دا دەستێ هاریكاریـێ و پشـتەڤانیێ بـۆ تەخـا هـەژار و جڤاكـێ دەڤـەرێ درێـژ كریـە بـێ جودایـی ژ بـەر دینـی و نەتـەوی، ئـان ژبـەر هـەر ئەگـەرەكا دی .

(مطـران ربـان القـس) ئێـک ژ وان كەسـێت كاریگـەر و خـودان دەنگەكـێ بلنـد بـوو دژی دژواریـێ و ژێكڤەكرنـا وەلاتیـان ل سـەر بنیاتێـت جـودا جـودا... بەلكـو پشـتەڤانەكێ بهێـز بـوو ژ بـو مافێـت مرۆڤـی بـۆ هەمـێ پێكهاتێـت جڤاكـی و ئێكگرتنـا ڕێزێـت مللەتـی و بەرەڤانیكرنـێ ژ ئاخـا وەلاتـی و ژ یاسـایێ و بجهئینانـا وی ل سـەر هەمیـان بـێ جوداهـی و ب ڕێـكا هنـدەک ڕێكخسـتنێت خێرخـوازی و مرۆڤایتـی و ناڤدەولەتـی گەلـەک هاریكاریا جڤاكـێ دەڤـەرێ یـا كـری ب هەمـی تـەخ و جوینڤـە بـێ جوداهـی، نەخاسـمە د ڕوژێـت دژوار و تەنگاڤـدا، پشـتی سـەرهلدانا سـالا (١٩٩١ێ) و مشـەختبوونا ب ملیونـی، كـو ڕەوشا مللەتـی گەلـەک یـا ئالـۆز بـوو و هنـدەک مـال و مابـات گەلـەک پێدڤـی خوارنـێ و جلـكا و تشـێت ناڤمالـێ د بـوون... جەنابـێ مەطرانی هاریكاریـا وان هەمیـان د كـر ل دەڤـەرێ و مروڤەكـێ ڕەوشـەنبیر و گەلـەک تێگەهشـتی بـوو د بیاڤـێ كار و بارێـت جڤاكـی دا، گەلـەک پویتـە ب ڕەوشـەنبیریا پێكڤەژیانـێ ددا، لەومـا (ل سـالا ٢٠٠٤ێ) خاندنگەهـەكا تایبـەت یـا ناڤدەولەتـی (International School) دامەزرانـد و ل دهۆكـێ ڤەكـر،

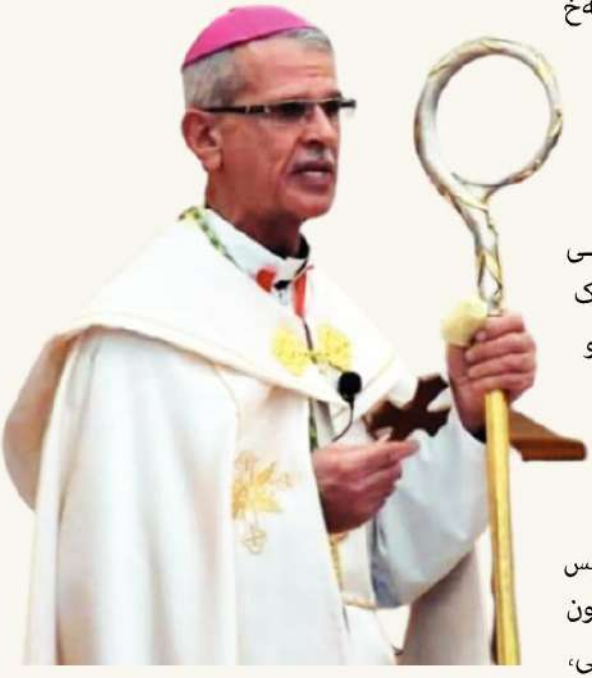

بـۆ زارویێـت هەمـی پێکهـات و تـەخ و چینێـت مللەتـی بـێ جوداهـی (ثانویـة المسـتقبل المـشرق Bright Future) ب هاریـكاری و ب پشـتەڤانیا ڕێکخسـتیا (Mission) یـا فرەنسـی و پـتر پویتـە ب مافـێ مرۆڤـی دکـر ژ هـەر تشـتەکێ دی و وەک مـرۆڤ بـەرێ خـوە ددا هەمیـان کـو دبنیاتـدا هەمـی ژ ئێـک مالبـات و بنەمالـن کـو کـوڕ وکچێـت بـاب ئـادەم و دایـک حەوانـە.

مطـران رەبـان حسـقیال رەبـان گورگیـس کوانـی (٣) خویشـک و(٥) بـرا هەبـوون (بەرێـزان: إسـطیفان، رەحمەتـی: ناجـی، ...، لویـس، عامـر، نجیـب)، و بـاب ودایـکا وی وەغەرکرینـە، و(رەبـان)ی خێـزان پێکنەئینابـوو، چونکـو ببوویـە (قەشـە و مطـران) د (کەنیسـا کلدانا یا کاثولیکـی) دا... کەسـەکێ گەلـەک زیـرەک و تێگەهشـتی بوو .. بەلـێ پشـتی ڤایروسـێ کرونایـێ تویشـی نەخۆشـیا زوهایمـرێ ببـوو و بیـر و هـزرا وی گەلـەک لاواز ببـوو و چەنـد جـاران بـو نوژداریـێ وچارەکرنـێ چـوو ژدەرڤـەی وەلاتـی ژی (ئەلمانیـا) بەلـێ ژێ بـێ هیڤیبـوون و نەشـیان چارەیـا وی بکـەن... لەوما مـا دمال دا و ل نەخوشـخانێ د هاتـە نڤانـدن هەتـا بـەری نێزیکـی مەهەکـێ رەوشـا سـاخلەمیا وی گەلـەک تێکچـوو و ل نەخوشـخانا ئـازادی ل دهۆکـێ هاتـە نڤانـدن هەتـا وەغـەرا دویماهیکـێ کـری ل رۆژا دووشـەمبێ (٢٨/ ٨ /٢٠٢٣).

وژ بـەر دلسـوزی وخەمخوریـا خـوە ل (٢٠٢١/٨/١٤) دەسـت ژ کارکێشـانا خـوە پێشـکێشـی (سینودسـێ کلدانـی/ کونگـرێ سـالانە) کـر ژ بـەر ئەگەرێـت نەخوشـیێ و ل شـوینا وی بەرێـز: (مـار ئـازاد صبری شـابا) بوویـە (مەطرانـێ دهۆکـێ) و (مەطـران مـار رەبـان القـس) بـەردەوام چارەسـەریا خـوە دکـر هەتـا وەغـەرا دویماهیکـێ کـری..

روحا وی شاد و ئارام بیت.

ب خـەم و کوڤانـەک مـەزن ڤـە و رازیبـوون ب قـەدەرا خـودێ ل نێزیکـی دەمژمێـر (٣٠: ١١)ی سـپێدەهیا رۆژا دووشـەمبێ (٢٠٢٣/٨/٢٨) رێـزدار (مـار رەبـان حسـقیال رەبـان گورگیـس القـس - مطرانـێ ئەبرەشـیا دهوکـێ و ئامێدیـێ/ یـا حوکمڕانیـا کەنیسـا کلدانـان.. یـێ بـەرێ)- پشـتی ماوەیەکـی

درێژ ژ ململانێ دگەل ئازارێن نەخوشیێ و وەرگرتنا چارەسەرێ- ل نەخوشخانا ئازادی ل دهوکێ وەغەرا دویماهیکێ کر د ژیێ (٧٤) سالیێ دا.. وتەرمێ وی یێ پیروز ل سپێدەیا رۆژا سێشەمبێ (٢٠٢٣/٨/٢٩ێ) گەهشتە (دێرا گوندێ کوانێ/ کەنیسا انتقال مریم العذراء) ل (قەزا ئامێدیێ)- ل دویف وەسیەتا وی- وب سەر پەرشتیا (بەطریرك كلدانی: کاردینال لویس روفائێل ساکو- بەطریرکێ کەنیسا کلدانا ل کوردستانێ ول عیراقێ ول هەمی جیهانێ) و ب بەرهەڤبوونا چەندین مەطران و قەشە وشەماشە و رهبان و رەبەن و کاهن و لاهوتیێن دی، رێورەسمێن ئایینی بو هاتنە کرن و گێران، پاشی ب بەرهەڤبوونا مالباتێ و کەس و کاران و دوست و هەڤالان و گوندیان و خەلکێ ئامێدیێ و دهوکێ و کوردستانێ و دەستهەلادار و بەرپرسێن میری و حیزبی و لەشکەری و جڤاکی و دینی ژ هەمی پێکهاتێن دینی و نەتەوی و جەماوەرێ دەڤەرێ هاتە ڤەشارتن و تەرمێ وی تەسلیمی ئاخێ کر... و لاڤ و دوعا بۆ هاتنە کرن.. خودێ روحا وی و هەمی چاك و جامێران ل بەهشتێ شاد و ئارام بکەت و هاتە ڕاگەهاندن کو دێ جڤاتا بەهیێ و سەرەخوشیا رەحمەتی ل (گوندێ کوانێ) بو ماوێ (٣) رۆژان هێتە دانانێ (سیشەمبێ- پێنجشەمبێ: ٢٩- ٢٠٢٣/٨/٣١ێ)، هەروەسا کەنیسا کلدانا ل دهوکێ ڕاگەهاندیە کو ل ئێڤاریا رۆژا پێنجشەمبێ (٢٠٢٣/٨/٣١ێ) دێ هێژا: (مطران مار ئازاد صبری شابا) ل هولا (دێرا بەڕانیێ/ کەنیسا مار إیث آلاها) ل دهوکێ پێشوازیا بەهیچنا کەت (ل دەمژمێر: ٤-٧ ئێڤاری)، خودێ سەبر و هەداریێ بدەتە مالبات و کەس وکار و دوست وهەڤالێت وی و هەمی جامێر و چاکان بپارێزیت ژ هەر نەخوشیەکی.

ئۆرەمار - OREMAR

لێگەڕیان دناڤا بەرپەڕێن نەپەنیدا

عەلی ئۆرەماری
alioremar@yahoo.com

دیمەنەکێ کەڤنێ گۆندێ ئۆرەمار

دەسپێک:

هـەر ناڤەکـێ ئـەم ئەڤـرۆ بـۆ ناسـاندنا تشـتەکی، ئـان گۆندەکـی و دەڤەرەکـێ بکارتینیـن، وی ناڤـی سـەرهاتی و مێژویـەک تایبـەت هەیـە، چ دەربڕینـەک بیـت ژ ڕۆیدانـەکا کەڤـن، ئانـژی گرێدایـی بیـتن بکەسـەکێ ناڤـدار و بڤـی ڕەنگـی چ ناڤێنانـەک ژ ڤالاتیـێ نەهاتیـە گۆتـن و هـەر ناڤەکـی ڕامـان و دیرۆکـەک تایبـەت بخۆڤـە هەیـە، تـا جهـێ خـۆ لسـەر زارێ خەلکـی کربیـت و وەک نـاڤ بـۆ تشـتەکێ دیارکـری، ئـان جهەکـی و دەڤەرەکـێ هاتبیتـە گۆتـن و جهگیربـووی. لسـەر ڤـی بنیاتـی ئۆرەمـاری، ئـان هۆرەمـاری، ئـەو ناڤـێ بـۆ کۆمـا وان کەسـا تێتـە گۆتـن یێـن خۆجهـی یـا وان بـۆ جهـێ (ئۆرەمـار) گۆنـد، ئـان باژێـرک ڤەدگەرییێـت، ئانکـۆ ئۆرەمـاری چ گۆنـدی بـن، ئـان ئەشـیرەت، ناڤـێ خـۆ ژ جهـی (ئۆرەمـار) وەرگرتینـە و بـەرێ ئـەڤ کۆمـا کەسـا ل ئۆرەمـار ئاکنجـی بـن و ناڤـێ ئۆرەمـار بهەلگـرن، ئـەو لجهەکـێ دیـتر مشـەخت بووینـە و وانـا ناڤەکـێ دیـتر هەبوویـە و بڤـی ڕەنگـی ژی (ئۆرەمـار) وەک جهـ کەڤنارتـرە ژ ئۆرەماریـان وەک کۆمـەکا کەسـا، بەلکـی پشـتی ئـەڤ کۆمـە لڤـی جهـی جهگیربوویـن، وانـا ناڤـێ خـۆ یـێ کەڤـن هێلایـە و ناڤـێ جهـێ نـۆی (ئۆرەمـار) لخـۆ کرینـە، ب هـەر سـەدەمەکێ بیـت دەسـت ژ ناڤـێ بـەرێ بەردایـنـە و خـۆ بناڤـێ نـۆی (ئۆرەمـار) داینـە نیاسـین. هەلبـەت ئـەڤ بنگەهـێ خـۆ ناسـکرنێ ژی بـۆ پتریـا ناڤێـن ئەشـیر و گۆندێـن کـوردا دروسـتە.

دسـەریدا ژی، ئۆرەمـار، ئۆرمـار، ئۆرامـار، و ل دوماهیـێ (داغلیجـە- DAĞLICA) د تورکیـا نـۆدا، پشـتی سیاسـەتێن تەتریکرنا ناڤێـن کـوردی گەهشـتیێ، دەڤەرەکـە (ناوچـەدار- ناحیـە) دکەڤیتـە دوماهیـکا باشـۆرێ ڕۆژهەلاتـا تورکیـا، راسـتەوخۆ ل باکـۆرێ هێـلا سـنۆری یـا لگـەل عیراقـێ، گرێدایـی دەڤـەر- هەرێمداریـا (گەڤـەر - Yiiksekova)، یـا سـەر ب پارێزگەهـا (حـەکاری- جولەمێـرگ) ڤـە، دکەڤیتـە دناڤبـەرا هێـلا پـان (٣٧,٢٣) ل باکـۆر و هێـلا درێـژ (٤٤.٠٤) ل ڕۆژهـەلات، ل بلنداهییا ١٤٥٠ م/ ٤٧٥٦ پیا، ل سـالا ١٩٥٥ ئاکنجیێـن ناڤەنـدا ئۆرەمـار (٩٤٣) کـەس بـوون، ل دەمەکیـدا سـەرجەمێ ئاکنجیێـن هـەر (٩) تـاخ - گۆندێـن بجویـك یێـت گرێدایـی ئۆرەمـار (٣٦٣٢) کـەس بـوون، سـنۆرێ ئۆرەمـار ژ رویـێ جۆگرافیڤـە (ل باکـۆر گۆنـدێ شـتازن و گەڤـەر، ل باشـۆر دەڤـەرا ڕێـکان، ل ڕۆژئاڤـا جیلـو و بـازێ و تخۆمـا و ئەرتـوش و ڕۆژهـەلات ژی گۆنـدێ سـاتێ)، دەڤـەرا ئۆرەمـار پێـک تێـت ل هژمـارەکا گۆندێـن بجویـک دکەڤنـە هـەردوو ڕەخێـن رستەکا، کەڤـرێ چیایـی، ل هنداڤـی روبیـارێ شـین و ئۆرەمـار بخـۆ دکەڤیتـە سـەر لێڤـا روبیـاری، ئـەوا دبێژنـێ (گابارانـا ژێـر - Gaparani Zher) و

لجهـێ دبێژنـێ (گـرە بـووت - Gire Buti)، ئۆرەمـار دبیتـە پایتەختـێ گۆندەوارێـن دەڤـەرێ، بارەگـە و جهـێ مانـا ئاغایـی دکەڤیتـە جهـێ دبێژنـێ (نـاڤ گۆنـد - Naw Gund.)[1]

ڤەکۆلـەر (فەرهـاد تەکـی) لسـەر جهگیربوونا ئۆرەمارییێـن مشـەختی هاتینـە ئۆرەمار، دبێژیـت: « ئـەڤ جهـێ کـۆ نهـۆ بدەڤـەرا ئۆرەمـار تێتـە ناسـکرن، بـەری ئـەو کۆمـا کەسێن ب مشـەختی هاتینـە ئۆرەمار و لـێ جهگیربوویـن و پاشان ناڤێ جهـی ل خۆکریـن و دویڤـدا ب (ئۆرەماری) هاتینـە ناسـکرن، بـەری هنگـی (ئۆرەمـار) بـدەور و بەرێـن وێڤـە بناڤـێ دوسـکی، ئـان دورسـکی تاتـە ناسـکرن»[2] ئانکـۆ ئۆرەمارییێـن نهـۆ و مشـەختیێن دوهـی کینـە؟ و ژکیڤـە هاتینـە؟ و بۆچـی هاتینـە ئۆرەمـار؟، مـژارەک دنـا دیرۆکـی یـە، نهـۆ دڤـێ پشـکێدا مـژارا مـە نینـە و ل پشـکێن بهێـت دا، دێ بدرێـژی لسـەر ئاخڤیـن. لـێ مـژارا مـە بـۆ ڤـی پشـکێ بەرهەڤکـری، ڤەکۆلینەکـە لسـەر ڕامـان و مێـژوا ناڤـێ (ئۆرەمـار) ل ناڤـا هنـدەک بەرپەڕێـن نەپەنیـدا، کـۆ ڕەنگـە بـۆ جـارا ئێکـێ بیـت، ئـەو بەرپـەڕ بێنـە تێکڤـەدان، وەک مژارەک تایـەت ب دیارکرنـا ڕامانێـن ئۆرەمـار بێتـە دیـتن، ئـەڤ ناڤـە ژ چ هاتیـە؟ ڕامـان و مێژویـا ڤـی ناڤـی بـۆ کەنگـی دزڤڕیـت؟.

ژبـۆ گەهشـتن لسـەر راسـتی یـا ڕامانـا ناڤـێ ئۆرەمـار و دیـروکا پەیدابوونـا ڤـی ناڤـی، مـە دوو ڕێـک هەلبژارتینـە.

یائێکـێ: ناڤـێ ئۆرەمـار د خاندنـەکا ئەکادیمیـدا و ل دویـڤ دکیومنـت و بەلگەنامەییێـن دیرۆکـی، کـۆ جهـێ باوەریێ بـن و دشـیاندا بیـت پشـت بەسـتن پـێ بێتەکـرن، کـۆ ئـەو ڤەکۆلەرێـن پشـتی مـە ژی بێـن بڤێـن لسـەر هەمـان مـژار بنڤیسـن، پشـت بەسـتنێ لسـەر بکـەن.

یـادووێ: خاندنـا ڕامانـا ناڤـێ ئۆرەمـار وەکـی دڤەگێراندنێـن مللیـدا هاتـی، کـۆ لـبن ناڤـێ چیڤانـۆک و ئەفسـانە و ئاشـۆپ تێنـە ڕێزکـرن ، مەبەسـت ژی ئـەوا لسـەر زارێ خەلکـی هاتیـە گۆتـن، کـۆ گەلـەک ڤەکۆلـەران ژبـۆ ناسـاندنا ڕامانێـن ناڤـێ ئۆرەمـار، پەنـا بـۆ وان ڤەگێرانێـن مللـی برینـە و دنڤیسـینێن خـۆدا ڕێزکرینـە وەک رامـان بـۆ ناڤـێ ئۆرەمـار.

---

[1] THE ENCYCLOPAEDIA OF ISLAM NEW EDITION, PREPARED BY A NUMBER OF LEADING ORIENTALISTS,EDITED BY, C.E. BOSWORTH, E. VAN DONZEL, W.P. HEINRICHS AND G. LECOMTE ASSISTED BY PJ. BEARMAN AND MME S. NURIT, UNDER THE PATRONAGE OF THE INTERNATIONAL UNION OF ACADEMIES, VOLUME VIII- NED — SAM, LEIDEN EJ. BRILL 1995., p173.

[2] Ferhat TEKİN, HAKKARİ ÖRNEĞİNDE AŞİRET, CEMAAT ve AKRABALIK ÖRÜNTÜLERİNİN MODERNLEŞME ve KIRSAL ÇÖZÜLME SÜRECİNDEKİ SİYASAL ve TOPLUMSAL SONUÇLARI, Yüksek Lisans Tezi, SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI, KONYA2005-, p 16.

ئێک: ناڤێ ئۆرەمار د خاندنەک دیرۆکی و ئەکادیمیدا

دســەریدا ژی ناڤــێ (ئۆرەمــار) وەک پەیـڤ ژ دوو گەهــان پێــک تێــتن (ئــۆرە - مـار، ئـان مـاری)، و تـا ئـەم شـۆیکرنەکا دروسـت بـۆ هـەر ئێـک ژڤـان دوو گەهـان نەکەیـن و ئانکۆیا هـەر ئێک ژوانا نەزانین و پێکڤــە گرێدانـا وان چ دگەهینیــت، ئـەم نەشـێین چ بۆچوونەکـێ لسـەر ناڤـێ ئۆرەمـار بسـەلمینین، لـەوان ژی ئـەڤ مژارە هندەکـێ درێـژە و دەبیـت بچیـن هـەم د فەرهەنگێــن کەڤنــار بگەرییــن، هــەم ژی بەرپەڕێـن کەڤنارێـن دیرۆکـێ ڤەدەیـن، کا جـارێ وانـا لسـەر ڤـی ناڤـی چ نڤیسـیانە.

گەها ئێکێ: (ئـور - أور بزمانێ عەرەبی)

دفەرهەنـگا پەرتـۆکا پیــرۆزدا (ئــور) بــدوو ئانکۆیــان هاتیــە گۆتــن « ئــور - أور، ناڤەکــێ عــبری یــە ب ئانکۆیــا (ڕۆناهــی) ئــان گۆڕییــا ئاگــری» تێــت و دیســان ب ئانکۆیــا (جــە - مــكان) ژی هاتیـە، «ئـۆر وەک جـە، جهـێ ژ دایکبوونـا ئیبراهیـم پێغەمبـەرە»[٣]، و ئـۆر ب ئانکۆیـا باژێـر (پارچـەکا زەڤیـێ) ژی تێـت، وەکـی ڤەکۆلـەرک ئاڤرێـێ پـێ ددەت و دبێژیـت: « ئـۆر باژێـرێ (ڕها)یـە نـەک ئـۆرا کلدانیان ل عیراقـێ[٤] و دهەردویانـدا چ جهــ وەک پارچــە زەڤیــەک بیــت، ئــان باژێــر، هــەر ئێــک ڕامــان ددەت و دزمانێــن ســامیدا ژی (ڕور) ب ئانکۆیـا روناهیـێ تێـت[٥]، هـەردووک ئانکـۆ چ (جـە و باژێـرک بیـت و چ ژی نۆیرهــە و گۆڕیـا ئاگـری) بیــت، واتەیـەکا دروســت نــادەن، ئەگـەر گەهـا دووێ وەک تمامکـەرەک بــۆ ڕامانــەکا دروســت یــا ناڤــی لگــەل نەئێــت.

گەها دووێ: (مار، ئان ماری)

ل گـۆر ژێدەرێـن باوەرپێکـری، دەسـتپێکێن بەلاڤبوونـا دینـێ (فەلاتیـێ) مەسـیحیێ ل کوردسـتانێ بـۆ سەدسـالا ئێکـێ یـا زاینـی ڤەدگەرییــت لســەر دەمــێ مەســیحی و برێـکا (مـار ئادی) کـۆ خۆەندکارێ عیسـایێ مەسـیح بوویــە[٦] و دهنــدەک ژێدەرانــدا ژی ب مــار تادیوســە (Thaddeus) هاتیــە

[٣] مجمع الكنائس الشرقيه، قاموس الكتاب المقدس، مكتبه المشغل - بيروت بإشراف رابطه الكنائس الإنجيليه فى الشرق الاوسط، الطبعه السادسه ١٩٨١، ص ٢٦١.

[٤] موفق نيسكو، أور الكلدانيين ليست في العراق، الجزء ٢، الحوار المتمدن-العدد: ٦١١٩ - ٢٠١٩ / ١ / ١٩ .

[٥] فوزي قاسم أبو دنه، جبل هارون (جبل هور): الرواية التوراتية والأدلة التاريخية والأثرية، المجلة الأردنية للتأريخ و الآثار، المجلد ١٢، العدد ١، ٢٠١٨م، ص ١٣٦.

[٦] عبدالرقيب يوسف، الدولة الدوستكية في كردستان الوسطى ، الجزء الثاني - القسم الحضاري، الطبعة الثالثة، اكاديمية التوعية و تأهيل الكوادر الاتحاد الوطني الكوردستاني، السليمانية ٢٠١٤. ص ٣١١-٣١٥.

گۆتن و هەردووک ژی هەر ئێکن وخۆەندکارێ دوازدێ یێ (مەسیح) بوویە و (مار ماری) کۆ خۆەندکارێ (مار ئادی) بوویە و درێزبەندیا (٧٠) هاتیە ژ وان خۆەندکاران، ئەوێن کۆ ژلایێ یەسوعڤە هاتینە هنارتن دا دینێ مەسیحیەتێ بەلاڤبکەن. ل گۆر گۆتنا دکتۆر ((W.A.Wigram دێرا رهایێ ژلایێ (مارئادی و مار ماری) ل سەدسالیا ئێکێ زایینی هاتیە رێکخستنکرن[٧] . هەر لسەر ڤی بابەتی، هەردوو ڤەکۆلەر و مێژونڤیسان (Wilhelm (Baum and Dietmar W. Winkler دبێژن « دینێ مەسیحی ژلایێ (ئادی) کۆ دبازنەیێ دوازدێ دابوویە و (ئادی و ماری و ئاگایی)، و یێ دووێ وسێیێ (ماری و ئاگایی) دوو خۆەندکارێن مار ئادی نە، و بەلاڤبوونا دینێ مەسیحی ل (رها و نسیبین و موسل و ئەربیل و بێت کرمایی (کەرکوک) و بابل) بۆ مار ئادی و خۆێندکارێن وی دزڤرینن. پشتی مار ئادی ڤەگەریایە (رها)یێ، (ئاگا – Aggai) رێکا خۆ بەرەڤ چیایێن (میدیا)، و ئەهواز (خوزستان) گرتە بەر و تا سنۆرێن هندێ[٨] ، و هاتیە گۆتن کۆ (توما) کۆ مەبەست ژێ مار ئادی یە، وی مزگینی یا ئینجیلێ گەهاندیە کوردا ئۆر ئەو (جهێ) ژدایکبوونا ئیبراهیم پێغەمبەرە ل (رها) ئۆرفایێ نەك ل ئۆر یان باژێرێ کلدانیان ل ئاخا عیراقێ. و (مار* ماری) یێ ئۆرفەلی (ئۆرەفە – رها) مزگینییا مەسیحیەتێ گەهاندیە هەمی ئەو دەڤەرێن دکەڤنە دناڤبەرا رۆیبارێ دیجلە و زێیێ بچۆیک و بنیاتێ جڤاکەک رێکخستیێ مەسیحی د سەدسالیا سێییدا دانایە[٩]. ئەڤ بۆچوونە دگۆنجیت لگەل ئەوا دبێژیت: (پشتی مار ئادی مری، خۆێندکارێ وی (ئاگا) بۆ شۆینگرێ رێبازا وی و (مار ئاگا) ئێکەم کەس بوویە کەشتا رها** یێ وەرگرتی و رێکا خۆ بەرەڤ چیایێن میدیا گرتی[١٠]، و پشتی مەسیحیەت ل هەرێمێن دیاربەکر و نسیبین لسەر دەستێ ئاگای بەلاڤەبووی، ل دوماهیێ ناڤەندا بەلاڤەکرنا دینێ مەسیحیەتێ ل (سالیق) دانا، ئانکۆ ل مەدائن (سەلمان

[7] Dr. Mar Aprem Mooken, THE HISTORY OF THE ASSYRIAN CHURCH OF THE EAST IN THE TWENTIETH CENTURY, St. Ephrem Ecumenical Research Institute (SEERI) Baker Hill. Kottayam, Kerala, India - 001 686 JANUARY 2003, p 26.

[8] wilhelm Baum and Dietmar W. Winkler, THE CHURCH OF THE EAST A concise history, This edition published in the Taylor & Francis e-Library, 2003, p12.

* ب ئانکویا پیرۆز، ئان (القدیس) تێته گۆتن.

[٩] أحمد محمد أحمد، أكراد الدولة العثمانية تأريخهم الاجتماعي و الاقتصادي و السياسي ١٨٨٠ – ١٩٢٣ ، الطبعة الاولى – ٢٠٠٩، دار سثيريز للطباعة و النشر دهوك، ص ١٢٣.

** ئۆر ئەو (جهێ) ژدایکبوونا ئیبراهیم پێغەمبەرە ل (رها) ئۆرفایێ نەك ل ئۆر یان باژێرێ کلدانیان ل ئاخا عیراقێ.

[١٠] wilhelm Baum and Dietmar W. Winkler, هەر ئەو ژێدەر، بەرپەڕ ١٢.

پاک) ل ئیراقێ.

هەلبەت جۆداهیەک هەیە دناڤبەرا نڤیسینا (Wilhelm Baum and Dietmar W. Winkler) و نڤیسینا شۆینەوارناس و مێژونڤیس (عبدالرقیب یوسف) دا، یێ دوماهیێ دبێژیت «(مار ماری) ژی دوو خۆێندکارێن خۆ هەبوون بناڤێن (توماس و فیلیبوس)، خۆێندکارێ خۆیێ ئێکێ (توماس) هنارت دا دینێ مەسیحیەتێ ل (داسان)* بەلاڤبکەت، لێ (Wilhelm Dietmar)، ئەو ناڤێ (ئاگا)ی تینن و دبێت (ئاگا) هەر هەر خۆێندکارێ مار ماری بیت و گهورین د ناڤیدا هاتبیتەکرن، لێ دهەردوو بۆچوونادا بەرف چیایێن میدیا ڤە چوویە، و دڤەگێراندنەکا دیتردا ژی دبێژیت : چووینە (زوزان و کۆار) ئانکۆ ل هەرێمێن (چیا و گەڤەر) ل هەکاریا، هەر وەکی (عبدالرقیب یوسف) دبێژیت: (ل تیارێ وی خۆێندکارێ خۆیێ دووێ فلیبوس هنارتە هەرێما بۆتان و ئەرمینیا، ژبۆ دینێ مەسیحیەتێ ل وێرێ بەلاڤبکەت[١١]، و هەبوونا پەرستگەهەکێ بناڤێ پەرستگەها (ئۆرەمار - معبد أورامار) کۆ وەک شۆینەوارەکێ دیروکی یە، دکەڤیتە هەرێما باکۆرێ ئەرمینیا*، دەرخەرێ ڤێ راستیێ یە، و دنهۆدا وەک جهەکێ گەشتیاری تێتە نیاسین. و خۆێندکارێ خۆ یێ دووێ (تۆماس) هێلایە ل چیایێن هەکاریا، و پشتی هنگی هەر ل گەڤەرێ (توماس) هاتیە کۆشتن[١١]، گۆتنێن ڤەکۆلەر پشتگیریا بۆچوونا (عبدالرقیب یوسف) دکەتن. هەردوو خۆێندکارێن (مار ماری) (تۆماس و فلیبووس) و ژبەر حەژێکرنا وانا یا زێدە بۆ مامۆستایێ وانا (مار ماری)، وانا ژی لجهێ ناڤێ خۆ بینن هەر گۆتینە ئەم خۆێندکارێن مار

[١١] عبدالرقيب يوسف، الدوله الدوستكيه فى كردستان الوسطى ، الجزء الثانى - القسم الحضارى، الطبعه الثالثه، اكاديميه التوعيه و تأهيل الكوادر الاتحاد الوطنى الكوردستانى ، السليمانيه ٢٠١٤. ص ٣١١-٣١٥.

* بنێرە areal-tur- اجمل أماكن أرمينيا: مشاهد فى البلاد (أجمل) معلم أرمينيا،
https://areal-tur.ru/ar/bolgariya/samye-krasivye-mesta-armenii-armeniya- dostoprimechatelnosti-strany.html

* لسەر هەبوونا دوو داسان، داسانا ژێری و داسانا ژۆری کۆ چیایێن بلندێن رۆژئاڤایێ هەکاریا دگریت، هەردوو ڤەکۆلەر (عاصم حاكم عباس الجبورى و على طالب عبيد السلطانى) دبێژن: ل رۆژئاڤایێ هەکاریا وان خۆێندکارا یان خۆێندکارێ (مارماری) تۆماس، هندەك نهالێن کۆیر و چیایێن بلند و ئاسێ دیتن دبێژنێ (داسانا ژۆری)، کۆ جیلویی ل وێرێ دئاکنجی بوون و نێزیکی ٧٠٠ مالا دبوون، بڤی رەنگی زێدەتر نێزیکی وێ راستیێ دبین کۆ گۆندێ (ئۆرەمار) کۆ دکەڤیتە بەرامبەری چیایی جیلو، دناڤبەرا جیلو و ئۆرەمار کێمتر ژ پێنج کیلومەترانە و جیلو ئێك ژ وان چیایێن بلندێن هەکاریا، ئان داسانا ژۆری یە. بۆ زێدەتر بنێرە : عاصم حاكم عباس الجبورى و على طالب عبيد السلطانى ، العادات و التقاليد فى المجتمع النسطورى فى القرن التاسع عشر، مجله كليه التربيه الآساسيه للعلوم التربويه و الآنسانيه - جامعه بابل ، العدد ٣٢ - ٢٠١٧. ص ٣٣٤.

مـاری نـە، وێڤەتـر ناڤـێ (مـار مـاری) بـۆ خۆێنـدکارێ وی (تۆمـاس) ژی هاتیـە گۆتـن و هـەر جهـێ تۆمـاس چوبایـێ هاتیـە گۆتـن خۆێنـدکارێ (مـار مـاری)، بێـی ناڤـێ وی یـێ دروسـت بێتـە گۆتـن. بڤـی ڕەنگـی ناڤـێ مـار مـاری جهـێ ناڤـێ هـەردوو خۆێندکارێـن وی گرتیـە و ئـەڤ گۆتنـا (عبدالرقیـب یوسـف) کـۆ د ژێدەرێن کەڤنارێـن مەسـیحیەتێ وەرگرتینـە، دگۆنجیـت لگـەل بۆچوونـا نڤیسـەرێ رووسـی (م.ی.ڕ.لیلیـان) دا، خۆدانـێ کتێبا (آشـوریون مـن وان اثنـاء حکـم الاتـراك العثمانیـین)، ئـەو نەسـتورییێن وانـێ و هەکاریـا ب ئاشـۆری نـاڤ دکـەت، و دبێژیـت : « پتریـا ئاشـۆرییێن ڤـێ دەڤـەرێ گرێدایـی کەنیسـا رۆژهەلاتـی نـە، کـۆ ب (کەنیسـا نەتەوەیـی) یـا ناڤـدارە، لگـەل هژمـارەکا کێـم یـا ئالیگرێـن کەنیسـا کاسـۆلیک و پروتسـتاند و خەلکـێ ڤـێ دەڤـەرێ لسـەر دەسـتێ خۆێندکارێـن بۆترسـێ پێغەمبـەر (مـار ئـادای و مارماری) بووینـە مەسـیحی[١٢].

هـەر لسـەر ڤـێ مـژارێ دکتـور (Nicholas AL-JELOO) دبێژیـت « مـار (ئـادی و مـاری) کـۆ ژ گرۆپـا (٧٢) مۆریـدان بووینە، وانـا دێـرەک د شـکەفتەکا هنداڤـی گۆنـدێ (ماتـا - Mata) بناڤـێ (مـار مریـەم) ل دول - نهـالا (والتـۆ** - Walto) ل دەسـتپێکا سەدسـالیا دووێ ئاڤاکربـوون و هاتیـە گۆتـن، کـو وانـا جلکـەک لگـەل خـۆدا ئینابـوو، کـۆ بـۆ مریەمـا کـچ (مریـەم عـەزرا) ڤەدگەرێـت و هـەر ژبـەر هنـدێ ژی دێـر بناڤـێ (مریـەم) هاتیـە ناسـکرن، کـۆ تـا نهـۆ ژی ژلایـێ والتۆییانڤـە هاتیـە پاراسـتن، کـۆ نهـۆ خۆجهێـن گۆنـدێ (گـرێ نـاشری - Tell-Naṣrī) لسـەر رۆیبـارێ خابـۆر، ل باکـۆرێ رۆژهەلاتـا سـوریا دژین، ئـەڤ دوو کەسـێن پیـرۆز دبەرنیاسـن کـۆ ڤانـا خەلکـێ وان دەڤەرێـن (Bëth-Glālā (Khanānis / Otluca)) برینـە سـەر ئایینـێ مەسـیحی، وێ ئێکـێ ژی دبێژیـت کـۆ « ژ وان کارێـن لسـەر ناڤـێ مار(مـاری) هاتینـە جهگیرکـرن، هـەردوو دەڤەرێـن (داسـان و زۆزان) ژلایـێ مۆریدێـن وی (مـار تۆمـاس) بووینـە مەسـیحی، ئـەوێ کـۆ ل دەشـتا گەڤـەرێ هاتیـە شـەهیدکرن و تانهـۆ ژی تۆربـا وی مەزارەکـێ بنـاڤ دەنگـە و جهـێ حەجـا مەسـیحیان بوویـە ل سەدسـالیا شەشـان[١٣]، گۆتنێـن دکتـور جیلـۆی هەمـان تەکەزکرنـە لسـەر گۆتنێـن

[١٢] م.ی.أ.ليليان، اشوريو منطقه وان أثناء حكم الاتراك العثمانيين، ترجمه الأستاذ فرانسا بابيلا، ترجمتها إلى العربيه وليم ميخائيل، طبعه بالجمعيه الثقافيه للشباب الآشورى طهران ١٩٦٨.

** والتو - Walto، لسەر دەمێ فەلەیان هەر بوو دەڤەرا بازێ و ئۆرەمار هاتیە گۆتن، و دێرا ماتە، ئان ماتا، دکەڤیتە گۆندێ ماتێ و گۆندەکە ژ وان شازدە گۆندێن کۆ گرێدایی ئۆرەمارێ نە.

[13] Dr. Nicholas AL-JELOO, MORE THAN STONE CHURCHES: REDISCOVERING HAKKÂRIS ASSYRIANS , Uluslararası Tarihte Hakkari Sempozyumu ,

مێژونڤیسـێ کـورد عەبدولرەقیـب یوسـف. پشـتی تۆماسـێ خۆەنـدکار یـێ کـۆ پشـتی هنگی هـەر ب (مـار ماری) هاتیـە بەردایـی ل هەکاریـا)، تێـدا دبێژیـت : پەیڤـا (ikkari یـا ئەکـەدی و Akkare یـا ئارامـی) ، هـەردووکا بنیاتـێ خـۆ ژ

دێرا (ماتە – Mata) ل گۆندێ ماتێ ل دەڤەرا ئۆرەمار.

نیاسـین گەهشـتیە چیاییـن هەکاریـا، لجهـێ کـۆ دژێدەرانـدا ب (ئـاکار*- akar) هاتـی، برامانـا باخچـە هاتیـە نیاسـین ئاکنجـی دبیـت، هـەر وەکـی (Nicholas Al-Jeloo) دڤەکۆلینـا خۆیـا بناڤـێ (ئابلۆقەیـا سـەرکەفتی: بارودوخـێ دێرێـن پەیڤـا ئـاکار – ئاڤـار – باخچـە یـا کـوردی وەرگرتینـە[١٤] و ئاڤـار ناڤەکـێ کـوردی و خۆمالـی یـە و لسـەر دەڤـێ خەلکـێ ئۆرەمـار تێتـە گۆتـن، و هـەر ب گۆنـدێ ئاڤـاری یـێ بەرنیاسـە لنـک ئۆرەماریـا، و پاشـان دپـەرگالا فەرمیـا دەولەتـا تورکیـادا

Sempozyûma di Dîrokê da Hakarî ya Navneteweyî,International Hakkari in The History Symposium, 16-15-14 Kasım 2014 Cilt 2, p39.

* د ژێدەراندا ل جهێ ناڤێ ئاکار ناڤێ گۆندێ والتو – Waltoهاتیە، لێ دیارە پتریا ناڤان زێدەتر ژ ناڤەکی بۆ هاتینە گۆتن و ناڤ ل گور پێکهاتێن دەڤەرێ (کورد، ئاسۆری-ئەرمەنی) و بدەڤوکێن جۆدا گوهۆڕین تێدا هاتینەکرن، لێ ئەما هەردوو ناڤ ژی هەر سەر ب ناڤەندا ئۆرەمارڤەنە، بۆ زێدەتر لسەر ڤی ناڤی بنێرە :

Tarık Ziya ARVAS, HAKKÂRİDE HIRİSTİYAN BİR TOPLULUK NASTURİLER, -1836 1936, HÂKİM YAYINLARI ANKARA 2015, p 40.

[14] Nicholas Al-Jeloo, Hayret Uyandıran Abluka: Hakkarinin Terk Edilmiş Kiliselerinin Durumu, Anadoluda İnanç Mekânlarında DÖNÜŞTÜRMELER UlUslArArAsı KonferAns 11 - 10 Nisan 2021 BİLDİRİLER, ANADOLUDA İNANç MEKâNLARINDA ÖNÜŞTÜRMELER 2021, ISBN 1-19-8042-625-978 p 125.

ژی پشتی کۆ ئۆرەمار ل سالا ١٩٣٦ جارەکا دی بوویە ناوچەدار - ناحیە، ب تاخێ ئاقار جهگرتیە و جهێ خۆ وەکی تاخەک بڤی ناڤی akar مایە، سەر ب ناڤەندا ناوچەداریا ئۆرەمارە.

(گۆندێ ئاکار) وەکی کۆ ژێدەر ئاڤرێ پێ ددەن، (ئاکار*) ئێک ژکەڤنترین وان جهایە مرۆڤایەتی لێ پەیدابووی، هەکاریا - جۆلەمێرگ، ناڤێ خۆ ژ ئاکار وەرگرتیە. مێژونڤیسێ بەرنیاسێ عەرەب (ابن حوقل)، مێژویا پەیدابوونا ژیانا مرۆڤاتیێ ل هەکاریا - بۆ گۆندێ ئاکار دزڤرینیت، کۆ بەری ٧٠٠٠ سالا بەری ژ دایکبوونێ ، و ئیبن حەوقەل دبێژیت: (هەر - کاریان) ب رامانێن (بهێز، شەرڤان، خۆدان شیان) تێن و ئەڤە بووینە ناڤێ ئەشیرەتا هەکاری پێ دروست بووی، و ئەشیرەتێن ئەرتوشی و پنیانشی دوو ژوان ئەشیرەتانە ئەوێن کۆ دسیاسەتا نافخۆیدا دگۆتنێ (ئاکار- ئەکار) ی براما باخچەیێ هوین ل بنێ گۆندی، و دبێژیت : ئەڤروژی گۆندەک ل ناڤەندا هەکاریا دا هەیە بناڤی (ئەکار)، و گۆندەک ژی هەر بڤی ناڤی ل گۆندێ ئۆرەمار و ل گەڤەرێ ژی بهەمان ناڤێ ڤێ ئەشیرێ ئاکار(ئەکاری) هەیە، و سەردەمێ سلێمان قانونی ل سالا ١٥٣٦ ێ ئەڤە دەڤەرە (ژ گەڤەر تا ئاخا پنیانشیا) بدەڤەرا هەکاریا هاتە نیاسین و شنی هەکار وەک ناڤ بۆ ڤێ جوگرافیێ هاتیە دانان[١٥].

پشتی (مارماری) گەهشتیی یە (ئاکار - akar) ئاقار یان باخچە، دێرەک لێ ئاڤاکریە، کۆ ب ئێک ژ کەڤنترین دێر تێتە نیاسین، (٥٥) کم ژ ناڤەندا گەڤەرێ دویرە و نێزیکێ دەمژمێرەکێ ب پیا ژ ناڤەندا گۆندێ ئۆرەمار بەر ب باکۆرێ رۆژهەلات، دکەڤیتە زێنییا (ئاڤا رەش)** دناڤبەرا چیایێن (جیلو و سات)ێ، ئەڤ جهە (تاخێ ئاقار)ە یا سەر ب ناڤەندا ئۆرەمارڤە کۆ دێر لێ هاتیە ئاڤاکرن، لسەر لێڤەکا چیایی ، و رەخ و روییێن وێ یا پرە ژ داروباری، برەخ دێرێڤە خانیەک بتنێ هەیە، و روبەرێ دێرێ

---

* ئاکار، ئان هەر کاریان، دبیت ئەڤە بۆ جهێ ژیانا گەلێ (کاردوکی) ئان کاردوخی، ئەوێن ل هەکاریا دژیان ڤەبگەریێت، و گۆندێ (ئاکار) بنیاتێ هەبوونا کاردوکیان بیت، کۆ ل گۆر هند ژێدەران گۆتنا (کوردستان) بۆ جهێ ژیانا گەلێ (کاردوکی) ل هەکاریا دزڤریت. بۆ زێدەتر زانیاریان، بنێرە:
الآمیر عصام أنور محمد أمین میر إسماعیل زنگنه، مراجعه و ملاحظات ،د. رفیق شوانی ، الکورد أمه الجبال ، دراسه تحلیلیه لآراء عینه من الباحثین فی الشأن الکوردی، أربیل ٢٠١٣، ص ١٤.

[١٥] YUSUF DİNÇEL, BÜYÜK GÜÇLERİN KISKACINDAKİ "KÜÇÜK MÜTTEFİK": BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA VE SONRASINDA NASTURİLER, ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS TEZİ, SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ, TEMMUZ 2019, p9.

** ڤەکۆلەر ناڤێ (ئاڤا ڕەش) تینیت، لێ دبیت شاشیەك دنڤیسینێ دا هەبیت، ژبەرکو ئەو ئاڤا رویبارێ شینە نەك ئاڤا ڕەش . ع. ئۆرەماری.

(m ٦.٥٣x١١.٧٨)و دیزاینـەكا لاكێشـەیی هەیـە بـەر ب رۆژهـەلات و رۆژئاڤا ڤـە ، دەریـێ وێ ل رەخـێ باشـۆردچیتێ[١٦]. ڤەكۆلـەر (E.J.BRILLES) دبێژیـت: دێـرا (مارمـاری)، ل گۆنـدێ ئـاكار یـا سـەر ب ئۆرەمـار، و دێـرا مـار زەیـا ل جیلـۆ، و دێـرا مـار بسـیویی ل ئیـل، و دێـرا مـار سـابا ل قوچانـس) تێنـە هژمارتـن كەڤنتریـن دێـر ل كوردسـتانا ناڤەراسـت و ئێكـەم هاتنـا ئاینـێ مەسـیحیەتێ ل ڤـان دێـرا دەسـت پێكـری یـە، كـۆ مێـژوا وانـا بـۆ سـەدەیێن چـارێ و پێنچـێ ڤەدگەرییـت[١٧] ودێـرا مـار مـاری، ئێـك ژوان دێریـن كـۆ بـۆ چەندیـن سـەدەیا مانـا خـۆ پاراسـتی، كتێبـا كەڤـن و پیـرۆز ئـەوا لسـەر هنـدەك كەڤـلان و بەلگێـن گـۆلا و هنـدەك پـەردا و مێـزان نڤیسـی، ئـەو دێـرا كـۆ هنـد دەمژمێرێـن كەڤنـار و زەنگلێـن بچویـك و خـاچ و هنـد گۆلدانێـن جـوان و زنجیرێـن زێـری تێڤـە هەییـن، پشـتی بەرپابوونـا جەنـگا جیهانـی یـا ئێكـێ ئۆرەماریـا هەمـی ئـەو گەنجینەیێـن پـر بهادزیـن و ئـەو دێـر ژناڤـبرن»[١٨].

ل ڤێـرە مـرۆڤ دگەهیتـە ئەنجامەكـی ، ئەگـەر بـرگا ئێكـی ژ ناڤـێ ئۆرەمار(ئـۆر)

دێرا مار ماری – ل گۆندێ ئاكار، وەكی كۆ دیار لسەر لێڤا چیایەكی هاتیە ئاڤاكرن و شۆینەوارێن مالەكێ ژی برەخڤە دیارن.

[١٦] Mehmet TOP& Kemal ÖZKURT , HAKKÂRİ VE ŞIRNAK İLLERİ İLE İLÇELERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2006, KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 25. ARAŞTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI 3. CİLT, 28 MAYIS - 1 HAZİRAN 2007 KOCAEL, p 473.

[١٧] E.J.BRILLES, FIRST ENCYCLOPAEDIA OF ISLAM 1936-1913,VOLUME VI, MOROCO-RUZZIK, LEIDEN.NEW YORK.KOBENHAVN.KOLN1987-.P903.

[18] Tarık Ziya ARVAS, HAKKÂRİ'DE HIRİSTİYAN BİR TOPLULUK NASTURİLER-1936-1836, HÂKİM YAYINLARI ANKARA 2015, p 40.

واتەیا وێ نۆیرهە بیت، وەکی د پشکا دوویدا ئاماژە پێ هاتیە دان ، کۆ پشتی بۆ سێ جارا ئسکەندەرێ مەزن (مارماری) هاڤێتیە د مەنجەنیقێدا و نەهاتیە سۆتن، ئەو هاتە ئازادکرن، و دیڤدا هاتیە گۆتن کۆ (مارماری) ژ نۆیرهێ - روناهی یا ئاگری یە و نائێتە سۆتن و ژبەر هندێ گۆتینە وی جهێ ئەو لێ ئاکنجی بووی (ئۆرماری - أورماری) ئانکۆ قەشەیێ ژ نۆیرهێ و نە ئێتە سۆتن، لێ ڤێ بو چوونێ بخۆ دوو نەوەیی تێدا بەرچاڤ دبن، یائێکێ، هەبوونا نۆیرهێ ژ گۆرا کەسەکی ئاشۆپە و چ راستی ژبۆ ڤێ یەکێ نینن، یا دووێ گرێدانا مار ماری ب ئسکەندەرێ مەزنڤە، دیسان زێدەرەوییەکا دیترە، ژبەرکۆ پەیدابوونا ئسکەندەرێ مەزن بوو ٣٢٠ سالا بەری ژ دایکبوونا عیسایی ڤەدگەرییت و مار ماری یان خۆەندکارێ وی بۆ سەدسالیا ئێکێ زایینی ڤەدگەرییت، کە واتە دشیاندا نینە بێژین (ئۆرەمار) ئانکۆ نۆیرهەیا قەشە (ماری) و ئەڤ یەکە دکەڤیتە ژێر حاندنەک چیڤانۆکی و ئاشوپیدا و نەیا بەرئاقلە و ژ ئالیێ ئەکادیمە جهێ پەسندکرنێ نینە. ژخۆ ئەگەر رامانا دووێ یا (ئۆر - أور) وەربگرن، کۆ ئەوژی، جە (باژێرک) بیت، ئەڤە برگەیا دووێ ژ ناڤی (مار یان ماری) ئەو ناڤێ (تۆماس)ە خۆێندکارێ (مار ماری) یە، وەکی کۆ مە ئاماژە پێکری، ژبەر حەشێکرنا وی بۆ مامۆستایێ خۆ، ناڤێ خۆ نەگۆتیە و هەر گۆتیە خۆەندکارێن (مار ماری)، هەلبەت هەبوونا برگەیا (مار) واتەیا وێ (پیروز - قدیس) ئانکۆ (القدیس ماری)، و بڤێ یەکێ مرۆڤ دکاریت ب پشت راستیڤە رامانا ناڤێ (ئۆرەمار) بێژیت، (ئۆرەمار) واتە جهێ قەشە (ماری) یان باژێرکێ قەشە ماری، نەک (نۆیرهەیا ماری) یان جهێ ڤەحەویانا مارا (حیة) وەکی دبەشا دوویدا ئاماژێ پێ ددەین.

لایێ ژناڤدا یا دێرا (مارماس - مار ماری) ل تاخێ ئاکار - Akar، ل نێزیک (ئۆرەمار - داغلیجە)، نیشانێن کاڤلکرنێ دناڤبەرا (٢٠١٥ - ٢٠١٩)، وێنە ژلایێ (نیکولاس جیلویی). ژێدەر :
NICHOLAS Al-Jeloo, Hayret Uyandıran Abluka: Hakkari'nin Terk Edilmiş Kiliselerinin Durumu, Anadolu'da İnanç Mekânlarında DÖNÜŞTÜRMELER ULUSLARARASI KONfERANS
١١ - ١٠ Nisan ٢٠٢١, BİLDİRİLER, P ١٣٤.

د ژمارە (٨) یا کۆڤارا ئنسکلوپیدیا ئیسلامیدا، (The Encylopaedia of Islam, vol VIII، ١٩٩٥) د لاپەریێ ١٧٣ یدا هاتیە» ناڤێ ئۆرەمار ناڤەکێ کەڤنارە و دبیت ئەڤ دەڤەرە لسەردەمانەکێ زوی یا پربیت ژ ئاکنجی یا، و هند ناڤێن جهێن دیتر ژی وەکی

لایێ ژناڤدا یا دێرا (مارماس — مار ماری) ل تاخێ ئاکار — Akar، ل نێزیک (ئۆرەمار — داغلیجە)، نیشانێن کاڤلکرنێ دناڤبەرا (٢٠١٥ — ٢٠١٩)، وێنە ژلایێ (نیکولاس جیلویی. ژێدەر :
NICHOLAS Al-Jeloo, Hayret Uyandıran Abluka: Hakkari'nin Terk Edilmiş Kiliselerinin Durumu, Anadolu'da İnanç Mekânlarında DÖNÜŞTÜRMELER ULUSLARARASI KONfERANS 11 - 10 Nisan 2021, BİLDİRİLER, P 134.

ناڤێ ئۆرەمار هەنە کۆ پێشگرا (ئۆر) پێڤەهەیە، وەکی (ئۆرا پیشو ، ئێک ژ زێنیێن کێریا تاوکا، و ئۆرە بیشو - یان ئەرەبیشو گۆندەکە ل پشت گلیانو، و ئۆری کۆ ناڤێ ئەشیرەتەک نەستۆریانە و ل دوماهیێ ژی باژێرکێ ئۆرمیە بخۆ[١٩]». هەلبەت دەما ئەم بەحسا (ئاکار) دکەین کۆ جهێ دێرا (مار ماری) یە، دهەمان وەخت دا ئەم بەحسا ئۆرەمار دکەین، ژبەرکۆ ئاکار تاخەکە ژ تاخێن ئۆرەمار، هەر وەکی دهەمان ژێدەردا (ئنسکلۆپیدیا ئیسلامیدا ژمار ٨) دا و دهەمان لاپەردا، دبێژیت : « ل ئۆرەمار دوو دێر هەبووینە، ئێک دێرا کەڤن یا ل تاخێ (ئاکار - ئاقار) و یادیتر دێرا (مار دانیال) ە ئەوا دکەڤیتە لجهێ دبێژنێ (ناڤ گۆند*) ل ئۆرەمار، کۆ دوماهیکا سەدسالیا ١٩ هاتیە خرابکرن و کرینە مزگەفت)[٢٠] و لسەر کەڤناربوونا ناڤەندا ئۆرەمار وەک باژێرک و خۆدان پێگەهەکێ کارگێری و جهێ ئاکنجیبوونا خەلکی، دپەرتۆکا (الذخائر)دا و ل ژێر ناڤێ (میرێن کوردستانێ) ئەوا ل ١٤ ی کانۆینا ئێکێ سالا ١٥٤٥ هاتیە نڤیسین، تێدا هاتیە « ناڤێ زاخۆ نەهاتیە نڤیسین کۆ هاتیە زێدەکرن سەر ب

[١٩] ژێدەرێ بەرێ: THE ENCYCLOPAEDIA OF ISLAM NEW EDITION، لاپەرە ١٧٣

* ناڤ گۆندا ئۆرەمار جهەکێ کەڤنارە، جهێ دێرا مار دانیێل لێ بوویە و لێ پشتی دێر هاتیە تێکدان و مزگەفتا بناڤێ ئۆرەمار لێ هاتیە ئاڤاکرن، جهێ وێ ل وی جهی نەمایە یا دکۆتنێ ناڤ گۆند، بەلکی ئەو جهێ کۆ نهۆ قەرەقۆلا لەشکەری لێ هاتیە ئاڤاکرن، کەلهەکا چەند قاتی یە، ئەو کۆ لجهێ بەرنیاس ب ناڤ گۆند هاتیە ئاڤاکرن.

[٢٠] ژێدەرێ بەرێ: THE ENCYCLOPAEDIA OF ISLAM NEW EDITION، بەرپەڕ ١٧٣

میرگەها ئامێدیێڤە، ژبەرکۆ بەریاهنگی ل ل ٢٢ی گۆلانا ١٥٣٨، زاخو و ئۆرەمار هاتبوونە زێدەکرن لسەر میرگەها ئامێدیێ و کەتبوونە ژێر فەرمانا سولتان حسێن «[٢١] و پشتی ئۆسمانیان ل سالا ١٨٤٧ [٢٢] دوماهیک ب میرگەهێن کوردان ئینایی و ل سالا ١٨٤٩ دەولەتا ئۆسمانی ل ژێر ناڤێ پلانێن چاکسازیێن نۆی و ب ئارمانجێن ئابۆری و ئێمناهیێ ل درێژیا وان دەڤەرێن دکەڤنە سەر لێڤێن سنۆرێ لگەل هەر ئێک ژ دەولەتا فارسا ب پلا ئێکێ و روسیا ب پلا دووێ، ئەوژ ب پێدانا هندەک دیاریا و پەخشینەیێن دراڤی و برینا مەهانەیێن دراڤی، و دووبارە ئاڤاکرنا یەکەیێن کارگێری ل دەڤەرێن کۆ هێزا ئەشیران جە دگرتن و بسانەهی نەبوویە دەولەت دەستێ خۆ بدانیتە سەر وان دەڤەران، جارەکا دن (ئۆرەمار) ئێک ژ وان جهان بوو، کۆ وەک یەکەیەکا کارگێری بناڤێ (ناوەچەداریا ئۆرەمار) هاتە ناسکرن و (حوسەین زوبەید میر ئۆرەماری) کۆ دبیتە برایێ سەلیم ئاغایێ بابێ سیتو ئاغایێ ئۆرەماری، وەک رێڤەبەرێ ناوچەداریا ئۆرەمار و کۆرێ وی (عەلی حۆسەین زوبەید ئاغا ئۆرەماری) وەک ئاغایێ دەڤەرا ئۆرەمار تێتە ناسکرن و بریی (٢٠٠) قرویش هەیڤانە بوو تێنە دیارکرن[٢٣]، ئەڤ گرنگی پێدانا ب ئۆرەمار دوان دوو سەد سالاندا تا بەرپابوونا جەنگا جیهانییا ئێکێ یا بەردەوام بوویە، و پشتی دامەزراندنا دەولەتا نۆییا تورکیا، بفەرمی دپەرگالا فەرمییا دەولەتێدا ل سالا ١٩٣٦ جارەکان دن ئۆرەمار وەک ناوچەداری تێتە جهگیرکرن.

هەلبەت مژارا کارگێرییا ئۆرەمار بخۆ ژی مژارەک درێژە و ل بەشا تایبەت دا دێ زێدەتر لسەر ئاخڤین، لێ بابەت ل ڤێرە تنێ ئەوە یا کۆ وەک ئەنجام ژ لێکدانا هەردوو برگەیێن ناڤێ (ئۆرەمار) ئەم دگەهینێ، ئەوژی مەبەست ژ لێکدانا هەردوو برگەیان (ئۆر) ب واتەیا جە یان باژێرک، و برگەیا دووەم (ماری) ب واتەیا ناڤێ قەشە و خۆەندکارێ (ماری) تێت، ئانکۆ بگەهاندنا هەردوو برگەیان (ئۆرە، و ماری) کۆ دبیتە ناڤێ (ئۆرەمار) واتەیا وێ (جە یان باژێرکێ قەشە ماری) و ئەڤ لێکدانە بەرئاقلترە و

---

[٢١] RAHMİ TEKİN, Osmanlı Döneminde Zahonun Siyasî ve Sosyal Yapısı, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 14, Nisan 2018, Araştırma Makalesi / Research Article, p 207.

[٢٢] ERDAL ÇİFTÇİ , FRAGILE ALLIANCES IN THE OTTOMAN EAST: THE HEYDERAN TRIBE AND THE EMPIRE, 1929-1820 , A Ph.D. Dissertation , Department of History İhsan Doğramacı Bilkent University Ankara April 2018, p 150.

[٢٣] ERDAL ÇİFTÇİ , FRAGILE ALLIANCES IN THE OTTOMAN EAST: THE HEYDERAN TRIBE AND THE EMPIRE, 1929-1820 , A Ph.D. Dissertation , Department of History İhsan Doğramacı Bilkent University Ankara April 2018, p 150.

هەم ژی لێکدانەک دیروکی و ئەکادیمی یە ، و ئەڤەیە یا دشیاندایە ببیتە جهێ باوەرییێ و پشت بەستن لسەر بێتە کرن. گرنگە وێژی بێژین، ئەگەر دێرا (مار ماری) ئەوا ل گۆندێ ئاکار بۆ جارا ئێکێ هاتیە ئاڤاکرن، ئەرێ پاکەنگی دێرا دووەم، وەکی د ئینسکلوپیدیا ئیسلامیدا ژی ئاماژە پێ هاتیە دان، ئەوژی دێرا (مار دانیال)ە، ئەوا ل ناڤەندا گۆندێ ئۆرەماردا هاتیە ئاڤاکرن، کەنگی بوویە و ژلایێ کیڤە هاتیە ئاڤاکرن، ئەرێ پشتی کۆ مۆریدێن مارماری زێدەبووینە و جهێ وانا نەبوویە لەوان دێرا دووەم ژلایێ مرویدێن مار ماریڤە هاتیە ئاڤاکرن.

باسیلی نیکیتین: کۆنسلێ گشتی یێ روسیا ل ئۆرمیێ، مێژۆا ئاڤاکرنا دێرێن (مار ماما) و خۆێندکارێ وی دانیال ل ئۆرەمار بۆ سەدسالیا پێنچی ڤەدگەرینیت، هەڤدەم لگەل ئاڤاکرنا دێرا مار یوجین ل چیایێن هنداڤی نسیبینێ، باسیلی کۆ د ژێدەرەکێ مۆسلمان (میر البلدان) وەرگرتیە، دبێژیت : « ئۆرەماریان ل ناڤەراستا سەدسالیا (حەفتێ) بەرسنگێ داگیرکەرێن عەرەب گرتن، ئەوێن کۆ دڤیان ئیسلامێ بهێزا چەکێن خۆ ل هەمی جها بەلاڤبکەن، و ئۆرەماریان بەرەڤانیەکا مەزن کرن، و ئەڤە ئەو گریمانەیە کۆ باپیرێن کوردێن ئۆرەمارییێن شەرکەرێن نهۆ، ئەو وی چاخی کریستیان بووینە[٢٤]. هەلبەت ئەڤ ڤەگێرانا کۆ باسیلی ژێ دبێژیت بو سەردەمێ ئێکێ یا ڤەکرنێن سەرکردێن ئیسلامێ بۆ دەڤەرێن کوردان ل دەڤەرێن (خابیر و بەرواریا و هەکاریا) دزڤریت، کۆ بەریا ڤەکرتێن بزوری یا سەرکردێن موسلمانان بەری هنگی ژخۆ کورد موسلمان نەبوون، بەلکی یان مەسیحی بوون وەکی مە ئاماژە پێدایی کو ل سەدسالیا ئێکێ زایینی مەسیحەت ل هەرێمێن چیا بەلاڤەبوویە، یانژی لسەر دینێ زەرەدەشتی یەتێ بووینە، ودجهێ خۆدایە بێژین کوردێن دەڤەرێن هەکاریا بەری ئەو ببنە مۆسلمان ئەو کریستیان بووینە وەکی کو باسیلی دبێژیت، لێ ئەڤ گۆتنە ژی برهایی نائێتە گۆتن، ژبەرکۆ ئۆرەمارییێن موسلمان ئەوێن کۆ ب مشەختی ژ جزیرا بۆتان چووینە ئۆرەمار، ئەو ل ناڤەراستا سەدسالیا (١٧) ژ ئەنجانێ پەیدابوونا ناکۆکیێن نافخۆیی یێن میرێ جزیرا بۆتان، مشەختی میرگەها هەکاریا و پاشان ئۆرەمار بووینە، و وانا دەستێ خۆدانایە سەر خۆجێن وێ کۆ مەسیحی بوون، ئانکۆ ئەوێن کۆ باسیلی ژێرا دبێژیت (شەرکەرێن نهۆ) کۆ مەبەستا وی سەردەمێ (سیتوئاغا یێ ئۆرەماری) یە ئەو وی چاخی کریستیان بوون، ئەڤ

[٢٤] Dr. Nicholas AL-JELOO، ژێدەرێ بەرێ ، بەرپەڕ ٤٠.

بوچوونە بڕەنگێ ڕەهایی نەراستە، لێ مخابن دێ بینین گەلەک ژ مێژونڤیسان ژی پشتی هنگی هەر پشت بەستن لسەر گرتنێن باسیلی کرینە، بێی ڤەکۆلینێن تایبەت لسەر بێنەکرن، ژوانا مێژونڤیسێ عەرەب (عباس العزاوی) خۆدانێ کتێبا (العمادیە فی مختلف العصور) دبێژیت « ئۆرەماری ئەشیرەتەک کوردانە، ل هەرێمداریا گەڤەردا دژین، بەرێ لسەر ئایینێ نەسرانیان بوون، و سیتوئاغا دبنیاتدا ئەو نەسرانی یە ژ گۆندێ ئۆرەمار»[٢٥]، هەلبەت وەک مە ئاماژە پێدایی ئەڤ گۆتنا برها هاتی گۆتن، نە ڕاستە و هەمیان ژ (باسیلی نیکیتین)وەرگرتینە، و مخابن هندەک ژ مێژونڤیسێن کوردان هەر لسەر هەمان رێک چووینە. بهەر حال دبەشا تایبەت یا گرێدایی ب دیارکرنا بنیاتێ ئۆرەماریان و ژ کیڤە هاتینە و بۆچی مشەخت بووینە، دێ بدرێژیی لسەر ئاخڤین.

کەڤنترین زانیاری هاتیە ئاشکراکرن، لسەر هەبوونا دێرا ماردانیال ل ئۆرەمار ڤەدگەرێت بۆ سالا ١٥٦٣ دەما ل (ئەنزال* – Anzel) دانەیەکا دەستنڤیسەکێ هاتیە دیتن، کۆ بدەستێ قەشە (پاول - paul) ل ئۆرەمار هاتیە نڤیسین، دیتنا ڤێ دەستڤیسێ ل ئەنزال، ڤەدگەرێت بۆ کۆچبەر بوونا فەلەیێن جیلو، ئەوێن ژبەر هێرشێن (قەرەقۆیلوی) ل سالا ١٤٤٨ زایینی، لسەر گۆند و وارێن وانا و دەڤەرا جیلو و تالانکرین و سۆتین ، فەلەیێن دەڤەرا جیلو و ژوانا ژی فەلەیێن گۆندێ (زەرنە – Zirine) و گۆندێ (زێرێ- Zeir)، کۆ دوو گۆندن سەر بدەڤەرا ئۆرەمارڤەنە، بۆ زێدەتر ژ سەدەیەکێ دویرکەفتن و کۆچبەری وەلاتێ فارسان بوون، و ل دەشتاهیێن دەوروبەرێ ئۆرمیێ ئاکنجی ببوون ، تا سەدسالیا شازدێ شنی ڤەگەریانە جیلو، وەکی ژێدەر دبێژیت : زێری یێن ڤەگەریاینە دەڤەرێ دیتن کۆ دێرا (مار ئەزیزا) یا ژناڤچوویی، جارەکا دی دێرا خۆ ل دەوروبەرێن ئۆرەمار ئاڤاکرنەڤە، دیسان تێدا هاتیە، چێ دبیت ژ ترسێن هێرشێن قەرەقۆیلوی ئەو دەستخەتا بدەستێ (جبرائیل) بۆ قەشە بنانێ کورێ قەشە یونان ل گۆندێ سەلام Salam ل بازێ نڤیسێ دناڤبەرا (١٤٧٦-

---

[٢٥] عباس العزاوی، العمادیه فی مختلف العصور، حققه ، حمدی عبدالمجید السلفی و عبدالکریم فندی، الطبعه الاولی – ١٩٩٨، مطبعه وزاره الثقافه – هولیر – کوردستان، ص ٨١.

* Anzal- ئەنزال، ئێك ژ وان جهانە یێن ئەو فەلەیێن ژبەر هێرشێن قەرەقۆینلوی کۆچبەر بووین و ل دەوروبەرێن : ئۆرمیێ ئاکنجی بووین، نەك (عەینزال) ئەوا دکەڤیتە ژێرییا باژێرێ میسل، بۆ پتر پێزانینا لسەر بنێرە
Nicholas AL-JELOO، THE ASSYRIAN/SYRIAC HISTORY AND HERITAGE OF THE URMIA REGION IN IRAN, 2010, Conférence : Actes du 10e Symposium Syriacum, Granada, Espagne, 27-22 Septembre 2008, p5.

١٤٨٠) ژ ترسێن قەرەقۆیلوی ڤەشارتبن، و دبیت پشتی فەلەیێن دەڤەرا ئۆرەمار ژ كۆچبەریێ ڤەگەرییاین، قەشە (پاول - paul) ئەڤ دەستخەتە نڤیسابیت و هنگی دێر ل ئۆرەمار هاتیە ئاڤاكرن، ل جهەكێ دیتردا دهەمان ژێدەردا هاتیە: « گۆچبەربوویێن دەڤەرێن بازێ و جیلو(كۆ دنهۆدا بدەڤەرێن سەر ب ئۆرەمار تێنە نیاسین) هندەك زانیاریێن دیتر ژی داینە، ژوانا ل گۆندێن (نەهریێ و شوواتا و ئۆرەمار) دێرێن خۆ هەبووینە، كۆ تایبەت بووینە ب (مار بریخا و مار قیوما و مار ئیمامە و خۆێندكارێ وی مار دانیال – دانییل) ل دویف ئێكرا، و ژبلی ڤانا ژی دێرا زاییغ یابەرنیاس ل ماتێ و دێرا مار زەكا ژی هەبوون، كۆ ل سالا ١٦١٠ هاتینە تۆماركرن[٢٦].

هێرشا لەشكەرێن (قەرەقۆیلوی) هێرشەكا درندانەبوویە لسەر دەڤەرا هەكاریا و بتایبەت گۆند و وارێن فەلەیان ل (جیلو و بازێ)، پشتی كۆشتارێن مەزن، گۆند و دێرێن وانژی تالانكرینە و سوتینە، بوویە وەسا دیار دبیت دڤێ هێرشێدا دێرا (مار ماری) ئەوا كۆ ل گۆندێ (ئاكار) هاتیە سۆتن و گۆند هاتیە سۆتن و چولكرن، و پشتی ژ كۆچبەربوونێ ڤەگەریاینە سەر وارێن خۆ، دیتینە كۆ دێرا وانا یا پیرۆز (مار ماری) هاتیە تێكدان و گۆند هاتیە سۆتن، شنی دێرەكا دیتر لسەر دەستێ مار ئیمام كۆ مامۆستایێ مار دانیال بوویە، خۆارتر ژ جهێ كەڤن (ئاكار) ئاڤاكرینە، و بوو دەمەكێ درێژ ئەڤ دێرا نۆی بدوو ناڤان هاتیە ناسكرن، (دێرا مارمامە و مار دانیال -دانییل) و بدەربازبوونا دەمێ تنێ مایە (دێرا مار دانیال) ل ناڤ گۆندا ئۆرەمار، و پاشان هاتیە گۆتن دێرا مار دانیال ل ئۆرەمار، و گۆتنا ناڤێ ئۆرەمار رەنگە گرێدانەك هەبیت، كۆ دێرا نۆی یا بناڤێ (مار دانیال) درێژیپێدانە ب رێیازا (دێرا مارماری) یا ئۆرەمار ناڤێ خۆ ژێ وەرگرتی، و ددەستخەتێن كەڤن و دیەرگالا دەولەتا ئۆسمانیدا ژی ب دێرا ماردانیال ل ئۆرەمار هاتیە ناسكرن، وێڤەتر دەما ناڤێ هەردوو دێرا (مارماری و مار دانیال) تێتە گۆتن، جهەك لگەلدا تێتە گۆتن ئەو ژی ئۆرەمارە، و ئەڤە ژی دەرخەرێ هندێ یە، كۆ هەردوو دێر د ئێك جهدانە،ئەوژی باژێركێ ئۆرەمارە.دێرا مار دانیال وەكی د فەرهەنگا ئەنسكلۆپیدیا ئیسلامیدا هاتی، ل دوماهی یا سەدسالیا ١٩ ندا یان ل دەستپێكێن سەدسالیا ٢٠ ندا هاتیە تێكدان و ل جهێ وێ مزگەفت

[26] DAVID WILMSHURS . THE ECCLESIASTICAL ORGANISATION OF THE CHURCH OF THE EAST, 1913-1318, CORPUS, SCRIPTORUM CHRISTIANORUM ORIENTALIUM, EDITUM CONSILIO, UNIVERSITATIS CATHOLICAE AMERICAE, ET UNIVERSITATIS CATHOLICAE LOVANIENSIS ,Vol. 582 ,SUBSIDIA, LOVANII IN AEDIBUS PEETERS 2000, p 301

لێ هاتیە ئاڤاکرن، دهندەک جهێن دیترا ل سالا ١٩٥٠ یێ، دێرا (مار دانیال) هاتیە خرابکرن و ب بەرێن وێ مزگەفت پێ هاتیە ئاڤاکرن، وەکی کۆ دوێنەیدا ژی دیاردبیت، (خاچ) لسەر بەرەکی دیار دکەت، کۆ د دیوارێ مزگەفتێ رایە[٢٧].

دوو: ئۆرەمار، دخاندنەک مللی و

ناڤێ ئۆرەمار، یان ڤەکۆلەری ڕامانا ناڤی بلایەکی وەرگرتیە و هند دیڤچوون لسەر نەکرینە و پشت بەستن لسەر وان هندەک ژ چیڤانۆک و ڤەگێراندنێن مللیدا کریە، یان ژی نەشیایە وەک پێویست لێگەریانەکا ئەکادیمی بۆ ناڤی بکەت و لسەر راستیا ڕامانا ئۆرەمار ڕابوەستییت،

خاچەکا کۆلایی دبەرەکێ دناڤا دیوارێ مزگەفتا گوندێ ئۆرەمار ل دەڤەرا گەڤەرێ، کۆ ل سالا ١٩٥٠ ل جهێ دێرا مار دانیال یاکەڤن و ب بەرێن وێ هاتیە ئاڤاکرن، وێنە : نیکولاس جیلویی ٢٠١٥. ژێدەر: Nicholas AL-JELOO، هەمان ژێدەرێ بەرێ لاپەرە ١٣٢.

چڤانۆکیدا

دڤێ بەشێدا، ناڤێ ئۆرەمار مینا گەلەک جهێن دنێن کەڤنار و دیرۆکی هند تشتێن سەیر و سەمەر پێرا هاتینە گۆتن، و هەر گۆتن و سەرهاتیەکا دڤی دەرگەهیدا هاتیتە گۆتن و ژلایێ ڤەکۆلەرانڤە هاتیتە نڤیسین وەک ڕامانا

ل ڤێرە زێدەباری هندێ کۆ دبەشا ئێکێدا، ل گۆر وان ژێدەرێن بەر دەست مە هەول دایە بشێوەیەکێ ئەکادیمی و پشت بەستن لسەر ژمارەکا ژێدەرێن دیرۆکی، لسەر رامانا ناڤێ ئۆرەمار رابوەستین، لێ ژبەرکۆ بدیتنا مە وێنە تمام نابیت، ئەگەر ئەم لایەنێ دیتر ژی

[٢٧] NICHOLAS Al-Jeloo، ژێدەرێ بەرێ بەرپەڕ ١٣٢

مزگەفتا گۆندێ ئۆرەمار ئەوا لجهێ دێرا مار دانیال -دانییل و ب بەرێن دێرێ هاتیە ئاڤاکرن و تا نهۆژی هەر بهەمان شێواز ئاڤاهیی مایە وەکی دوێنەییدا دیار،وێنە ژلایێ ڤەکۆلەریڤە ٢٠١٨.

یـان بەشـا کـۆ گرێدایـی بڤەگێرانێـن لسـەر زارێ خەلکـی هاتینـە گۆتـن و هنـدەکا ئـەو ڤەگێرانێـن هەنـێ وەک بەلگـە دنڤیسـینێن خـۆدا بکارئینایـن و ناڤـێ (ئۆرەمـار) پـێ داینـە نیاسـین، یـان ژی رامانـا ئۆرەمـار بـۆ ناڤـەروکا وان ڤەگێرانێـن مللـی و چیڤانـۆکا زڤراندینـە. ژبـەر هنـدێ ژی بفـەر دبینیـن ڤـی لایەنـی ژی بەرچاڤبکەیـن، و گۆمـان ژیـک تێـدا نینـە کـۆ هەبوونا هنـدەک ژوان چیڤانـۆک و ڤەگێرانێـن ئاشـوپی یێـن مللـی لسـەر گۆندەکـی یـان دەڤـەرەکا دیاریکـری، کەڤناربوونـا وی جهـی دیاردکـەت، و چەند شـوینەوارێن وێ کەڤنارتـر دبـن، مێـژوا وێـژی دویـر تـر دچیـت، و دچنـە دخانـا ڤەگێرانێـن ئاشـۆپی و ئەفسـانەییدا، بـۆ نمونـە ئـەو شـۆینەوارێن (سـیکلوبی) یێـن لسـەر کەڤرێـن دەڤـەرا ئۆرەمـار و لسـەر هنـدەک دەرزێـن چیایـی جـۆدی هەیـن، کـۆ هنـدەک وان شـۆینەوارا بـۆ (دێـوا و ئەجنـا) دزڤرینـن، ئـەڤ جـۆرە شـۆینەوار و پێگۆتنـە چەرخێـن کەڤنـار یێـن جهـی دیاردکـەن، کـۆ هێـش چانـدن نەهاتبـوو دیـتن[٢٨]، و سـالا ١٩٦٨ ژمارەیـەک ژ چیاڤانێـن ئەلمـان، پشـتی سـەرەدانا دەڤـەرا گەڤـەر و ئۆرەمـار کریـن، ئـەو لسـەر هنـدەک کەڤـالا هەلبـوون کـۆ ژمـارا وانـا زێدەتـر ژ ٦٠٠ وێنەیێـن کۆلاینـە لسـەر کەڤران، ل نهالا (گەڤـەروک – Gevaruk) و چیایـێ (رەشـکۆ - Reşko)، مێژویـا وانـا بـۆ چەرخێـن بەرینێـن کەڤنێـن ناڤەراست

[28] THOMAS BOIS, CONNAISSANCE DES KURDES, Beyrouth KHAYATS 1965, p 10

مزگەفتا گۆندێ ئۆرەمار ئەوا لجهێ دێرا مار دانیال -دانییل و ب بەرێن دێرێ هاتیە ئاڤاكرن و تا نهۆژی هەر بهەمان شێواز ئاڤاهیی مایە وەكی دوێنەییدا دیار،وێنە ژلایێ ڤەكۆلەریڤە ٢٠١٨.

ڤەدگەرییێـن[٢٩].

هەلبـەت گەلـەک ژ گەرۆکێـن بیانـی، ژ ڕۆژهەلاتنـاس و ئەفسـەرێن دسـەروبەندێن جەنـگا جیهانییا ئێکێـدا سـەرەدانا ئۆرەمـار کریـن، ل پـال ڤەکۆلینێـن خۆییێـن دیرۆکـی و شینەوارناسـی و بشـێوەیەکێ ئەکادیمـی، ئـەو سـەرهاتی و چیڤانـۆک و ڤەگێرانێـن مللـی ژی ئینانـە زمـان، چ وەک بەشـەک ژ مێـژوا چانـد و کەلچـەرێ گەلێـن دوان هەرێمانـدا دژیـن، چ ژی بـۆ دەولەمەندکرنا ڤەکۆلینێـن خـۆ زێدەکرنـە، بـوو نمونـە باسـیلی نیکیتیـن، کـۆ ئـەو بخـۆ بابەتـی وەک چیڤانـۆک ددەتـە نیاسـین: دبێژیـت (هۆرەمـار) بمەبەسـتا ئۆرەمـار، دبێژیـت : ئانکـۆ جهـێ ڤەحەویانـا مـارا، زەلامەکـێ پیـرۆز (مـار مهـو - مار مـاری) سـحر ل مارا کـر و هەمـی کرنـە د کۆرکەکێـدا و پاشـان لسـەر دەرێ کۆرکـێ دێـرەک بناڤـێ مـار مـاری یـێ پیـرۆز هاتـە ئاڤاکـر و تـا نهـۆژی ئـەو دێـر هـەرا مایـی و خێزانـەکا بتنـێ یـا کلدانیـا فەلـەـ ل نـاڤ کوردانـدا، ب ئەرکـێ زێرەڤانیـا ڤـێ دێـرێ رادبیـت و هـەر سـال ئـەڤ زێرەڤانـێ فەلـە، بابـێ هەمـی مـارا دبینیـت و ل دەڤـەرێ ئـەو بـاوەری وەسـا یـا بەلاڤـە، کـۆ ئەگـەر ئـەو خێزانـا فەلـە بێ بارکـر ژ قازانجـا زێرەڤانیـا دێـرێ، ئـەو مـار دێ ژ وێ کـۆرێ دەرکەڤـن و ل دەڤـەرێ بەلاڤەبـن[٣٠]، و کابـتن (بیرتـرام دیکسـون -

[٢٩] BEYDA SADIKOĞLU, HAKKARİ İLİNİN BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI, DOKTORA TEZİ. İSTANBUL NİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ COĞRAFYA ANABİLİM DALI, İSTANBUL2021-, p 74.

[٣٠] باسیلی نیکیتین، الکرد، دراسە سوسیولوجیە و تأریخیە، تقدیم لویس ماسینیون، نقلە من الفرنسیە و علق

(BERTRAM DICESON) ل پـال دیارکرنـا مێژویـا دێـرا مارمـاری ل ئۆرەمـار، ئـەوا لسـەر ئەزمانـێ خەلكـی ژی ڤەدگێریـت، دەمـا دبێژیـت: «ئـەوا كـۆ لسـەر دەڤـێ خەلكـێ ئۆرەمـار هاتیـە گۆتـن، مارمـاری، ئـان مارمامـو، ئـەو زەلامەكـێ پیـرۆز بـوو، ژلایـێ ئەلكسـەندەرێ مەزنڤـە گەلـەک هاتیـە ئـازاردان، و سـێ جـارا هاڤێتیـە د مەنجەنیقـا ئاگـری دا، پشـتی كـۆ زانـی ئـەو نائێتـە سـۆتن ئازادكـرن، هاتـە ئۆرەمـار و هەمـی مارێـن وی جهـی خرڤەكـرن و پشـتی کرینـە دکۆرەکێـدا کەڤـرەک داناسـەر دەڤـێ كـۆرێ و لسـەر ئاڤاكـر، پشـتی هنگـی ئـەڤ جهـە بـۆ مـەزار، و نەلڤاندنـا وی كەڤـرێ لسـەر دەڤـێ كـۆرێ كـرە وەسیەت، و ئـەو باوەریـی هاتبـوو چانـدن كـۆ ئەگـەر ئـەو وەسیەت بدروسـتی نەئێتـە بجهئینـان، ئانكۆ ئەگـەر كەڤـرێ لسـەر دەرێ كـۆرێ هاتـە ڕاكـرن، هنگـی مـار دێ دەركەڤـن، و پاشـان مـەزار دێ هێـزا چارەكرنـێ ژ پێڤەدانـا مـارا و دوپیشـكا و گەزتنـا سـا ژ دەسـت دەتـن». كابـتن دیكسـون بەردەوامیـێ ب ئاخفتنـا ۆ ددەت و دبێژیـت: « كوردێـن ل ئۆرەمـار گەلـەک پـێ دكەیفخـۆش بـوون و شـانازی بهەبوونـا وی مـەزاری دكـرن و ئـەو بخـۆژی دچوونـە سـەرەدانا مـەزاری، و ئۆرەمارییـێـن مۆسـلمان وانـا بخـۆ ڤەشـەیێ كـۆ خزمەتـا

علیه، الدكتور نوری طالبانی، مكتب الفكر و التوعیه (الاتحاد الوطنی الكوردستانی)، سلیمانیه - محله أشتی ، مؤسسه حمدی للطباعه و النشر، الطبعه الثالثه ، ٢٠٠٧، ص ٤١٠.

دێـرێ دکـر دپاراسـت «[٣١]. ئـەڤ ڤەگێرانـا کـۆ کابـتن دیکسـون ل پـال دیـروکا دێـرا مـار مـاری ل ئـاکارا ئۆرەمـار دڤەکۆلینـا خـۆدا نڤیسـی، هەلبـەت هەلگـرێ دوو جـۆرە بابەتێـن چیڤانۆکـی یـە و ئـەو نینـە کـۆ دیکسـونی نەزانـی بیـت، لـێ ژبەرکـۆ ب وی ئاوایـی لسـەر زارێ خەلکـی هاتیـە گۆتــن، ویــژی ئاڤــرێ پێدایــە، چیڤانــۆکا ئێکـێ، گرێدانـا قەشـە مـار مـاری یـە، ب ئەلکسـەندەرێ مەزنڤـە، کـۆ ب چ ئاوایەکـی مێـژووا هـەردووکان ناکەڤیتـە گـەل ئێـک، مـار مـاری ل سەدسـالیا ئێکێـدا ژیایـە، لـێ ئەلکسـەندەرێ مـەزن د سەدساليا چارێ بـەری ژ دایکبوونـێ ژیایـە و ل سـالا ٣٢٠ ب.ز مریـە، دیسـان بابەتـێ مەنجەنیقـێ و نەسـۆتنا لەشـێ مـار مـاری وەک پیرۆزیـەک و خرڤەکرنـا مـارا دیسـان ل سـنۆرێن چیڤانـۆکا دەرناکەڤیـت، لـێ جۆداهیـی وی لگـەل بۆچوونـا نیکیتینـی ئـەوە، دیسـکون دبێژیـت: مـار مـاری رابوویـە بخرڤەکرنـا مـاران و ئێخسـتنا وانـا دکۆرەکێـدا، نـەک وەکـی ڕامانـەک بنەجهـی بـۆ پەیڤـا ئۆرەمـار. ژخـۆ خۆجهێـن ئۆرەمـار و دەڤـەرێ ل پـال ناڤـێ دێـرا مارمـاری ل تاخـێ ئاڤـار ل ئۆرەمـار، ئـەو ناڤەکـێ دژی دبێژنـێ، گرێدانـەک پیـروزی

هەیـە، ئـەوژی ئـەو دبێژنـێ (دێـرا دینـا)*، ئەڤـەژی گرۆڤەیـا هنـدێ ددەت، کـۆ دێـرا مارمـاری لنـک کوردێـن مۆسـلمان یێـن ل ئۆرەمـار و ل دەڤـەرا ئۆرەمـاردا، ڤـێ دێـرێ ب مەزارەکـێ پیـرۆزێ خـۆ دزانـن، و ئـەو کەسـێن کـۆ تۆشـی نەخۆشـییێن دەروونـی (تەپیـوون) ێ دبـوون، دبرنـە سـەر دێـرا مارمـاری یـان دێـرا دینـا، و پشـتی کـۆ ئـەو لجهەکـی ل کاڤلـێ دێرێـدا دانابـان، ئەگـەر دخـەو چووبـا ئـەو نیشـانێن هنـدێ بـوون، کـۆ ئـەو نەسـاخی ژێ دچـوو و سـاخلەم دەردکەفـت. ژبـەر هنـدێ کوردێـن مۆسـلمان دگۆتنـێ دێـرا (دینـا). هەلبـەت میناکێـن وەکـی ڤـێ دێـرێ کـۆ جهەکـی پیـرۆز بوویـە ل نـاڤ کـوردان لجهێـن دیتر ژی تێنـە دیـتن، مینا مـەزارێ کـۆرێ مزگەفتا ل هنداڤـی گۆنـدێ گەرەکـۆ ل چیایـێ گارەیـی، کـۆ بـوو چارەسـەریا هەمـان ئـەو کەسـێن تۆشـی پرسـگرێکێن پسـکۆلوجی دبـوون، خەلکـێ دەڤـەرێ دبرنـە سـەر مـەزارێ کـۆرێ مزگەفتـا و ئەگـەر ئـەو نەخـۆش د مەزاریـدا دخەوچووبـا، دگۆتـن دخەوێـدا کـۆرێ مزگەفتـا هژیـرەک ددا نسـاخی و دەمـا ژ خـەوێ هشـیار دبـوو، ئـەو ژ وێ نەخۆشـیا تەپیوونـێ رزگار دبـوو. ل زێنییـا (گیرکـداغ) ژی کـۆ دنهـۆدا

[٣١] Captain BERTRAM DICESON, JOURNEYS IN KURDISTAN, The Geographical Journal, No. ٤. APRIL, ١٩١٠. p. VOL. XXXV, ٣٧٥.

* دیدار دگەل (حەسەن مەلا سالح ئەبوزێد ئۆرەماری) ل ٢٠٠٩/٨/١٧ێ ل گەڤەرێ، ئێك ژ خۆجهێن کەڤنار ل ئۆرەمار و ئێك ژ کۆرێن مەلا سالح یێ ل ١٩٣٠ د رۆیدانا سەرهلدانا ئۆرەمار و کۆشتنا عەلیخان دا مشەختی باشۆر بووی و پاشی ل ١٩٥٢ ێ جارەکادی ڤەگەڕیایە گۆندێ ئۆرەمار، ناڤبرى ژ دایکبوویێ (١٩٢٩) و ل سالا ٢٠٢١ ێ ب ئەگەرێ نەخۆشیا کۆرونایێ ل گەڤەرێ چوویە بەردلوڤانیا خۆدێ .

دکەڤیتە ناڤەندا باژێری (جۆلەمێرگێ) ل (دیز)، دێرا (مار گوەرگیس) هەیە، دناڤا خەلکیدا ب دێرا (دینا) تێتە ناسکرن، نهۆ جهێ وێ نەمایە و هاتیە ئاڤاکرن، لێ ژ ساخلەتێن گرنگێن ڤێ دێرێ وەکی خەلک ڤەدگێرن، ئەوژی ئەوە، خەلکێ دەڤەرێ دوێ باوەرێدانە نەساخ چێ بووینەڤە، ئەو کەسێن کۆ تۆشی تەپ بوونێ (بسکۆلوجی)دبن، دبرنە سەر مەزاری و دهێلانە د ژۆرەکێڤە و ل وێرێ بۆ شەڤەکێ یان زێدەتر دهێلان، و باشان ئەو کەس دەما کۆ هشیار دبوو، چێ دبوو و دگۆتنە ڤێ رێکا چارەسەرکرنێ چارەسەریا ب باوەریێ[32]. دزوربەیا شارستانیەتاندا (مار - حیە) وەک نیشان بۆ کارێن نۆژداریی و دەرمانان بکارئینایە، د ناڤا ئەفسانەیێن میزوبوتامیا و مسرێ و روژهەلاتا دویر، کەسایەتیا ماری وەک نیشان - چەڤەنگ، دکارێن نۆژداری و چارەکرنێدا خۆ دگریت، و تێکهەلیا دناڤبەرا نۆژداریا مللی و باوەریان گەلەکا گرنگە. ڤەکۆلەرەک ڕامانەکا بالکێش ددەتە بابەتێ خرڤەبوونا مارا ل (ئۆرەمار) و نەپەنیا تێک نەدانا تیتالێ پاراستنا دێرا (مار ماری) ب نەتێکچوونا شێرازێ خێزانا کوردی بناڤ دکەت و دبێژیت: « ئۆرەمار ل دەڤەرا هەکاریا، جهێ خۆڤەشارتنا مارانە، کەسەکێ پیرۆز دگۆتنێ (ماری مومو) مارێن وی جهی هەمی کۆمکرن و کرنە د سەرداڤەکێدا، و لسەر بانێ سەرداڤێ ئاڤاکر» ودبێژیت» ئەو کەسێ چاڤدێریا دێرێ دکەت، بابێ مارا دبینیت و دوێ باوەرێدایە، ئەگەر ڤێ خێزانا کوردی دەستکەفتێن خۆ ژدەستدان، هنگی مار دێ ژ جهێ خۆ دەرکەڤن و دێ ل دەڤەرێدا بەلاڤەبن »[33].

ئەڤ گرێدانا دوماهیکێ یا نهێنیا نەدەرکەفتنا مارا بخێزانا کوردڤە، ئانکۆ ب گۆندیێن گوندێ ئۆرەمار، کۆ پشتی ئەو بمشەختیی هاتینە ئۆرەمار و دەستێ خۆدانابنە سەر گۆندی ب مەزارڤە، و گەلەک خەلک ل دەوروبەرا بۆ چارەسەرکرنا وان کەسێن تۆشی پرسگرێکێن دەرونی دبوون، یان ژی تۆشی پێڤەدانا مار و دوپشکا و بلەڤێن سا هاتبنە گەستن، و ژبۆ چارەسەریێ قەستا ئاڤاهیێ دێرێ کربیت، وەک بەشەک ژ دەستکەفت و قازانج بۆ گۆندیێن ئۆرەمار هاتبیتە هەژمارتن و دبیت پیرۆزیەک ژی دابیتە گۆندی،

[32] Koçali ÖZİPEK, HAKKARİDEKİ NASTURİ KİLİSELERİ, YÜKSEK LİSANS TEZİ, YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI , VAN / 2016, p 44.

[33] Azize KOKSUN ÖLMEZ, KÜRTLERDE HALK HEKİMLİĞİ VE HALK İNANIŞLARI HAKKARİ RINDIK (GEÇİMLİ) KÖYÜ ÖRNEĞİ, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Diyarbakır 2019, P 12

کۆ چ کەس دخۆرا نەبینن هێرشی ڤی گۆندی بکەن، نەکۆ پاشی مار ژ کۆنێن خۆ دەربکەڤن و ئافاتەک بسەر دەڤەرێدا بێتە خارێ.

هەر چ (Edgar T. A. Wigram)ە، لسەر پیرۆزییا دێرا دینا (مار ماری) دبێژیت « پشتی کۆ ئۆرەمارییێن مۆسلمان دەستێ خۆدانایـنە سەر ئۆرەمار وانا رێ دا مالەکا نەستۆری ل ئۆرەمار بمینیت، و ئەڤە ژی ڤەدگەرییێت بۆ تیتالێن کارپێکەرییێن نافخۆیی، ژبەرکۆ بنیاتێ وێ مالا مای ڤەدگەرییێت بۆ قەشێ دێرا (مار مامو) ی یاکەڤن و وی خزمەتا دێرێ دکر و ژبەرکۆ لنک ئۆرەمارییێن مۆسلمان ژی ئەو دێر مەزارەکێ پیرۆز بوویە رێ داینە ئەو مال بمینیت ل ئۆرەمار دا خزمەتا دێرێ بکەت[٣٤]. ل دوماهیێ ژی وەکی د ئەنسکلوپیدیا ئیسلامیدا هاتی، کوردێن مۆسلمان رێ ب (٤٠) خێزانا یان چل کەسێن فەلە داینە بمینە ل ئۆرەمار، دا سەخبێریا هەردوو دێران بکەن، دێرا ماردانیال -دانییل ئۆرەمار ئەوا دکەڤیتە (ناڤ گۆندا) ئۆرەمار و دێرا مار ماری ئەوا دکەڤیتە تاخێ ئاقاری ل ئۆرەمار[٣٥].

ئەڤە پشکەک بوون ژ وان سەرهاتی و وان چیڤانۆکێن مللی، کۆ ژلایێ ڤەکۆلەرێن بیانیڤە وەک پشکەکێ تمامکەر بۆ شرۆڤەیێن خۆ یێن دیرۆکی و ئەکادیمی، لێ مخابن گەلەکێن دیتر و ژوانا ژی هندەک ژ ڤەکۆلەر و مێژونڤیسێن کورد، هاتینە لجهێ گەلەک گرنگیێ بدەنە لایەنێ بەلگەیی و ئەکادیمی بۆ شرۆڤەکرنا ڕامانا ناڤێ ئۆرەمار و گەلەک ناڤێن دیتر، کۆ وەکی ل دەستپێکێ مە ئینایە زمان، هیچ ناڤەک بێ ئەگەر و سەرهاتی نەهاتیە دانان و هەر ناڤەکی گرێدانەک خۆ هەیە چ برۆیدانەکا دیاریکریڤە یانژی بکەسایەتیەک دیاریکری، هاتینە تنێ ئەڤ ڤەگێران و چیڤانۆکێن مللی وەرگرتینە و دناڤا ڤەکۆلین و نڤیسینێن خۆدا وەکی ڕامانا ناڤێ رێزکرینە.

[34] Edgar T. A. Wigram, The Ashirét highlands of Hakkiari (Mesopotamia), Journal of The Royal Central Asian Society, ISSN: 8789-0035 (Print) (Online) Journal homepage, Downloaded by [University of Cambridge] at 19 16:47 June 2016,p65

[٣٥] The Encylopaedia of Islam، ژێدەرێ بەرێ بەرپەڕ ١٧٣.

گۆندێ مازی ل دەشتا سپنەیی . وەکی د ژێدەریدا هاتی

دێرا مارماوی- مارماری- دێرا دینا ل ئۆرەمار

ژێدەر:

(1) THE ENCYCLOPAEDIA OF ISLAM NEW EDITION, PREPARED BY A NUMBER OF LEADING ORIENTALISTS,EDITED BY, C.E. BOSWORTH, E. VAN DONZEL, W.P. HEINRICHS AND G. LECOMTE ASSISTED BY PJ. BEARMAN AND MME S. NURIT, UNDER THE PATRONAGE OF THE INTERNATIONAL UNION OF ACADEMIES, VOLUME VIII- NED – .p173 ..1995 SAM, LEIDEN EJ. BRILL

(2) Ferhat TEKİN, HAKKARİ ÖRNEĞİNDE AŞİRET, CEMAAT ve AKRABALIK ÖRÜNTÜLERİNİN MODERNLEŞME ve KIRSAL ÇÖZÜLME SÜRECİNDEKİ SİYASAL ve TOPLUMSAL SONUÇLARI, Yüksek Lisans Tezi, SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI, .16 p ,2005-KONYA

(3) مجمع الكنائس الشرقيه، قاموس الكتاب المقدس، مكتبه المشغل – بيروت بإشراف رابطه الكنائس الإنجيليه فى الشرق الاوسط، الطبعه السادسه 1981، ص 261.

(4) موفق نيسكو، أور الكلدانيين ليست فى العراق، الجزء 2، الحوار المتمدن-العدد: 6119 - 2019 / 1 / 19 .

(5) فوزى قاسم أبو دنه، جبل هارون (جبل هور): الروايه التوراتيه والادله التاريخيه والاثريه، المجله الاردنيه للتأريخ و الاثار، المجلد 12، العدد 1، 2018م، ص 136.

(6) عبدالرقيب يوسف، الدوله الدوستكيه فى كردستان الوسطى، الجزء الثانى – القسم الحظارى، الطبعه الثالثه، اكاديميه التوعيه و تأهيل الكوادر الاتحاد الوطنى الكوردستانى، السليمانيه 2014. ص 311-315.

(7) Dr. Mar Aprem Mooken, THE HISTORY OF THE ASSYRIAN CHURCH OF THE EAST IN THE TWENTIETH CENTURY, St. Ephrem Ecumenical Research Institute (SEER!) Baker Hill. 001 686 - Kottayam, Kerala, India .26 p ,2003 JANUARY

(8) wilhelm Baum and Dietmar W. Winkler, THE CHURCH OF THE EAST A concise history, This edition published in the Taylor & Francis .p12 ,2003 ,e-Library

* ب ئانكویا پیرۆز، ئان (القديس) تێتە گۆتن.

(9) أحمد محمد أحمد، أكراد الدوله العثمانيه تأريخهم الاجتماعى و الاقتصادى و السياسى 1880 – 1923 ، الطبعه الاولى – 2009، دار سپيريز للطباعه و النشر دهوك، ص 123.

** ئۆر ئەو (جهێ) ژدایكبوونا ئیبراهیم پێغەمبەرە ل (رها) ئۆرفایێ نەك ل ئۆر یان باژێرێ كلدانیان ل ئاخا عیراقێ.

(10) wilhelm Baum and Dietmar W. Winkler, هەر ئەو ژێدەر، بەرپەڕ 12.

* لسەر هەبوونا دوو داسان، داسانا ژێری و داسانا ژۆری كۆ چایێن بلندێن رۆژئاڤایێ هەكاریا دگریت، هەردوو ڤەكۆلەر (عاصم حاكم عباس الجبورى و على طالب عبيد السلطانى) دبێژن: ل رۆژئاڤایێ هەكاریا وان خۆێندكارا یان خۆێندكارێ (مارماری) تۆماس، هندەك نهالێن كۆیر و چیایێن بلند و ئاسێ دیتن دبێژنێ (داسانا ژۆری)، كۆ جیلویی ل وێرێ دئاكنجی بوون و نێزیكی 700 مالا دبوون، بڤی رەنگی زێدەتر نێزیكی وێ راستیێ دبین كۆ گۆندێ (ئۆرەمار) كۆ دكەڤیتە بەرامبەری چیایی جیلو، دناڤبەرا جیلو و ئۆرەمار كێمتر ژ پێنج كیلومەترانە و جیلو ئێك ژ وان چیایێن بلندێن هەكاریا، ئان داسانا ژۆری یە. بۆ زێدەتر بنێرە : عاصم حاكم عباس الجبورى و على طالب عبيد السلطانى ، العادات و التقاليد فى المجتمع النسطورى فى القرن التاسع عشر، مجله كليه التربيه الاساسيه للعلوم التربويه و الانسانيه – جامعه بابل ، العدد 32 – 2017. ص 334.

(11) عبدالرقيب يوسف، الدوله الدوستكيه فى كردستان الوسطى ، الجزء الثانى – القسم الحضارى، الطبعه الثالثه، اكاديميه التوعيه و تأهيل الكوادر الاتحاد الوطنى الكوردستانى ، السليمانيه 2014. ص 311-315.

** بنێرە areal-tur- اجمل أماكن أرمينيا: مشاهد فى البلاد (أجمل) معلم أرمينيا، https://areal-tur.ru/ar/bolgariya/samye-krasivye-mesta-armenii-armeniya- dostoprimechatelnosti-strany.html

(12) م.ى.أ.ليليان، اشوريو منطقه وان أثناء حكم الاتراك العثمانيين، ترجمه الاستاذ فرانسا بابيلا، ترجمتها إلى العربيه وليم ميخائيل، طبعه بالجمعيه الثقافيه للشباب الاشورى طهران 1968.

* والتو - Walṭo، لسەر دەمێ فەلەیان هەر بوو دەڤەرا بازێ و ئۆرەمار هاتیە گۆتن، و دێرا ماتە، ئان

ماتـا، دكەڤیتـە گۆنـدێ ماتـێ و گۆندەكـە ژ وان شـازدە گۆندێـن كـۆ گرێدایـی ئۆرەمـارێ نـە.

Dr. Nicholas AL-JELOO, (13) MORE THAN STONE CHURCHES: REDISCOVERING HAKKÂRIS ASSYRIANS , Uluslararası Tarihte Hakkari Sempozyumu , Sempozyûma di Dîrokê da Hakarî ya Navneteweyî,International Hakkari 16-15-14 ,in The History Symposium .p39 ,2 Cilt 2014 Kasım

***د ژێدەرانـدا ل جهـێ ناڤـێ ئـاكار ناڤـێ كۆنـدێ والتـو – Waltoهاتیـە، لـێ دیـارە پتریـا ناڤـان زێدەتـر ژ ناڤەكـی بـۆ هاتینـە گۆتـن و نـاڤ ل گـور پێكهاتێـن دەڤـەرێ (كـورد، ئاسـۆری-ئەرمەنی) و بدەڤوكێـن جـۆدا گوهۆڕیـن تێـدا هاتینەكـرن، لـێ ئەمـا هـەردوو نـاڤ ژی هـەر سـەر ب ناڤەنـدا ئۆرەمارڤەنـە، بـۆ زێدەتـر لسـەر ڤـی ناڤـی بنێـرە :

Tarık Ziya ARVAS, HAKKÂRİDE HIRİSTİYAN BİR TOPLULUK HÂKİM ,1936-1836 ,NASTURİLER .40 p ,2015 YAYINLARI ANKARA

Nicholas Al-Jeloo, Hayret (14) Uyandıran Abluka: Hakkarinin Terk Edilmiş Kiliselerinin Durumu, Anadoluda İnanç Mekânlarında DÖNÜŞTÜRMELER UlUslArArAsı 2021 Nisan 11 - 10 KonferAns BİLDİRİLER, ANADOLUDA İNANç MEKâNLARINDA ÖNÜŞTÜRMELER .125 p 1-19-8042-625-978 ISBN ,2021

* ئـاكار، ئـان هـەر كاریـان، دبیـت ئەڤـە بـۆ جهـێ ژیانـا گەلـێ (كاردوكـی) ئـان كاردوخـی، ئەوێـن ل هەكاریـا دژیـان ڤەبگەڕیێـت، و گۆنـدێ (ئـاكار) بنیاتـێ هەبوونـا كاردوكیـان بیـت، كـۆ ل گـۆر هنـد ژێـدەران گۆتنـا (كوردسـتان) بـۆ جهـێ ژیانـا گەلـێ (كاردوكـی) ل هەكاریـا دژڤڕیـت. بـۆ زێدەتـر زانیاریـان، بنێـرە:

الآمیر عصـام أنـور محمد أمیـن میر إسـماعیل زنگنـه، مراجعه و ملاحظات ،د. رفیـق شـوانی ، الكـورد أمـه الجبـال ، دراسـه تحلیلیـه لآراء عینـه مـن الباحثیـن فـی الشـأن الكـوردی، أربیل 2013، ص 14.

YUSUFDİNÇEL,BÜYÜKGÜÇLERİN(15) KISKACINDAKİ "KÜÇÜK MÜTTEFİK": BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA VE SONRASINDA NASTURİLER, ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS TEZİ, SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ, TEMMUZ .p9 ,2019

**ڤەكۆلـەر ناڤـێ (ئاڤـا ڕەش) تینیـت، لـێ دبیـت شاشـیەك دنڤیسـینێ دا هەبیـت، ژبەركـو ئـەو ئاڤـا روبیـارێ شـینە نـەك ئاڤـا ڕەش . ع. ئۆرەمـاری.

Mehmet TOP& Kemal ÖZKURT (16) , HAKKÂRİ VE ŞIRNAK İLLERİ İLE ,2006 İLÇELERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel ARAŞTIRMA .25 ,Müdürlüğü 28 ,CİLT .3 SONUÇLARI TOPLANTISI KOCAEL, p 2007 HAZİRAN 1 - MAYIS .473

E.J.BRILLES, FIRST (17) ENCYCLOPAEDIA OF ISLAM VOLUME VI, MOROCO-,1936-1913 RUZZIK, LEIDEN.NEW YORK. .P903 .1987-KOBENHAVN.KOLN

Tarık Ziya ARVAS, HAKKÂRİDE (18) HIRİSTİYAN BİR TOPLULUK HÂKİM ,1936-1836 -NASTURİLER .40 p ,2015 YAYINLARI ANKARA

(19) ژێـدەرێ بـەرێ: THE ENCYCLOPAEDIA OF ISLAM NEW EDITION، لاپـەرە 173

* نـاڤ گۆنـدا ئۆرەمـار جهەكـێ كەڤنـارە، جهـێ دێـرا مـار دانییـل لـێ بوویـە و لـێ پشـتی دێـر هاتیـە تێكـدان و مزگەفتـا بناڤـێ ئۆرەمـار لـێ هاتیـە ئاڤاكـرن، جهـێ وێ ل وی جهـی نەمایـە یـا دكۆتـێ نـاڤ گۆنـد، بەلكـی ئـەو جهـێ كـۆ نهـۆ قەرەقـۆلا لەشـكەری لـێ هاتیـە ئاڤاكـرن، كەلهـەكا چەنـد ڤاتـی یـە، ئـەو كـۆ لجهـێ بەرنیـاس ب نـاڤ گۆنـد هاتیـە ئاڤاكـرن.

(20) ژێـدەرێ بـەرێ: THE ENCYCLOPAEDIA OF ISLAM NEW EDITION، بەرپـەڕ 173

RAHMİ TEKİN, Osmanlı (21) Döneminde Zahonun Siyasî ve Sosyal Yapısı, Iğdır Üniversitesi Sosyal ,2018 Nisan ,14 :Bilimler Dergisi Sayı Araştırma Makalesi / Research Article, .207 p

ERDAL ÇİFTÇİ , FRAGILE (22) ALLIANCES IN THE OTTOMAN EAST: THE HEYDERAN TRIBE AND A Ph.D. , 1929-1820 ,THE EMPIRE Dissertation , Department of History

İhsan Doğramacı Bilkent University .150 p ,2018 Ankara April

ERDAL ÇİFTÇİ , FRAGILE (23) ALLIANCES IN THE OTTOMAN EAST: THE HEYDERAN TRIBE AND A Ph.D. , 1929-1820 ,THE EMPIRE Dissertation , Department of History İhsan Doğramacı Bilkent University .150 p ,2018 Ankara April

(24) Dr. Nicholas AL-JELOO، ژێدەرێ بەرێ ، بەرپەڕ 40.

(25) عباس العزاوي، العماديه في مختلف العصور، حققه ، حمدي عبدالمجيد السلفي و عبدالكريم فندي، الطبعه الاولى – 1998، مطبعه وزاره الثقافه – هولير – كوردستان، ص 81.

* Anzal - ئەنزال، ئێك ژ وان جهانە يێن ئەو فەلەيێن ژبەر هێرشێن قەرەقۆينلوی كۆچبەر بووين و ل دەوروبەرێن ئۆرميێ ئاكنجی بووين، نەك (عەينزال) ئەوا دكەڤيتە ژێرييا باژێرێ ميسل، بۆ پتر پێزانينا لسەر بنێرە :

Nicholas AL-JELOO، THE ASSYRIAN/ SYRIAC HISTORY AND HERITAGE OF ,2010 ,THE URMIA REGION IN IRAN 10e Symposium Conférence : Actes du 27-22 ,Syriacum, Granada, Espagne .p5 2008 Septembre

DAVID WILMSHURS . THE (26) ECCLESIASTICAL ORGANISATION ,OF THE CHURCH OF THE EAST CORPUS, SCRIPTORUM ,1913-1318 CHRISTIANORUM ORIENTALIUM, EDITUM CONSILIO, UNIVERSITATIS CATHOLICAE AMERICAE, ET UNIVERSITATIS CATHOLICAE SUBSIDIA., 582 .LOVANIENSIS ,Vol ,2000 LOVANII IN AEDIBUS PEETERS 301 p

(27) NICHOLAS Al-Jeloo، ژێدەرێ بەرێ بەرپەڕ 132

THOMAS BOIS, CONNAISSANCE (28) DES KURDES, Beyrouth KHAYATS 10 p ,1965

BEYDA SADIKOĞLU, HAKKARİ (29) İLİNİN BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI, DOKTORA TEZİ. İSTANBUL NİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ COĞRAFYA .74 p ,2021-ANABİLİM DALI, İSTANBUL

(30) باسيلي نيكيتين، الكرد، دراسه سوسيولوجيه و تأريخيه، تقديم لويس ماسينيون، نقله من الفرنسيه و علق عليه، الدكتور نوري طالباني، مكتب الفكر و التوعيه (الاتحاد الوطني الكوردستاني)، سليمانيه – محله أشتي ، مؤسسه حمدي للطباعه و النشر، الطبعه الثالثه ، 2007، ص 410.

Captain BERTRAM DICESON, (31) JOURNEYS IN KURDISTAN, The ,APRIL .4 .Geographical Journal, No .375 VOL. XXXV, p .1910

* ديدار دگەل (حەسەن مەلا سالح ئەبوزێد ئۆرەماری) ل 2009/8/17ێ ل گەڤەرێ، ئێك ژ خۆجهێن كەڤنار ل ئۆرەمار و ئێك ژ كوڕێن مەلا سالح يێ ل 1930 د ڕۆيدانا سەرهلدانا ئۆرەمار و كۆشتنا عەليخان دا مشەختی باشۆر بووی و پاشی ل 1952 ێ جارەكادی ڤەگەڕيايە گۆندێ ئۆرەمار، ناڤبری ژ دايكبوويێ (1929) و ل سالا 2021 ێ ب ئەگەرێ نەخۆشيا كۆرونايێ ل گەڤەرێ چوويە بەردلوڤانيا خودێ .

Koçali ÖZİPEK, HAKKARİDEKİ (32) NASTURİ KİLİSELERİ, YÜKSEK LİSANS TEZİ, YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SANAT TARİHİ ANABİLİM .44 p 2016 / DALI , VAN

Azize KOKSUN ÖLMEZ, (33) KÜRTLERDE HALK HEKİMLİĞİ VE HALK İNANIŞLARI HAKKARİ RINDIK (GEÇİMLİ) KÖYÜ ÖRNEĞİ, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Diyarbakır 12 P ,2019

Edgar T. A. Wigram, The Ashirét (34) highlands of Hakkiari (Mesopotamia), Journal of The Royal Central 8789-0035 :Asian Society, ISSN Print) (Online) Journal homepage,) Downloaded by [University of p65,2016 June 19 16:47 Cambridge] at

35) The Encylopaedia of Islam، ژێدەرێ بەرێ بەرپەڕ 173.

سلتان مراد ژی هۆزانڤانێ میرگەها بەهدینانە

حجی جعفر

دپەرتووكا (دەولەت و میرگەهێن كوردی ل سەر دەمێن ناڤەراست و نوو)دا ، ژوەشانێن سەنتەرێ زاخو بۆ ڤەكۆلینێن كوردی، گوتارەك لبن ناڤێ د. پروین رووف، لژێر ناڤونیشانێن (رۆلێ میرێن هۆزانڤان د ئەدەبیاتا كلاسكیا كرمانجیا سەریدا — میرگەهێن بەهدینان و هەكاری وەك نموونە —) هاتیە . ژ ناڤونیشانێن گوتارێ خویا دبیت كو دكتورا لسەر هۆزانڤانێن میر دپەیڤیت، ئەوێن سەر ب میرگەها بەهدینان و هەكاری ڤە، دكتورێ بابەتێ خو كریە دوو پشك ، پشكا ئێكێ لسەر هۆزانڤانێن میرێن میرگەها بەهدینانە، پشكا دوویێ ژی لسەر هۆزانڤانێن میرێن هەكاریانە .

ئەز دێ لسەر پشكا ئێكێ ئاخڤم و بەس ، پشكا دوویێ ئەز مایێ خو تێناكەم، چونكی پێزانینێن من لسەر ڤێ پشكێ دقەلسن . دكتورێ بۆ پشكا ئێك دوو هۆزانڤانێن میر ئانینە، ئێك محمد تەیار پاشایە، ئێك ژی ئیسماعیل پاشایێ كورێ محمد تەیار پاشایە، دبێژیت هەردوو میرێن میرگەها بەهدینانن و هەردوو هۆزانڤانن، ئەڤە راستە لێ یا نەراست ئەوە كو هۆزانێن میر ئیسماعیل ناچنە دناڤ ئەدەبیاتا كلاسكیا كوردیدا، چونكی هەتا نۆكە چ هەلبەستێن وی یێن كوردی نە هاتینە دیتن، هەر وەكو دكتورا ب خو ئاڤری بڤێ گوتنێ دای، لەوما ژ هۆزانڤانێن كورد ناهێتە هژمارتن هەتا هەلبەستێن وی یێن كوردی نەهێنە دیتن. هەلبەسڤانی بچ زمان هەلبەستێن خو ڤەهاندینە، دێ سەر ب ئەدەبیاتێن زمانێ وی مللەتیڤە بیت، بۆ نمۆنە ئیسماعیل پاشایی هەلبەستێن خو بزمانێ فارسی ڤەهاندینە، لەوما دێ چنە دناڤ هەلبەستێن ئەدەبیاتا كلاسیكیا فارسی دا، بلا نەسل و نەسەبا وی كورد ژی بیت — هەر چەندە ئەو نەسلونەسەبا خو دزڤڕینە سەر عەباسیا .

خالا هەرە گرنگ یا من دڤێت لڤێرە بێژم ئەوە، دكتورایێ ژبیركریە كو هەلبەستڤانەكێ دی یێ میر دمیرگەها بەهدیناندا هەبوویە، ئەو ژی برایێ هەلبەستڤان محمد تەیار پاشایە، یێكو هەڤركێ وی د دەستهەلاتێدا، ئەو ژی هەلبەستڤان (مراد خان — سلتان مراد)ە . ڕاستە دكتورایێ ناڤێ ڤی میری دگوتارا خودا دووبارە كریە، لێ نە زانیە كو یا لسەر هەلبەستڤانەكی د ئاخڤیت، بتنێ دكتورایێ لسەر وێ ناكۆكیێ ئاخڤتیە یاكو دناڤبەرا وی و برایێ وی محمد تەیار پاشاییدا، لێ بچ ڕەنگەكی نێزیكی وی وەكو هەلبەستڤان نە بۆیە و نە زانیە كو مراد خان یان سلتان مراد، هۆزانڤانەك میرزادەیە، ....(بنێرە

گوتارا مە دكۆڤارا كارواندا، هژمار ٣٠ سالا ١٩٨٥). بەری هەلبەستا میر مراد خانی بینینە خار فەرە بۆ خوێندەڤانی روونكەین كو ناڤێ ڤی هەلبەستڤانی هندە جارا هاتیە (سلتان مراد) ژی، بۆ نمۆنە ددەستخەتا (مەلا ابوبكر عەلی الارواسی)دا یاكو سالا ١٣٥٥ ل زاخۆ نقیسی هاتیە (گفتە سلتان مراد) ـــ هەمان ژێدەر، كۆڤارا كاروان، هژمار ٣٠ ، ١٩٨٥ ـــ، هەروەسا دوێ هەلبەستا میر محمد تەیار پاشایی بۆ برایێ خو (میر مراد خانی) بزمانێ فارسی هنارتی بناڤێ سلتان مراد ناڤكریە:

مژده باد ای دل كه دیگر نویت عشرت رسید

غنچه اقبال و دولت دعمادی بشكفید

یعنی نجل پادشاه كامران (سلتان مراد)

پرور دین محمد صاحب بخت سعید

.... هتد (بنێرە ، هەمان ژێدەر ، دەولەت و میرگەهێن كوردی ، ل ٥٠٢).

مراد خانی ب چوار زمانا ئەڤ هەلبەستا خارێ ڤەهاندیە لێ مخابن ژبلی وێ چ هەلبەستێن دن ب پێش چاڤێن من نەكەڤتینە ، ئەڤە ژی ئەو هەلبەستە:

فوزت الی ربی هو الحق جلیل

فردا احدا قادرا الله جمیل

حالێ مه نه حاجەت كەبەیان ایده زبانم

الدمع من العین الی الخد دلیل

عاشق ینجه صاغ اوله كرسندن اوله ایرو

العاشق عن هجرك فان وعلیل

حاشا كه مراد ئیرۆ یەمیل ایلیه سندن

قلبی لك من مهد الی اللحد یمیل

....

صالدی عەشقەک ئەی پەری ئاخر نیی سود الره

دوشمشم مجنون صفت شیدا اولوب صهر الره

صانحەکیم جان تنده ایکن دامنک الدن قوبام

حق بیلورکیم وبرمزم سلتان دنیالره

کتبتک یا کتابی بالانامل

فبعد الموت من یقرأک غافل

عدوی ام رفیقی ام صدیق

فسبحانه الذی بالموت فاصل

....

خاوەر میسالا سەرپەرین ، سینگ صەدەفا مخمور لباس

ڕۆژەک ڤەخوندم بەردەری ، قالو تعالو کل من بناس

قلتولو اگر ماهم شەوی دا ئێمە نکتە کیجدن

قالو ولک لا تعجلون زو زو قەنج خو بناس

خو قەنج بناس ئەفغان حزن چوق سم سکا هەر کوندە باز

گفتم باوەکی ئەنجومەن بلسن منم ئەختەرشناس

ستێرا سعادەت من کودی ، مەعلوم شد ما فی الزمیر

پاشی ڤەخو محبوب ددی خزها بگیر مملویە تاس

.... (هەمـان ژێـدەر ، کۆڤـارا کاروان......................).

لداویـێ دەستخوشـیێ ل دکتـورا پەرویـن دکـەم ژبـۆ بابەتـێ وێ یـێ هێـژا و گرنـگ.

پارکا خەما

ئەدیب عەبدولا

شرین و شرینێ خۆ ڕێککەڤتن دگەل وان ژڤانەک دانا ل ڕۆژا ئەینی لدەمژمێر چوارێ ئێڤارێ، ل وێ کافیا لبەر دەرگەهێ پارکا خەما، ل وێ ئێڤارێ گاڤێن وان بوونە دەمژمێر، دەمژمێر بوونە سال، کێلنجی ل دەمی ددان دا زوی ئەو دەم بهێت، دەم وەکی خۆ بڕێڤە دچیت، وان دڤیا دەم وەکی وان بڕێڤە بچیت، لێ دەمی نە چ هەدار هەیە، نە ژێ دل پێڤەبوون، وەکی خۆ د هاژوت.

شرینێ شرینەك هەبوو، لبا وێ ژ هەمیان شرینتر بوو ... وێ ئێڤارێ ب مەرەما دیتنا شرینێ قەستا ناڤەندەكا رەوشەنبیری كر، چاڤێن هەمیان پێڤە بلوق بوون، هەر ئێكی ژ وان دڤیا شرین شرینا وی بیت بزاڤكرن سلفیان دگەل بگرن، هەژمارا تێلەفون و سناپ و ئینستگرامێ وێ بزانن، ستران ب بەژن و بالا وێ ڤە دگۆتن، تژی كوشا وێ پەسن و پەیڤێن قەبە دكرن.

- توزوییێ سۆفی سمبێلێن خۆ بادان، دیارە حوریێن بهەشتێ جوانیا خۆ یا ژتە دزی .

- حەجیێ كورتێ سەرێ تلێن خۆ گەهاندنە بەرچاڤكێن خۆ جهێ وان خوشكر، گرنژینا تە بێی دەستوری جانێ من داگیر كریە.

- حەسوێ مستێ دەستێ خۆ ب كەچەلێ خۆ دا ئینا خوار، دیارە ئەز خوشتڤیەكێ خودێ مە تو ل ڤێ گاڤ و دەمی دا ل دیدارا من شاد كری.

- سالۆیێ رەشوی پێسیرا خۆ پەرخاند، دوخینا خۆ برە سەری، هندە سالە ئەڤ گەردۆنە ژ بەر خاترا تە یێ ژیانێ دكەت .

- قەنجوییێ سیاسی سویچێ لێكززێ دانا سەر مێزێ بێی هێرڤە و وێڤە ئەز دێ خۆ لهەر تشتەكێ من هەی د ژیانێ دا بێ بەهركەم، بتنێ تو ببی هەڤالەكا ژیێ مای.

شرینێ مێزە كرە چاڤێن شرینێ خۆ، ب ئەزمانێ چاڤان یاری ب هەستێن خرا كر. ژڤانەك ژبۆ كوشتنا خەریبیا خۆ دگەل شرینێ خۆ دانا، ب كوتەكی شرینێ خۆ ژ دەستێن وان بێ مرازا رزگاركر، ئەو و شرینێ خۆ چوونە پاركا خەما.

- خولی ب سەرا چ د چاڤ بر سینە .

- ڤان دەڤ گلیزا خۆ كریارێن سنێلا ژی یێن ژبیركرین.

- نوزانم دێ چ بێژنە روییێن خۆ، دترسم ئەڤە ژی خۆ ب زەلام بهەژمێرن.

- باوەربكە ئەڤە كەنكەتێن سەردەمی نە.

- ئەڤ گورگێن ل چولی ڤەرەسیای دنساخن دەردێ وان پێدڤی دەرمانەكی یە.

گرنژینـەك بـەردا، ولا گرنگـە ئـەڤ توخمـە مرۆڤـە ببنـە چـام بـو نفشـێ دهێـت.

- هەدارامـن سـەمتا خـۆ یـا ژ دەسـتدایی، دڤێـت دەرمانـەکێ ژ بـو دەردێ وان ببینـم.

-دەسـتێ مـن ژی دگـەل دەسـتێ تـە

شرینـێ پـتر ژ جوانیـا خـو ، بلندتـر ژ بەژنـا خـۆ، ڕەحەتـتر ژ مەژیـێ خـۆ و، پلانـتر ژ حەزێـن خـۆ و پلانێـن خـو دارشـتن ، دیتنـا وە دێ بیتـە هێـکا دیکلـی، لـێ ل دەمـەك نێزیـك دا دێ کەرووەریـا وە دانمـە پێـش چاڤێـن هـەوە بریـا چەتـێ .

- توزیـێ ژ قەسـیلێ ڤەرەسـیایی ئـەو چ زل جەڕیفـن بسـەر و چاڤێـن تەڤـە نویسـیای؟

سـوزبیت بـۆ تـە شرینـێ هـادر سـمبێل بێنـە فرینـێ.

- حەجـی یـێ چـاڤ پەنجـەر ئـەو چیـە دنـاڤ چاڤێـن تـە دهێنـە دەر؟

دێ هەمـی نـوژدارا شـەقینم داتـە ب ئێـك چـاڤ ببینـم.

- حەسـویێ سـەر کەچـەل ئـەو چیـە ل سـەر مەژیـێ تـە دا بۆیـە مەخـەل؟

شرینـا نـازدار سـۆزبیت لدەمـەك نێزیـك دا بهێنـە سـەر سـەرێ مـن دەهـ (میدار)*

- سـالۆیێ مـال دوخینـێ تـو یـێ خۆشـی بـۆ گرێدانـێ ل نیڤـا جوخینـێ .

جانـا منـا زانـا دێ بخـۆ ڤەکـەم پەڕوانـا دا تـە بگێرینـم لدەشـت و لەیلانـا.

- قەنجویـێ دلا تـو دزانـی بابـێ منـێ بەلەنـگاز لـێن ڤـی ئەسـمانێ شـین ل سـەر ڤـی ئـەردێ ڕەپ و ڕویـت پارچـە ئـەردەك ل سـەر ناڤـێ وی نینـە بـۆ ببیتـە قویـت.

بابـێ تـە ژ ئاڤـێ حەڤـترە ، داخـازا وی ژنڤێـژێ فەرتـرە .

هـەر ئێکـی پـتر ژ حەزێـن خـۆ، گەندەلـتر ژ گەندەلیـا خـۆ، گرنگـتر ژ هەناسـا خـو، جـوان وەرگرتـن پەیڤێـن شرینـا خـۆ .

چەنـد حەژتەدکـەم شرینـێ تـو ڤـەژهن و هەناسـا ژینـێ.

هـەر هەمـی بخـۆ نـە حەسـیان، شرینـێ نـە دڤیـا وان پـێ

بحەسینیت هەر تشتێ وێ دخواست بێی دودلی یێ بەرهەڤبوو، گەر گوتبا گاز نینە دا دولکێن گازێ لبەر دەری ڕێز بن، گەر گوتبا غاز نینە دا قنینە ملێن خۆ دەنە ئێك، كارت و پارە هەما چ نە.

سمبێل هاتنە تراشین، بەرچاڤك هاتنە فراندن، سەر هاتە چاندن، دوخین نەما لشەلوالی ، پارچە عەرد هاتنە تاپوكرن..

دگوتن شرین گەلەكا شرینبوو، لێ من بخۆ نەدیتبوو، شرینێ شرینێ خۆ هەبوو، وان ژی ژدل و دەرونێ خۆ هزردكر شرین شرینا وانایە، خەون بدیتنا وێڤە دیتن، هند داخازا دیتنا وێ دكر، هەكە شرینێ ویژدان نەبا دا وان بچیلاق بەردەتە كولانا ..شرینێ بڕیار دابوو، دیتنا وێ بۆ وان ببیتە هێكا دیكلی.

ئێڤاریا ڕۆژا پێنچشەمبی، شرینێ و شرینێ خۆ ل جهێ خۆ یێ تایبەت ل پاڕكا خەما، هەڤڕانێ عەشقا خۆ دهێرا، وان ژی برێیا چەتێ هزار هیڤی ژشرینێ كرن خۆ دهاڤێتە بەختێ وێ دچوونە پشت لاندكا دایكا وێ، كو شرینا خو لكونا دەرزیێ ڕا ببینن.

شرین و شرینێ خۆ رێككەڤتن دگەل وان ژڤانەك دانا ل ڕۆژا ئەینی لدەمژمێر چوارێ ئێڤاری، ل وێ كافیا لبەر دەرگەهێ پاركا خەما، ل وێ ئێڤارێ گاڤێن وان بوونە دەمژمێر، دەمژمێر بوونە سال، كێلنجی ل دەمی ددان دا زوی ئەو دەم بهێت، دەم وەكی خۆ برێڤە دچیت، وان دڤیا دەم وەكی وان برێڤە بچیت، لێ دەمی نە چ هەدار هەیە، نە ژی دل پێڤەبوون، وەكی خۆ د هاژوت، دەم كوڕێ سەردەمە، های ژ چ تشتا نینە، وی دەمی كەسێ های ژ دەمی نینە، بتنێ وان ئەو دەم دڤێت بكێر وان بهێت، وان ژی فام ل هندێ كر كو شەڤ دێ بیتە سال تێرا وێ سالێ وان چاڤەرێ بوون نینە، وەكی هەر شەڤ ل سەر مێزەكێ مخەلبوون، پتر ژ هەر شەڤ هەڤركیا ڤەخارنێ كر تیقەلیقا وان سەر باخچەی دكەڤیت، كەس ب كەسێ نە دحەسیا ژبلی شرینێ و شرینێ وێ هەر تشت دزانی، جار و بارا دزوخاندن یێ دەزگرەك نەبیت ب دەزگرەكێ نائینیت، هەمیان هایێ خۆ ژ دەستدا، بوونە پێترانكێن شرینێ شرینێ ئەو ژی هەر یێ وانا د زوخینیت،

قەنجوییێ سیاسی کەربگرتی بوو لـبن کونترولا خۆ دەرکەت.

- کورو بیژمولتە دەزگرێن کچ و بیژن و ژنا ناهێنە هژمارێ، نوکە هندە ك کورکێن دودە کی هەنە بەلا خۆ ژ مە ڤەناکەن، بەس سوباهی ئەز مێڤانێ کەزی زەرێ مە، دێ سینگێ وێ کەمە پاوانێ لێڤێن خۆ، کەنیێ هەمیان باخچە داگیرکر.

هەر ئێکی بخەمل و کارەکێ جوداتر بەری ژڤان بهێتن قەستا جهێ ژڤانی کر.

قەنجوییێ سیاسی ل دەمژمێر سێیێ ئێڤاری ل بەر دەرگەهێ کافیا پارکێ خەما پیاسەکا نەرم کر، هایێ وی دچرکاندا دەهان پلان دارێژتن، ژ نیشکەکێ ڤە توزوییێ سۆفی ل بەر سینگێ وی تشقلی.

- ها برا تو ڤێرە ڤێرە و تو؟.

-قونسلێ ئەڤ دەولەتا جیران دێ هێت ئەز ژی یێ هاتیمە بەراهیا وی و تە خێرە؟.

- شاندەکێ رەوشەنبیری دێ هێت، ئەز ژی یێ هاتیمە بەراهیا وان.

د وێ ناڤبەرێ دا حەجیێ کورتێ سلاڤی وان کر، ل دویڤدا سالویێ ڕەشوی و حەسوییێ مستێ، ل سەر وان هەلبوون، هەمی مەندەهوش بوون، هەر ئێکی ژوان بەهانەیەك گرت و هزار ئاواز ژەنین، نە دزانی دێ چاوا خۆ ژ یێ دی دویر کەت، ژڤانە ژی نەشێن خۆ ل ژڤانێ خۆ بێ بەهرکەن، چونکی شرینێ جودا جودا گۆتبوویێ (تو ئەڤرۆ ل ژڤانێ دەسنیشانکری بەرهەڤ نەبی ئێدی من ژ هزرا خۆ بهاڤێژە).

پشتی شرینێ و شرینێ خۆ دجامێ دا دیتی کو هەر پێنج بەری ژڤانێ خۆ دبەرهەڤن و نێزیکی ئێکن، دەستێ خۆ کرە ددەستێ شرینێ خۆ دا ژ کافیێ دەرکەتن و هاتنە بەرامبەری وان ، شرینێ میزەکرە سەروچاڤێن هەمیان گۆتێ: هیڤیدکەم سەیداییێن من بسلامەت بن.

ژ هنگی وەرە شرین بێی خاتر خاستن یا چوویە ژ دەرڤەی وەلاتی و لبەر نینە ڤەگەڕیت، ئەو ژی هەر یێن ل دوور پارکاخەما د زڤرن و ب شەرمزاریا خۆ ژی نا حەسن.

كارۆكـۆك و خـەمـلا ژنـكا كورد

دەولەت عەلی

ژنكا كورد گەلەک دبەر کەزی و بسکێت خوەڕا دچوو. دایک و داپیرێت مە بەحسێ هندێ دکر، کو وان پرچێ خوە ب شەیێ داری شەدکر و ب ئاخەکا خوەسەر دشویشت، دگۆتێ ئاخا سەرا. ئەو ئاخ دکرە ترارەکی و ئاڤ دکرە سەر و دشێلا، پاشی دهێلا هەتا ئاخ کەتبا بنی و ئاڤ سەرکەتبا، ئەو ئاڤ ل پرچێ خوە دکر، پرچێ وان پێ بۆش و حولی و نەرم دبوو. نوکە ژی ئاخەک یا هەی، ل سویکا تێتە فرۆتن، خەلک بۆ جانیا پرچی و سەروچاڤا بکارتینن

د ڤان چەند بەرپەڕادا دێ پێکۆلێ کەم، کوهندەکێ ژ کاروکۆك و خەملا ژنکا کورد بدەمە نیاسین. خەمل و کاروکۆك ژی نە بەس جلکا بتنێ ڤەدگریت، بەلکی ڤەهاندنا کەزیا، چێکرنا بسکا، بژیکا، بەلەچیکا و ییێت دی ژی ڤەدگریت... دیسا خەنهایێ و کل و کلدانکا و ئاخەسۆرێ ژی. ئو بۆ هەر کارەکی و هەر خەملەکێ ناڤ و ئێدیۆمێت خۆ هەنە، ل ڤێرێ دێ هەر ناڤەکی و هەر ئێدیۆمەکێ پێناسینا وێ دەمێ و ئەگەر شکلێ وێ ژی هەبیت دێ دگەلدا دانم... ئەڤێت خارێ ژی ئەو ناڤ و ئێدیۆمن:

بسک

ژنکێت کوردا هندەك ژ پرچێ سەرێ خوە ل بەر هەردو رەخێت گوها، ئانکو لسەر هەردو جێنیکێت خوە ڤەدەر دکر و بۆ جانی باددا و سنجەق (بەربسك) تێخستنێ. بسك ژ کەزیا کورترن.

بەربسک

پارچەکا ئاسنی یا دوتایە. کچکا و ژنکا بەربسك دبەر بسکێت خوەڕادکرن، داکو ژ کەزییێت خوە ڤەدەر کربان. وان بەربسکا جانیەك ددا ژنکێ. بەربسکا ژی رەنگێت خوە هەبوون، سۆر، زەر، رەش، هندەك ژی ب موریك بوون. هەتا نۆکە ژی ئەو بەربسك ییێت هەین و ژنك وکچك پرچێ خوە پێ دخەملینن.

کەزی

ژنکا پرچێ خوە ڤەدهاند و دکرە کەزی. کەزیێت وان ژی ئێك، دو، چار، هندەك جارا ژی پێتربوون. بەحسێ کەزی و بسکا یێ د سترانادا هاتی، وەکی سترانا نازلیێ:

لێ لێ لێ لێ نازلیێ

ئەمان ئەمان لێ نازلیێ

کعێلێ عەرەبیێ

دەخیل ئەمان لێ نازلیێ

چل بسکێ چل کەزیێ

ئەمان ئەمان لێ نازلیێ.

دیسا د ڤێ حەیرانۆکێدا، هەکو کورك دبێژیت:

کچکێ دینێ...

کەزی زەرێ

تە بەژنبلندێ، ناڤتەنگزراڤێ، رەشئەسمەرێ

ئەز خولاما وان کەزی و بسکا

یێت شۆڕ بینە سەر کێلەکا وێ کەمەرێ[1]

کەزی و بسکێت ژنکا گەلەك ب قەدربوون و نیشانا جانیا ژنکێ و

کەزی

بەرکەڤتنا وێ بوون. بەحسێ کەزی و بسکێت ژنکێ د مەتەل و ئاخڤتنێت مەزنادا یێ هاتی، وەکی هەکو دبێژن:

- مێر ب رهـ وسمبێلا، ژن ب کەزی و بسکا.

بژی (بژیک)

بژی(بژیك) ئەو ژی ئەو پرچە، ئەوێ لسەر ئەنیا ژنکێ. هندەك جارا ژنك هندەکێ ژ پرچێ سەرێ خوە، ئەوێ لسەر ئەنیێ کورت دکەن، هەتاکو دگەهیتە هنداڤی

[1] . حەیرانۆك، بەرهەڤکرن عبد العزیز خیاط/ چاپخانا سپیرێز/ دهوك سالا ٢٠٠٢. ص١١١

چاڤێت وان. لەوا ژی هندەك جارا دبێژنێ (ناڤچاڤك). بەحسێ بژیا ژی یێ دسترانادا هاتی، وەکی ڤێ پارچا سترانێ:

های هەلین هەلین هەلین

چاڤرەشێ چاڤا هەلین

سەردا بژییێت گەلگەلین

چاڤرەشێ چاڤا هەلین

ئەم کورین دێ خەجلین

چاڤرەشێ چاڤا هەلین.

بەلاچیک (بەلەچیک)

ئەو ژی کەزیك بوون لرەخێت جێنیکا ڤەدهاندن و دبرنە پشتێ (پاتکێ) ب سنجەڤا گرێددان، ئان ژی ددانە گەل کەزیا.

بەلاچیك

سەخبێرکرنا پرچی

ژنکا کورد گەلەك دبەر کەزی و بسکێت خوەڕا دچوو. دایك و داپیرێت مە بەحسێ هندێ دکر، کو وان پرچێ خوە ب شەیێ داری شەدکر و ب ئاخەکا خوەسەر دشویشت، دگۆتنێ ئاخا سەرا. ئەو ئاخ دکرە ترارەکی و ئاڤ دکرە سەر و دشێلا، پاشی دهێلا هەتا ئاخ کەتبا بنی و ئاڤ سەرکەتبا، ئەو ئاڤ ل پرچێ خوە دکر، پرچێ وان پێ بۆش و حولی و نەرم دبوو. نوکە ژی ئاخەك یا هەی، ل سویکا تێتە فرۆتن، خەلك بۆ جانیا پرچی و سەروچاڤا بکارتینن.

شەیێ داری

دیسا ژنکا پرچێ خوە ب خەنهایێ رەنگ دکر، خەنها ژی گەلەك یا باشە بۆ پرچی، ئەو ژی پرچی بۆش و حلوی و نەرم و جان دکەت.

خەنها

(سۆمەریا ناڤەك دانابوو سەر خوە، ئەو ژی ("ag-giga")، ئانکو مرۆڤێت سەر رەش. ل دەسپێکێ زەلامێت وان پرچ و رهێت خوە دتراشتن و ژنکا پرچێ خوە دهێلا

دریـّـژ و وەكــی گوكەكــیّ (تەپكەكــیّ) د جەمانـــدە ســـەرێك و گرێـــددا. ژنكێـــت سـۆمەریا بیّـت تەخـا بلنـد پرچێـت خـوە ب رەنگەكــیّ زێریــن رەنگدكــر و شــەبیّت زێـڕی و زیڤـی بكارتینـان[٢]. ل سـەر وەختیّ بابلیـا، خەنهـا بكارئینـا. خەنهـا ژی گیایەكـە یـیّ بێهنخـوەش ناڤـیّ وی (.In- Lawsonia ermis

بەلگێـت هشـك یێـت وی گیـای دهێـرن و ب ئاڤـیّ دشـێلن و دپرچـیّ خـوە ددەن، رەنگـیّ خەنهایــیّ مابەینــا رەنگــیّ ســۆر و رەش و قەهوایــیّ تــاری یــە و دبێــژن كــو خەنهــا رحێـت خـراب ژ مرۆڤـی دویرتێخیـت و بـۆ سـاخلەمیا پیسـتی ژی یـا باشـە)[٣].

ژنــكا كــورد ژی پرچــیّ خــوە ب خەنهایــیّ ڕەنــگ دكــر وهەروەســا دەســتێت خــوە پــیّ دنەخشــاندن. دیســا دڤیابــا دەســتێت بویكــیّ و ســەریّ ویّ خەنهاكربــان بــەری ڤەگوهاســتنا ویّ ب شــەڤەكیّ، دگۆتــیّ (شــەڤا خەنهایــیّ)، هەتــا نۆكــە ژی شــەڤا خەنهایــیّ یــا مــای، نــە بتنــیّ ل دەڤ مــە كــوردا، بەلكــی گەلــەك ملەتێــت دی وەكــی عەرەبــا فارســا وهندیــا و گەلــەك ملەتێــت دی [٤].

---

[٢] :DAS HAAR BEI DEN ALTEN ZIVILISATIONEN .

Bei den ältesten Gegenständen, die die Archäologen gefunden haben sind Kämme. Sie sind aus Knochen, Holz, Nashorn- und Kuhhörnern, Elfenbein oder Fischgräten, die ältesten Antikquitäten bezeugen, dass sich die Menschen für die Haarverschönerung :interessierten

دناڤ وان تشتێت ئەرشۆلۆگا ڤەدیتین، (شە)بوون. ئەو ژ هەستی، داری، شاخێت حەیوانێ ئێك شاخ وشاخێت چێلا و عاجی و هەستێێ ماسیا. ئەڤ كەڤنترین شینوارێت هاتینە دیتن، دیاردكەن، كو مرۆڤا حەژ جانكرنا پرچی دكر.

https://thehistoryofthehairsworld.com/haar_alten_zeiten_1.html

[٣] . DAS HAAR BEI DEN ALTEN ZIVILISATIONEN: https://thehistoryofthe-hairsworld.com/haar_alten_zeiten_1.html

[٤] . گەلەك ملەتا ئەڤ عەدەتە یێ هەی، هەر ئێك ژی لدویڤ هزر و بیر و باوەر ورەوشت وتیتالێت خوە دكەت. هەكە مرۆڤ بەریّ خوە بدەتە گوگل، بەحسیّ هەر ملەتەكی ب درێژی یێ هاتیە كرن.

کل وکلدان:

کل ژی ئێکبوو، ئو هەتا نۆکە ژی، ژ تشتێت گەلەك فەر بۆ خەمل و جانیا ژنکێ ل هەمی دنیایێ. ژنکا کورد ژی ژ کەڤن وەرە کل یێ د چاڤێت خوە وەراندی. ژ کچکێت جحێل بگرە هەتاکو دگەهیتە پیرەژنا کل و کلدانێت خوە هەبوون، هەمی وەختا ژنکێت دانەعەمر کلوکلدانێت خوە دکرنە دبەر شویتکێت خوەڕا.

کلوکلدان ژی ئەڤە بوو:

• پارچەکا پیستی یا نەرم بوو، وەکی بەریکەکێ بوو، دهاتە پێچان (بادان) و بەندکەکێ درێژ ب رەخەکێ وێڤەبوو، دا پێ گرێدەن.

• کل دکرە دناڤ وێ بەریکێدا.

• کلچیڤ: ئەو ژی پارچەکا هەستی بوو، ئان یا داری یا درێژ و زراڤبوو، ب وی کلچیڤی کل د چاڤێت خوە د وەراند. وەکی قەلەمێ کلی یێ نۆکە.

ئەڤ کلدانکە من ژ گوگل ئینادەرێ، ئەو بتنێ پیچەك وەکی کلدانکێت کەڤن بوو.

دەرسۆک

پارچەکا قوماشی یە، ژنك دکەنە سەرێت خوە، زەلاما ژی دەرسۆکێت خوە یێت هەین. دەرسۆکێت ژنکا بارا پێتر د سپینە، هندەك جارا ژنکێت دانەعەمر جەمەدانی ژی دکرنە سەرێت خوە.

دەرسۆک و شالا پشتێ[٥]

د ئەڤی شکلیدا، مرۆڤ دەرسۆکا ژنکا کورد، پۆشیێ، شالێ، قوتك وئێلەك، کراس وکورتەك وفیستان: گەزی وبسك و هەمی کاروکۆکێ ژنکا کورد دبینیت.

[٥] . ئەڤ شکلە من ب کامیرا تەلەفونێ یێ ژ پروگرامەکێ وار تیڤی گرتی.

هيزار

ئـەو ژی پارچـەكا قوماشـییە، یـا تەنـك و ڕەنگینـە. كچـكا و ژنـكا بـۆ جانـی ددانـا سـەر سـەرێت خـوە.

هيزار

پۆشی

ئـەو ژی هـەر قوماشـە. پۆشـی بـارا پێـتر یـا ڕەشـە، هنـدەك جـارا هنـدەك خیچـك، ئـان شـكلێت ڕەنگیـن ژی یێـت دناڤـدا و رویشـیك وگویفیـك یێـت پێڤـە.

گەلـەك جـارا پۆشـی د ستران و حەیرانۆكێـت كوردیـدا هاتیە دكرانـدن، وەكی:

های پۆشی پۆشی پۆشی

خەما من پۆشی ڕەشێ

پۆشیا یارێ ژ بدلیسە

خەما من پۆشی ڕەشێ

دەرزییێ خیسە خیسە

خیالێ خەبەر خوەشێ

دیسـا د ڤـێ حەیرانۆكێـدا، هەكـو كـوڕك دبێژیـت:

كچكێ دینێ....

من تۆ دیتی لسەر كانییێ

تیتا ڕەشە لسەر ئەنییێ

تە مالا من كوركی خرابكر

ب گرێدانا ڕەش پۆشییێ.[٦]

فۆت (فۆتك)

[٦] . حەیرانۆکز بەر هەڤکرن عبد العزیز خیاط/ چاپخانا سپیریز/ دهوك سالا ٢٠٠٢.
ص٢٤

ئـەو ژی پاتەكـە، دهاڤێتـە سـەر سـەرێ بويـكا، بـارا پێـتر ڕەنگـێ فۆتـكا بويـكا يـا سـۆر بـوو.

هنـدەك جـارا هەكـە نفریـن ل كچـكا هاتبانـە كـرن، دا بێژنـێ:

- هەيـلا تـە فۆتـكا سـۆر ب سـەر سـەرێ خـوە نـە دادايـێ.

خێلی

خێلیا بويكێ، پاتەكێ سۆرە سەروچاڤێت بويكێ پێ دنخاڤتن. [7]

شال

ئـان بـۆ پشـتێ يـە، ئـان ژی بـۆ سـەری. شـالێ ژی رويشـيك پێڤەبـوون.

گەلـەك جـارا فـۆت و شـال د سـترانادا هاتينـە: وەكـی ڤـێ پارچـا سـترانێ.

چووم بەر دكانێ، خاجە عەلی یە

هەی داد هەی بێداد، كا خودانا فۆتێ

من شالەك كڕی ب سێ سەد روپییە

هەی داد هەی بێداد، كا خودانا فۆتێ

یا رازی نابیت، شال بێ رویشییە

هەی داد هەی بێداد، كا خودانا فۆتێ

شويتک

ژنـكا كـورد هەمـی وەختـا شـويتك دكـرە پشـتا خـوە، چنكـو وێ گەلـەك شـۆل ل مـال و دەرڤەی مـال دكـر، يـا رێنجبـەر و ب

[7] . پوشی، خێلی، پێچە، یا ل ناڤ ملەتێت دی ژی هەی، وەكی عەرەبا. ئەو پێچە ژی پاتەكێ رەش و تەنكە. ژنكا سەروچاڤێت خوە پێ دنخاڤتن، هەكو دچوونە سویكا، ب عەبا و پێچەڤە دچوونە سویكا.

گویجبوو، دچوو بیْریْ، دچوو چیا مازی و کەزان و بەرویا و گل وگیا، ڤیْجا دڤیابا یا پەیت و لیْگدایبا، لەوا ژی شویتك دهاڤیْتە پشتا خوە. ئەویْ شویتکیْ پشتا ویْ ژ وان باریْت گران دپاراست و دیسا جلکیْت ویْ ژی پەیت دکرن. دا یا شەپکشۆڕ نەبا و شیابا شۆلیْ خوە بکەت.

شویتك و شال ژ هریێ و مووی تیْنە راچاندن وچیْکرن. ژنکیْت دانەعەمر ژی شویتك دکرنە پشتا خوە و تشتیْت خوە، دکرنە دبەر شویتکیْت خوەڕا، وەکی قودیکا برمیتیْ، کلوکلدانا، توسبحا وگەلەك تشتیْت دی. زەلاما ژی شویتکیْت خوە پیْت هەین، ل سەر بەرگویزکا دکەنە پشتا خوە.

شویتک

دەستمال

(دەسمال، کەفیك): ئەو ژی پارچەکا پاتەیە، دهاتە نەخشاندن. گەلەك جارا ئەڤیندارا بۆ ئیْکودو دکرە دیاری.

بەحسیْ دەسمالیْ ژی ییْ دسترانادا هاتی.

دەسمالیْ دەسمالیْ

هەیلا ل من دەسمالیْ

دەسمالیْ دەسمالیْ

زەریێ چاڤ خەزالیْ

دەسمالا من سۆرە

هەیلا ل من دەسمالیْ

بشکۆژ دورماندۆرە

زەریێ چاڤ خەزالیْ

دەسمال

دەسمال

خفتان

کراس. کوردا گەلەك ستران لسەر خفتانی گۆتینە، وەکی ئەڤێ بەندا سترانێ:

دە مگۆ خفتانێ تەی سۆرە

دە مگۆ خفتان و خفتان

دە مگۆ خفتانێ تەی سۆرە

ئێك چەکوچ و دو صندان

دە مگۆ بشکۆژ دۆرمەندۆرە

دە مگۆ خفتان و خفتان

دە مگۆ بشکۆژ دۆرمەندۆرە

ئێك چەکوچ و دو صندان

کراس

کراس لباسێ ژنکا کوردە و یێ ب لەوەندیە، هندەك جارا، کراس گەلەك کورت چێدکر، هەما هند، کو دبن فیستانیڤە دیار نەبیا.

ئەو ژی د سترانادا هاتیە.

کراسێ تە مەلەسە

هەوار لێ هەوار لێ هەوار لێ

کراسێ تە مەلەسە

جانا جان جان قوربان

مە دابوو بەر مەقەسە

هەوار لێ هەوار لێ هەوار لێ

مە دابوو بەر مەقەسە

جانا جان جان قوربان

فیستان

بەرێ ژنکا فیستان دسەر کراسیڕا دکەنە بەر خوە، بەژنا وی یا گرتیبوو، (یا کورجبوو، نە دگەهشتە ئەردی)، دگۆتە وان (کراس و فیستان)، بەلێ پشتی هینگی، بەژنا فیستانی هاتە ڤەکرن

وناڤــێ وی كــره (كورتــەك).

كراس و كورتەك

هندەك كچكێت جوهی ییت چیایێ قەوقاسێ[٨]

كراس و فیستان وقوتك

[٨] . ئەڤ شكله من ژ گوگل ئینا دەرێ، ب ئنگلیزی هۆسا ل بن نڤیسیبوو. ئەڤە ترجما وێ نڤیسینێ یه:
- هندەك كچكێت جوهی یێت چیایی قەفقاسیا ل داغستانێ.
ب فەرەنسی ژی نڤیسیبوو:

هەڤالکراس

ئەو ژی شەلوالێ ژنکێ یە. هینگێ دگۆتێ هەڤالکراس. هەڤالکراس ژی دگەهشتە بن کۆتکێ و نۆکە هەڤالکراس ئانکو سەردەلنگ، یێ درێژە و دگەهیتە هەتا سەر گوزەکێ.

ئێلەک

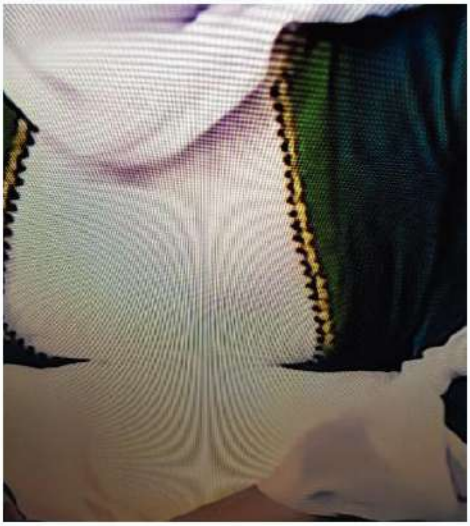

ئێلەك

ژنکا کورد ژ کەڤندا ئێلەك یێ کریە بەرخوە، ئەو دسەر کراسیڕا دبن کورتەکیڕا (فیستانی)را دکرە بەرخوە، بەروبەرسینگێت وی لێگددان و دشداندن و دیسا جانیەك ژی ددا جلکێت ژنکێ. بیرا من تێت گەلەك ژنکێت گوندێ مە ئەو ئێلەك دکرنە بەر خوە، ڕەخێت ئێلەکی ب قەیتانەکا زراڤ یا جان دهاتە خەملاندن و ب بەندۆشکەکێ دهاتە گرێدان، دا پەیتبیت.

---

٨ - هندمك کچکێت جوهی ژ چیایێت قەفقاسێ ل داغستانێ.
بەری سالا ١٩١٣: ل سالا ١٨٨٩- ١٨٩٠(تاریخا سفر سیلا ل قەفقاسێ)
ژێدەر: ناشیونال جیوغرافی، اکتوبر ١٩١٣/ ناڤێ گۆتارێ: گزیرتەك د بەحرا تاریخێدا: بلنداهییێت داغستانێ/ نڤیسینا: جورج کینان
نڤیسینا: فیتۆریۆ سیلا (١٨٥٩- ١٩٤٣).

قوتک

قوتـك ژى وەكـى ئێلەكييـە، بەلـێ دسـەر كراسـيڕا دكەنـە بـەر خـوە. قوتـك ژ قەديفـەى، ئـان قوماشـەكێ دى دهێتـە چێكـرن. وهنـدەك جـارا مـۆركا دئێخنـێ و دنەخشـينن. قوتـك يـێ بـێ هچكـە، گەلـەك ژى هچـكا دبەنـێ.

قوتک

چەكێت ژنكا كورد

بژلـى جلـك و كلوكلدانـا، ژنـكا كـورد ژى وەكـى هەمـى ژنـكا خـوە ب هنـدەك تشـتێت دى ژى يـا خەملانـدى.

دگۆتـە وان تشـتێت زێـرى و زيڤـى، ئەوێـت بـۆ بويكـێ دكريـن، (چـەك، چەكێـت بويكـێ). ئـەو ژى وەكـى كەمەر(قاويـش)، گوهـار، خزێمـك، گردانـە، رسـتك، بازنـگ، گوستيرك و ل هنـدەك جها، كـولاڤ ژى، ئـان ژى تاسـا سـەرى. ژنكـێ ددانـا سـەر سـەرێ خـوە. بەحسـێ تاسـا سـەرى يـا دسـترانادا هاتـى، وەكـى سـترانا لەعليخانـێ، هەكـو دبێژيـت:

تاسا سـەرێ لەعليخانا مـن زێرينـە، هـەوارە گونديونو.

تاسا سەری

کەمەر

ئـەو ژی ژنـکا و کچـکا ل سـەر کـراس و فیسـتانا دکـرە ناڤتەنـگا خـوە (بـۆ جانیـا ناڤتەنگـێ و دیسـا بـۆ لێکـدان و پەیتکرنـا کاروکۆکـێ وان).

دیسـا د سـترانا دا هاتیـە، وەکـی، ڤـێ پارچا دی یـا سـترانا بـەری نۆکـە:

چووم بەر دکانێ، خاجە عەمەرە

هەی داد هەی بێداد، کا خودانا فۆتێ

من شالەك کڕی ب سەد زێرێت زەرە

هەی داد هەی بێداد، کا خودانا فۆتێ

یا رازی نابیت، شال بێ کەمەرە

هەی داد هەی بێداد، کا خودانا فۆتێ

کەمـەر بـارا پێـتر ژ زیڤـی دهاتـە چێکـرن. ئـەو ژی دگـەل کزۆتـا بویکـێ دهاتـە کڕیـن و بـۆ بویکـێ دئینـا.

نۆکــە ژی دبێژنــە کەمــەرێ (قاویــش)، قاویـش ژی بـارا پێـتر ژ زێرییـە، ئـان لیرەنـە، ئـان ژی هنـدەك شـکلێت دینـە.

کەمەر - قاویش

Aramäische Christinnen aus Mardin, 1905

هندەك ژنكێت ئەرمەنی ژ مێردینێ سالا ١٩٠٥ێ قاویش و كەمەر تێدا دیاردكەن.

گوهارک

گوهـارك ژی ژ تشـتێت فەربـوو يێـت خەمـل و جانیـا ژنكـێ. گوهـارك ژی ب

گەلـەك شـكل و ڕەنـگا بـوون.

د ڤـێ حەیرانۆكێـدا، بەحسـێ گوهـاركا هاتیـە كـرن، هەكـو كـوڕك دبێژیـت:

بەستا گوندێ مە ب بەرتیژە

گوهارێت گوهێ حەلا من زێڕ گژنیژە

هەكە من ژبەر چاڤێت بەلەك نەبا

د ئویجاخا مالا بابێ من دا تەژی كیژە.

خزێمک

هەمـی ژنكێـت گونـدا خزێمـك دكرنـە دفنێـت خـوە. گزۆتـا بویكـێ بـێ خزێمـك نـە یـا دروسـتبوو. نـە بتنـێ ژنـكا كـورد خزێمـك كریـە دفنـا خـوە، بەلكـی ژنكێـت گەلـەك ملەتێـت دی ژی. نۆكـە ژی ئـەو عـەدەت یـێ زڤـری و كچكێـت نۆكـە ژی خزێمـكا دكەنـە دفنێـت خـوە.

رستک وگردانە و بازنگ و خەلەک و هونگوستیرک (گوستیرک)

دیسا رستك و گردانە وبازنگ و خەلەك وهونگوستیرك (گوستیرك): ژی دڤیابا دناڤ چەكێت ژنکێ دابان و هەتا نۆکە ژی، ژنك خەملا خوە ب ڤان چەکا دکەن.

رستك (گردانە)

کاروکوکـێ کچکـەکا کـورد یـا جوهـی ل دویماهیـا چەرخـێ نـوزدێ[٩]

---

[٩] . ئەڤ شکلە من ژ گوگل ئینادەرێ. ئەڤ نڤیسینە دگەل هاتبوو نڤیسین، من ژی کرە کوردی . ئەڤە ژی ژێدەرێ وێیە: kurdistan-ethnien/com.juden-wir.www//:https کجکەکا کورد یا جوهی یە، ناڤێ وێ (شبات سلامبولی) یە، ل دویماهیا چەرخێ نوزدێ نوژداری یا ل امریکا خاندی. ئەڤ کچکا کورد یا جوهی سمبولا تایبەتیێت کوردا ل رۆژهەلاتا ناڤەڕاستە. ئەڤ تایبەتیە ژی ئەڤەنە:

- لێنەگرتنا دینی
- زرەدشت بەری بوسولمانەتیێ
- وەکهەڤی دناڤبەرا ژنك و زەلامادا
- تەرزێ شیانا علمانی
- ئەڤی تەرزێ جڤاکی و سیاسی یێ ژینگەهێ، دەلیڤە دا کوردێت جوهی، کو خوە ب هێز د وەلاتێ خوەدا ببینن.

دەڤـەرا ئامێدیێ دنـاڤ بەرپەڕێـت كتێبا لـوردێ بەریتانی واركوورسی دا

كۆڤان ئیحسان یاسین

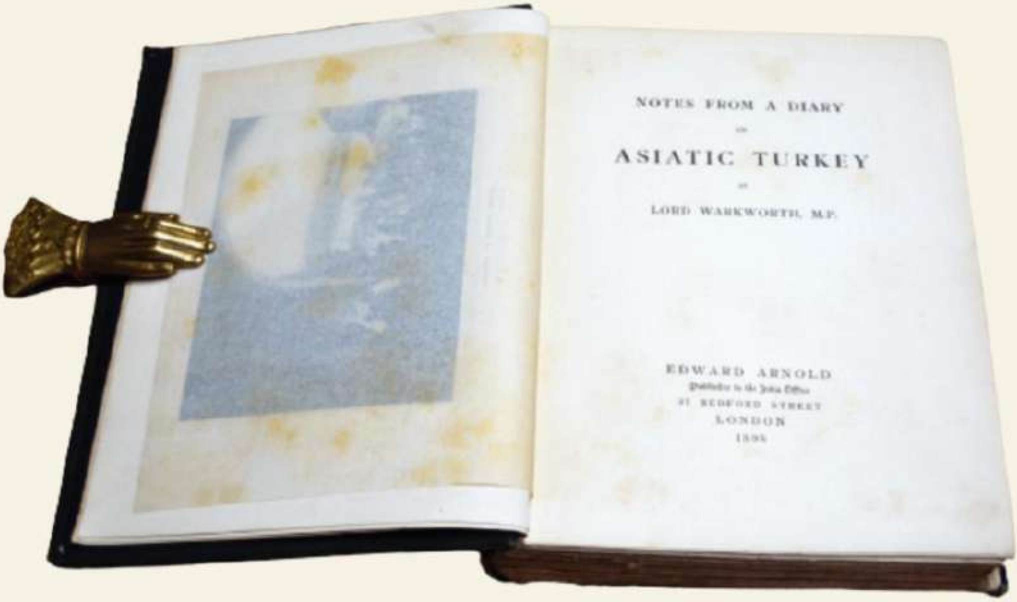

لسالا ١٨٩٠ لوردێ بەریتانی واركوورس یێ هاتیە دەڤەرا ئامێدیێ، پاشی كتێبەک لسەر گەریانا خۆ بۆ دەڤەرێ یا بەلاڤكری، لژێر ناڤێ (Notes from a Diary in ٩٣ ل لەندەنێ بەلاڤكریە، تێدا بەحسێ ئامێدیێ و هندەک جهێت دی دكەتن. لڤێرێ بزاڤێ ک

لسـالا ١٨٩٠ لـوردێ بەریتانـی وارکـوورس یـێ هاتیـە دەڤـەرا ئامێدیـێ، پاشـی کتێبـەك لسـەر گەریانـا خـۆ بـۆ دەڤـەرێ یـا بەلاڤکـری، لژێـر ناڤـێ (Notes from a Diary in Asiatic Turkey) ئانکـو (نێرینێـت رۆژانـە لسـەر ترکیـا ئاسـایی) کـو لسـالا ١٨٩٣ ل لەندەنـێ بەلاڤکریـە، تێـدا بەحسـێ ئامێدیـێ و هنـدەك جهێـت دی دکەتـن. لڤێـرێ دێ بزاڤـێ کەیـن ئـەو مـژارا ب دەڤـەرا مـە ڤـە گرێـدای تەرجەمەکەیـن و چەنـد نەرینـا لسـەر بە لاڤکە یـن.

دەمـێ ئـەو ژ کوردسـتانا ژۆری دهـات، پشـتی بسـەر چیای کەتـی (دیـارە بەحسـێ چیایـێ شـارانێ یـە کـو دەڤـەرا بەرواریـا و کوردسـتانا ژۆری ژێـك جـودا دکەتـن)، دگەهیتـە دنـاڤ گەلیەکـی دا کـو دەڤـەرا بەرواریایـە، دیاردکـەت کـو وی کەسـەکێ مەسـیحی دیتـە، ئـەوی لسـەر دەسـتێ مزگینیدەهێـت ئەمریکـی ل میسـلێ خاندبـوو، پیچـەکا ئەزمانـێ ئنگلیـزی دزانـی، مـە وەسـا زانـی کـو رێبەرێـت مـە یێـت رێکـێ دگـەل مـە ناهێـن، مـە وەسـا دانابـوو کـو ئـەم وێ شـەڤێ بگەهینـە گونـدێ هێسـێ ل نـاڤ بەرواریـا، بەلـێ ئـەم نەشـیاین بچیـن. بەلـێ پشـتی ئـەم قەدارەکـێ لبـەر بارانێـت دژوار و بـەر و دارێـت بـەرێ را چوویـن، مـە خـۆ گەهانـدە گونـدێ ئیباتـێ (کـورد دبێژنـێ ییتـێ)، ئـەو ژۆرا مـە بخـۆ دەستنیشـانکری بکێـر هنـدێ

LORD WARKWORTH, M.P.
For South Kensington
Photo by Elliott and Fry, Baker Street

Henry Algernon George Percy, Lord Warkworth, who was returned to Parliament in the Conservative interest without opposition for South Kensington in the room of Sir Algernon Borthwick (Lord Glenesk), who has been elevated to the Peerage, is the eldest son of Earl Percy and grandson of the Duke of Northumberland. He was born in 1871, and was educated at Eton and Christ Church, Oxford. At the General Election in July he contested the Berwick Division of Northumberland against Sir Edward Gray, and was defeated by 785 votes. Lord Warkworth is not quite the youngest Member of Parliament, there being three others who were only twenty-three when elected last July

نەدهـات بمینـە تێڤـە، مـە ژی ئـەو دارێـت تەڕێـت نیـڤ سـوتی لسـەر بانـی کومکـرن و مـە شـیڤا خـۆ پـێ درسـتکر، خودانـێ خانـی گەلـەك گازنـدە ژ وێ شـێلوبێلیا ل دەڤـەرێ دکـر، دگـۆت کـو کوردا سـێ هـزار سـەرێت پـەزی یـێ ژ گوندێـت رەخـودورا ڤەگوهاسـتین، دەسـتهەلاتا ئامێدیـێ ژی هـەر خـۆ تێنەگاهندیـە و سـزا نەداینـە، مەسـیحیێت وێـرێ نەدشـیان خـۆ بپارێـزن، ئـەو چەکەکـێ بـاش نەبـوو، چەکـێ وان هەمـی یـێ ژەنگـی بـوو، ئەڤـە ژی

راسـتيەك بـوو كـو پشـتى نيڤـرۆ مـە ل وێـرێ ديتـى، ئـەو رێبـەرێ دگـەل مـە دا هاتـى گەلـەك جـارا بزاڤكـر كـو كەوەكـى نێچيركەتـن، دا بينـى كـو سـتێركا تڤەنـگا وى خەلـەت دبـوو و نەدشـيا نێچيـرێ بكەتـن.

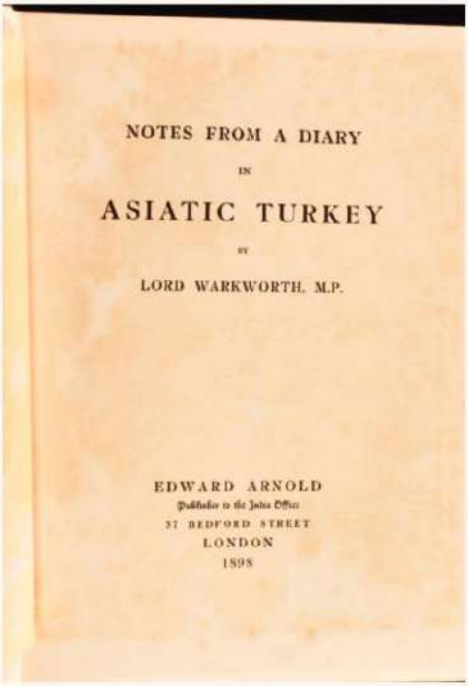
NOTES FROM A DIARY
IN
ASIATIC TURKEY
BY
LORD WARKWORTH, M.P.

EDWARD ARNOLD
Publisher to the India Office
37 BEDFORD STREET
LONDON
1898

زەلامـەك و هەڤاڵەكـێ خـۆ ژ نيشـكەكێ ڤـە ل دەڤ مـە ديـار بـوون، داخـاز ژ مـە كـر كـو تشـتەكى بدەينـێ، ئـەوان سـوز دا كـو دگـەل مـە هەتـا گونـدێ هيسـێ بهێـن، لوێـرێ دا زێرەڤانـەك (زابتيـە د دەقـى دا هاتيـە كـو برامانـا پوليـس د ئەزمانـێ توركـى دا دهێـتن) بەلـێ ژبـەر هنـدەك ئەگـەرا كـو پاشـى دێ بەحـس كەيـن ئـەوان نەدڤيـا زێدەتـر خـۆ نێزيكـى گونـدێ هيسـێ بكـەن، هـەر چەنـدە چەنـد ميلەكێـت كێـم ئـەم ژ جهـى ددويـر بووين، بەلـێ دەمـێ مـە پـارێ وان دايـێ يـێ كـو ئـەم لسـەر پێكهاتيـن، ئـەوان وەرنەگـرت، گۆتـە مـە هـەوە يـا گۆتـى دێ پـترێ دەن، گـەف ژێ كـرن ئەگـەر ئـەم لسـەر داخازيـا وانـا رازى نەبيـن، گۆتـى دێ بێژينـە هنـدەك كوردێـت دى كـو هويـن سـوبەهى سـپێدێ دێ لسـەر ڤـان گـرا ڕا دەربـاس بـن و چ چەكـدار دگـەل هـەوە نينـن، مـە ژێ گۆتـێ ئـەو د بـێ منەتـن هەكـە بڤێـت ڤـێ بكـەن، بەلـێ مـە هـزر كـر هەكـە ئينيەتـا وان ئـەڤ چەنـدە بيـت، دڤێـت ئـەم تشـتەكى بـۆ وانـا حـازر كەيـن، مـە ژێ ئێكسـەر گۆتـە كەسـەكێ خەلكـێ ئيياتـێ

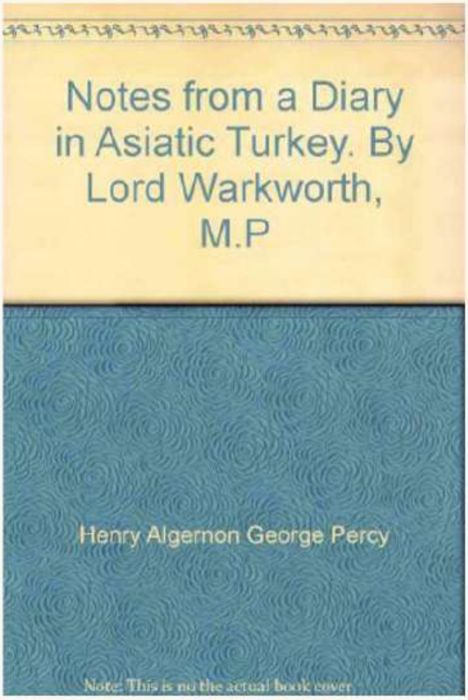

وێنەک ژ پەرتووکێ

کو بچیتە دەڤ وان زەڵاما بێت کو دێ ژ گوندێ هیسێ هێن کو ل نیڤەکا رێکێ ئێکودو بینین. وی کەسێ گوندێ ئیباتێ خۆ نەرازیکر کو بچیتن و دیار دکر کو دێ گورگ و بەراز وی برێکێ ڤە خون، دەمێ سپێدە هەلاتی مە چ شوینوارێت وی کەسی و وان کەسێت گەف دکرن نەدیتن، پشتی چەند سەعەتەکێت شەڤێ ئەو بەرزەبوون، بەلێ جارەکا دی هاتنە سەر دەهودویا خۆ یا بەرێ، وان گەلەك لێنەگرتن خاست، داخاز ژ مە کر وی پارەی بدەینێ ئەوێ ئەم لسەر پێکهاتین، مە نەزانی ئەوان چاوا شەڤا خۆ ژ دەرڤە بوراند، ئەم د رژد بووین کو دڤێت ئەو دگەل مە دا بهێن، ئەگەر هات و برێکێڤە هەڤاڵێت وان بێت کورد تڤەنگ دانانە مە، دێ مە دەلیڤەك هەبیت کو ئەو بەڵا هەڤپشکێت خۆ ژ مە ڤەکەن، سەر ڤێ چەندێ ڕا مە چ کورد برێکێڤە نەدیتن، دەمێ مە زانی کو ئەم یێ ل جهەکێ ئێمن مە گۆتە وان زێرەڤانا هنگ بزڤرن، وانا دیارکر کو بەری چەندەکێ ل وان جها ئەوان زەڵامەکێ د خەودا کوشتی، ترسا لسەر ژیانا وان هەی ئەگەر ئەو بهێنە دناڤ گوندێ هیسێ دا، مە ژی دلێ هندێ نەبوو کو وێ باوەریێ بشکێنین، ئەم دگەل زێرەڤانێ مەسیحی یێ بتنێ چووین، ئەوی جلکێ خۆ یێ لەشکەری دانان و شیرێ خۆ ژی دانا ژبەرکو دا نەهێنە دزین، پاشی ئەم کەتینە دناڤ بیستانێت گویز و تیبا دا، هندەك دارێت

نەخشەک ژ پەرتووکێ

بچویك د ناڤڕا هەبوون كو تاما تییا ژێ دهات.

د ژۆرەكا قاتێ سەری یا خانیەكێ كوردەكی دا مە جلكێت خۆ زوها كرن، پاشی ئاگر بەربوویێ، دو زێرەڤانێت تركا بەری سەعەتەكێ گەهشتن، بەلێ ئەنباشی نەعمان دگەل دا نەبوو، ئەم گەلەك پێ عێجز بووین، ئەو دا ژ ئاڤێ دەرباس بیت ئینا كەفتە تێدا، وێ شەڤێ هەمیێ هەڤالێت وی لێ دگەریان هەتا كەلەخێ وی دیتی، گورەك برەخ رویباریڤە بۆ كولا بوو. وی وەختی ئاڤ رادبیتن، هەتاكو ئێك ژ دەوارا دگەل خودانێ خۆ بربوو، زەلام یێ ببەخت بوو كو قورتال ببوو، بەلێ د دویڤ دەواری ڕا چوو بوو ئینا ئاڤێ بربوو و مر، هەڤاڵێت وی ب دویریا میلەكی دناڤ ئاڤێ دا دیتبوو، كو گەلەك بێسەروبەر ببوو، هەتا نەدزانی كو ئەوە. پاشی دەوارێ مری ژی ئینادەرێ و تشتێ باش ئەوبوو كو بارێ دەواری ب سلامەتی قورتال ببوو، تشتێ بەرزە بتنێ چانتەك بوو، كو هندەك دیاری بوون ژ دەڤ والیێ وانێ بۆ والیێ میسلێ. هوسا جارا ئێكێ بوو كو ئەم دكەڤینە بەر گەفەكا دژوار، سەر ڤێ چەندێ ڕا زێرەڤانێ مە شییا عمبارێت دەواری باش ئاسێكەتن، وان دیاركر كو حەفتێ كوردا درێكێ ڕا هاڤێتبوو كاروانێ وان، بەلێ دەمێ سێ سەعەتا خۆ ل پشت كەڤرا ڕا ڤەشارتبوو، بەختێ وان یێ سپی عەشیرەتەكا هەڤدژی وانا ل وەختی هاتە شەڕێ وان حەفتێ كەسا، دیار ژی كر كو پشكەكا رێكێ دناڤبەرا هیسێ و ئامێدیێ نەیا ئێمنە، بەری دو رۆژا دو كەسێت خەلكێ وێرێ هاتینە كوشتن، سەر ڤێ چەندێ ڕا ئەو رێبەرێ دگەل مە دا بهویری سەحدكرە رێكێ دەمێ ئەم ل ژێهەلی بسەردكەتین، بەلێ مە كەس نەدیت.

KURDISH WOMEN AT HAIS

دیمەنێ ئێكێ: ژنكێت گوندێ هێسێ لناڤ بەرواریا لسالا ١٨٩٠ ب چاڤكێ كامیرا (واركوورسی)

ژ گوپیتكێ مە سەحكرە گەلیەكێ كویر لسەر دەشتەكا خاروڤیچا بەرفرهە، لرەخێ ژێریێ وێ ئاڤاهیەكێ مەزن هەبوو كو ژ بەرێت سور هاتبوو ئاڤاكرن، كاڤلێت شویرها كەلها ئامێدیێ بوون، لدویڤ گۆتنا جورج پێرسی بادجەری ئەو ئاڤاهی لسالا ١٨٣٢ێ ژ لایێ میرێ ڕەواندزێ هاتبوو ئاڤاكرن (مەرەم پێ ئیشقەلایە كو میر محەمەدێ ڕەواندوزی ئاڤاكر بوو)، ئەوێ دەستێ خۆ دانایە سەر ئامێدیێ و دەمێ ١٠ سالا لژێر دەستێ وی بوو، پاشی والیێ میسلێ دەستهەلاتێت وی كێمكرن. بەلێ دیارە كو ئەو كەلهە جهەكێ ستراتیجی بوو و پویتەكێ مەزن پێ دهاتە دانێ. بەلێ گەرۆكێ فرەنسی تافرینێ دیاردكەت كو ئامێدیێ لژێر دەستهەلاتێ بەگی (بای) بوو، ئەو دشیا ٨-١٠ هزار هەسپا بخودانكەت، كو وەلات یێ تژی مرۆڤ بوو.

ئامێدیێ دكەڤیتە سەر شێنستەكی ل رەخودورێت وێ داروبار هەنە، دەمێ تیشكێت رۆژێ لێددەن بەلگێت وان دارا گەلەك كەشخە دیار دكەن، برەنگێ نیلی یێ گرتی دهێنە بەرچاڤێت مرۆڤی. د دەڤێ گەلی دا سویلاڤەكا خشكۆك دهێتە خارێ، كومەكا مەزن یا دارێت تێكئالیای و گیایێت بەرفرهە لێ هەنە، كومەكا جوتیارا لوێرێ شول دكر، ژنكا ژی توڤ دچاند، د ناڤ ڤان بیستانا ڕا ئەم دەرباس بووین، د ڕێكەكا خاروڤیچ و ڕك ڕا ئەم گەهشتینە كەلهێ، مە دیت كو موتەسەرفێ (قائیمەقام) ئامێدیێ

یێ لهیڤیا مە لبەر دەرۆکی. دەرگەهێ ئامێدیێ (مەرەم پێ دەرگەهێ زێبارە) ژ قەرقودەکێ بەری یێ مەزن پێکدهێتن، لسەری دارە و چەند ستوین یێ لژێر هەین، ئەو دچیتە سەر مەیدانەکا ڤەکری، چەند خانیەکێت هەرفتینە، منارەکا بتنێ کو پیڤانێت وێ گەلەك د مەزنن، جهێ حاکمی ژی (مەرەم پێ

تو گەلەك تشتا ل ئامێدیێ نابینی، بتنێ سویکەکا پیس و چەند نەخشەکا کو ئەو ژی یێت هەشفتین (تشویە)، دو نەخش ژ وانا زەلامن، وەکی دیار یێت ساسانیانە، یێ لسەر کەڤری هاتینە چێکرن کو کو کومەکا پەیسکا (دەرەجا) یێت درێژ سەردکەڤنە ڤی بورجێ گروڤر، ئەڤ پەیسکە ژی وەکی

دیمەنێ دویێ دەرگەهێ زێبار لسالا ١٨٩٠ ب چاڤێ کامیرا وارکوورسی

سەرایا میرگەهێ) لوێرێ بوو، پشتی چەند رۆژا بۆ جارا ئێکێ مە خوشی ب ئاگری بر، د خانی دا کوچکەك هەبوو، مە جلکێت خۆ زوها کرن کو لدەمێ ئەم کەتینە د رویبارێ زێی دا تەر بوون.

یێت جولەمێرگێ نە، ئەڤ جهە گەلەك یێ پاراستییە، د هاڤینێ دا خەلك دچنە وان گرکێت رەخودورا (مەرەم پێ ریباری)، ئەو وەختێ کێم یێ ئەم ل ئامێدیێ مایـن، سەقا گەلەکێ سار بوو، بایەکێ دژوار دهات و بەفرێ لێدکر،

تشـتێ دلخـوش ئـەو بـوو كـو مـە دزانـی بتنـێ رێكـەك یـا دناڤبـەرا مـە و دەشـتێت رویبـارێ دجلـەی هـەی، كـو هەتاڤـا ل وارا هـەی، ئـەڤ رێكـە دكەڤیتـە سـەر سرتـا چیایـێ گارەی، كـو كێمـتری ٥٠٠٠ پییـا یـێ بلنـدە، بەلـێ تەخـەكا بەفـرێ هەبـوو، رێـك گەلـەك حلیسـۆك كربـوو، ئـەز ل گونـدێ سـپیندارێ یـێ كـوردا نڤسـتم، گەلـەكا سـار بـوو، مـە پرتێـت مەحفیـرا كرنـە د كونێـت مـەزن یێـت ژۆرێ ڕا، رۆژا پاشـتر ئـەم دنـاڤ دویماهیـك رێلـێ دارێـت بەڕیـێ ڕا دەربـاس بوویـن، ئـەم كەتینـە دنـاڤ گەلیەكـێ تـژی داروبـار ڕا، موختـارێ گونـدێ ئاتوشـێ (ناڤـێ مودیر ئینایـە) جهـێ نڤستنێ دا مـە، ئـەو د رجفـی و تایـەكا دژوار لـێ بـوو، بەلـێ گەلەكـێ مەمنـوون بـوو كـو مـە دو دیـاری داینـێ، ئـەوی هنـدەك دەنگوبەحـس ڤـێ بـوون كـو دانـە مـە، نەخاسـمە دەمـێ زانـی كـو مـە دڤێـت سـەرەدانا پەرسـتگەها شـێخ ئـادی یـێ ئێزدیـا بكەیـن، ئـەوی گۆتـە مـە كـو بـەری پێنـچ سـالا ئـەو پەرستگەهە یـا هاتیـە خرابكـرن و هەمـی تاگرێـت وێ یێـت هاتینـە ڤەبرانـدن لسـەر دەسـتێ جەنرالـێ ئۆسـمانی یـێ خۆپەرسـت فەریـق پاشـای.

ل رۆژا پاشـتر و پشـتی سـێ سـەعەتا ئـەم چوویـن، ئـەم گەهشـتینە گەلیەكـێ خشـكۆك، دارێـت هژیـرا و تییـا یـێ لهنداڤی بلنـد بوویـن سیبەرا بـۆ سـێ بورجێـت ڤـی مەرقـەدێ بەرنیـاس چێكـری، مـە دیـت كـو ئـەوا بـۆ مـە بەحـس كـری یـا درسـت بـوو، ژ ئاڤاهـی یـێ دیـار بـوو كـو ئەنتیكـەكا ئاڤاكرنـێ بـوو، دبیـت رۆژەكـێ ژ رۆژا ئەڤـە كەنیسـەكا نەسـتوریا بیـت، بەلـێ رویـێ ژ دەرڤـە و بورجێـت وی هێشـتا د پاراسـتی بـوون، حەوشـەكا بچویـكا جـان، بیـرەك دنـاڤ دا هەبـووم ئەڤێـت بـاوەری هـەی دگـۆت كـو ژ ئاڤـا زمـزم دهێـتن، ئـەو كانیـا پیـرۆز ل مەكەهـێ، خانیێـت رەخـودورا هەیـن، بـەری هینگـێ بـۆ ڤەحەواندنـا وان كەسـا دهاتنـە بكارئینـان ژبـەر گێژنـەكا سـالێ یـا مـەزن، بەلـێ هەمـی یـا خرابكـری، هنـدەك جەڤەنـگ (رەمـز) یـێ لسـەر دەرگەهـێ وێ هاتینـە نەخشـكرن، نوكـە ژی مـرۆڤ دشـێت بینیـتن كـو مـار و كاڤـر و بڤـر یـێ لسـەر هەیـن، بەلـێ چ شـوینوارێت رەنگكـرن و تەیسـاندنێ لسـەر نەبـوون وەكـی بـەری نوكـە لایـاردی گۆتـی كـو یـێ لسـەر هەیـن. ل هنداڤـی دەرگەهـی نڤیسـینەكا عەرەبـی هەیـە كـو لسـەر نڤیسـیە سـالا ١٣٣ مشـەختی، كلیـل یـا لـدەڤ كەسـەكی بـوو كـو بەرپرسـیا وی جهـی د دەسـتا دا بـوو، وەختـێ ئـەم گەهشـتین ئـەوێ دویـر بـوو، ئـەم نەشـیاین بچینـە دنـاڤ دا، ئـەز هزردكـەم كـو چ تشـتەكێ بالكێـش د ژۆرڤـە نەبـوو، چونكـی (مەلـك تـاوس) ئانكـو پەیكـەرێ تەیرێـت پیـرۆز ئـەوێ لوێـرێ هەیـن یـێ ژ لایـێ لەشـكەری ڤـە هاتیـە بـرن یـان ژی یـێ هاتیـە ڤەگوهاسـتن بـەری ئێرشـێ. هنـدەك بزاڤێـت دژوار هەبـوون كـو وانـا بكەنـە

بسرمـان، ئەڤـە ژی ب فەرمانـا حكومەتـێ بـوون، ئـەوان ژی ئێـزدی ل بەحزانـێ و باشـیكێ و شـێخ ئـادی ڤەبراندبـوون، دیسـان ئـەو چووبوونـە جهێـت وانـا ل شـنگارێ ژی، بەلـێ لوێـرێ بەرهنـگاری وان ببـوون، حێجەتـا وان ژی ئەوبـوو كـو ئەگەرێـت دینـی هەبـوون، زێدەبـاری وان دڤیـا خویكـێ بـدەن بەرامبـەری خلمەتـا لەشـكەری، هوسـا ژی لدویـڤ فەرمانـەكا سـالا ١٨٤٧ ئـەو هاتبوونـە ئازاكـرن، دیسـا د دینـێ خـۆ ژی دا د ئـازاد بـوون، ئەڤـە ژی ب راسـتی بـۆ بزاڤێـت لـوردێ ئنگلیـزی سـترارورف دی ریدكلیفـی دزڤـرن، ئـەوێ گەلـەك لسـەر ڤەبرانـدن و قەتلوعامـا كوویونجیكـێ عێجـز بـووی، كـو بـەری دەمەكـی چێببـوو، ئەوانا ژی باوەریـا خـۆ ئینابـوو كـو ئنگلیـز دێ وان پارێـزن، بەلـێ یـا ئـەز دزانـم كـو خـۆ نەرازیبوونـەك ژی نـە دابـوو سـولتانی.

پشـتی كێمەكـێ مـە شـێخ ئـادی هێـلای، ئـەم گەهشـتینە دەشـتەكا خویـزی، لسـەر پەسـارا چیـای بـۆ رەخـێ رۆژهەلاتـێ ئـەم چوویـن، كومـەكا گوندێـت بچویك هەبـوون هەتـا ئـەم گەهشـتینە باڤیـان، لدەرگەهـێ گەلـی رویبـارێ خـوسر دچیـتن ئاڤـا وی یـا پاقـژە، یـێ تـژی ماسـیێت رەنگـێ زیڤینـە، لسـەر شێنسـتەكێ وان كەڤـرا هنـدەك نكراندیێـت دیـار هەنـە، كـو سنسـلەكا نكراندیێـت ئاشـووریانە، نڤیسـین یێ لسـەر هەیـن بەحسـێ سـالێت دەسـتپێكێ یێـت مەلكـێ ئاشـووری سـەنحاریبی دكـەن. بەحسـێ جوكـەكا ئاڤـێ دكـەن كـو وەلات پـێ دهاتـە ئاڤـدان.

ژ وان نكرانديـا چـار پەیكەرێـت مەزنـن، كـو د نـاڤ چارچووڤەكـی دا هاتینـە كـولان، بەروبیاڤێـت وێ چارچووڤـێ نێزیكـی بیسـت پێێـت چاركوژییـە، ئـەڤ كەسایەتیە خوداوەنـدن كـو تانجێـت لسـەرێ وان، ئێـك ژ وانـا سـەرێ شـێری و یـێ دی ژی یـێ تەیـری (بـازی)، هـەردوكا ژی جەڤەنگێـت قوربانیـا یێـت تایبـەت یێـت ددەسـتا دا، د بیـت د پشـت وان ڕا نەخشـێ مەلكـی هەبیـت، لرەخـێ سـلال كومـەكا دی یـا نەخشـێت بچویكـتر هەنـە، هەكـە ب دەرەجكـێ نەبیـت مـرۆڤ نەشـێت بگەهتـێ، ئـەو گەلـەك یێـت هەشـفتین مـرۆڤ نزانیـت كا ئـەو مەلكـن یـان ژی رەملـدارن (كاهـن)، هنـدەك حەرفێـت بزمـاری یـێ لسـەر سـەرێ وی هەیـن. ب بلنداهیا ١٠ پییا ژ ئەردی هندەك ژۆرێـت هەیـن، سـێ رەخێـت وانـا د راسـتكرینە (مـەرەم پـێ ناوسـكن) دبیـت وەكـی گـور هاتبنـە بكارئینـان، بەلـێ ئەڤـە بەروڤـاژی گورێـت نەخشـێ روسـتەمینە ل نێزیكـی پەرسیپولیسـێ، ئـەڤ ژۆرە دیارناكـەن كـو رۆژەكـێ دەرگهـ هەبـن. ل نێزیكـی لێڤـا ئاڤـێ كەڤرەكـێ مـەزن یـێ كەفتیـە خـارێ، پەیكـەرێ گایـێ بپـەر یـێ لسـەر هـەی، سـێ كـەس یـێ دگـەل هاتینـە نەخشـكرن.

دەنگڤەدانا شکلێ کوردا د شێعرا کلاسیک یا فارسی دا نیزامێ گەنجەوی (١١٤١ز-١٢١٥ز) وەك میناك

سەلمان نهێلی

کردی خرکی به کعبه گم کرد   در کعبه دوید و اشتلم کرد
کاین بادیه را راهی دراز است   گه گشتن خر زمن چه راز است
این گفت و چو گفت باز پس دید   خر دید و چو دید خر بخندید
گفت خرم از میانه گم بود   و یافتنش به اشتلم بود
گر اشتلمی نمی زد ان کرد   خر می شد و بار نیز می برد

ناڤێ وی یێ دروست (جەمالەددین ئەبو محەممەد ئیلیاس ئیبن یوسف ئیبن زەکی ئیبن موئەییەد)ە، ئو نازناڤێ وی (نیزامی) یە، ل باژارێ (گونجە) ل ئیرانێ ژدایکبوویە و هەر ل وی باژێری هاتیە ڤەشارتن. د وەختێ خۆدا زانایەکێ بناڤودەنگ بوویە و شەهرەزایی د زانستێت (تورەیی، ستێرناسی، فەلسەفە، زانستێت شەرعی، ئەزمانێ عەرەبی) هەبوویە و ڕەخنەگرەکێ جڤاکی بوویە. پێنج شاکارێت ئەدەبی یێت هەین ئەو ژی ئەڤەنە (لەیلا و مەجنون، خسرو و شرین، حەفت هەلامەت (پەیکەر)، مەخزەن ئەلئەسرار، ئەسکەندەرنامە).

نیزامێ گەنجەوی

شاکارێ (لەیلا و مەجنون)

نیزامێ گەنجەوی د شاکارێ خۆ یێ بناڤێ (لەیلا و مەجنون)دا و د پشکا (بیرئینانا هندەك ژ مرییێت خۆ)دا، کو ئێك ژ وان دایکا وییە و وەکی دیار دایکا نیزامێ گەنجەوی کورد بوویە دبێژیت:

گر مادر من رئیسه کرد | مادر صفتانه پیش من مرد
غم بیشتر از قیاس خورد است | گردابه فزون ز قد مرد است
با این غم و درد بی کناره | داروی فراموشیست چاره
ساقی پی بار گیم ریش است | می ده که ره رحیل پیش است.

ئانکو (ئەو دایکا منا کورد یا وەکی سەرکێشا، وەکی دایکەك، کو هەمی سیفەتێت دایکینیێ لدەڤ هەبوون لبەر چاڤێت من ل ڤێ دونیایێ باردکەتن، ما ئەز بیرا خۆ ل کێژك مریێ خۆ بینم، کو ئەڤ خەمە هندا مەزنە دگەل چ تشتەکێ دی ناهێتە بەرامبەرکرن و ئەڤ تلخێ خەما ژ بەژنا من بلندترە، بەلێ دگەل هندێ چارەکرنا ڤێ خەما مەزن بەس ژبیرکرنە و ئەی ساقی (مەیگێر) مەیێ بدە من ، کو ڕێیا مە هەمیا هەر چوونە).

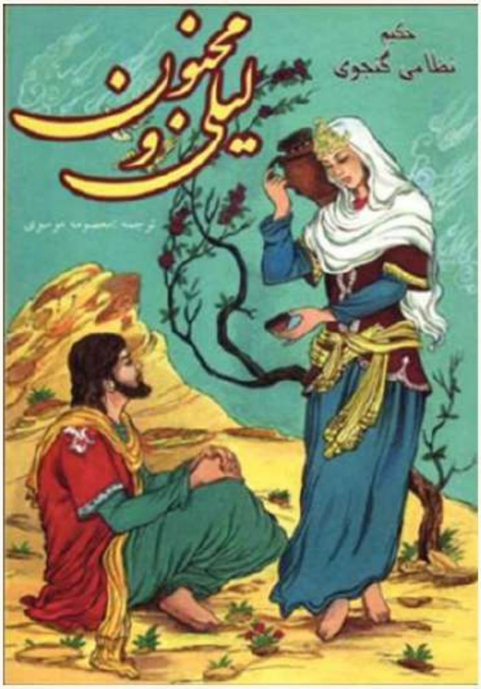

دایـکا نیزامـێ گەنجـەوی ژ مالـەکا خانەدانـا کـورد بوویـە. هـەر چەنـدە نیزامـی بـەس دا خـۆ جـان نیشـا خەلکـی بـدەت، پەسـنا دایـکا خـۆ یـا کـورد دکـەت، هەکـە لدویـڤ گـرۆڤ و پێزانینـا ناڤبـەرا نیزامـی و دەیـکا وی یـا خـۆش نەبـوو، چنکـی دەمارگیریـەکا دینـی د هناڤێـت ویـدا پەیدادبیـت و نەخاسـمە بەرامبـەر سوننیا، کـو ئێـك ژ وان دەیـکا وی بخۆیـە. لدویـڤ هنـدەك گرۆڤێـت دی ئـەو لسـەر مەزهەبـێ سـوننی بوویـە و دەیـکا وی شـیعە بـوو، بەلـێ سـەمتەکا دی یـا هـەی، دبێژیـت: (هێـژ نیزامـی یـێ بچویـك دەمـێ دایـکا وی ئەمـرێ خـودێ کـری و بەلـێ چنکـی مالباتـا نیزامـی خانـەدان بـوون، نیزامـی ب حالخۆشـی مـەزن بوویـە). هـەر چەنـدە د شـێعرێت نیزامـی دا دوڕویاتیـەك بەرامبـەری کـوردا تێـدا هەیـە وەکـی چـاوا پەسـنا دەیـکا خـۆ یـا کـورد دکەتـن هـەر ب وی ڕەنگـی سـڤکاتیێ ب کـوردا ژی دکەتـن دەمـێ دبێژیـتن:

کردی خرکی به کعبه گم کرد — در کعبه دوید و اشتلم کرد
کاین بادیه را راهی دراز است — که گشتن خر زمن چه راز است
این گفت و چو گفت باز پس دید — خر دید و چو دید خر بخندید
گفت خرم از میانه گم بود — و یافتنش به اشتلم بود
گر اشتلمی نمی زد ان کرد — خر می شد و بار نیز می برد

ئانکـو (کـوردەك دچیتـە کەعبـێ و کەرەکـێ دگـەل و ژ نشـکەکێڤە کـەرێ وی لـێ بەرزەدبیـت، ئـەوێ کـورد ژی دەسـتهاڤێتێ لێگەڕیـا و قەرەبالـغ کـر و تـوڕە بـوو، دگـەل خـۆ دئاخڤـت و دگـۆت ئـەی خـودێ ل ڤـی ئـەردێ بـەر دڕیایـی ئـەرێ تـو ببێـژی مـا بەرزەبوونـا ڤـی کـەری سڕەك تێـدا نەبیـت؟ چۆنکـی ئـەزێ هاتیـم سـەرا کەعبـا پیـرۆز بـدەم، ئـو چـاوا دێ چێبیـت کـەرێ مـن ل مـن بەرزەببیـت. دەمـێ ل کـەری دگەڕیـا قەرەبالـخ دکـر و چاڤـێ وی ب کـەرێ وی دکەڤیـت و گۆتـە خـۆ ئەڤـێ قەرەبالغـێ و لێگەڕیانـێ ل دویماهیـێ کەیـف خۆشـی ددویڤـڕا هـات. ئـو دەمـێ

پرسیار ژێ هاتیە کرن و گۆتیێ ئەرێ تو بۆچی دکەیە کەنی؟ بەرسڤێ ددەت و دبێژیت د ڤێ ناڤبەرێ دا کەرێ من بەرزەببوو، دیسا هەکە هات و من ئەو قەرەبالغ و تورەبوون ل خۆ دیارنەکربا، دبوو نوکە ئەز بخۆ ببامە کەر و من ئەو بار بربا و ببامە بارهەلگر).

هەر چەندە د ڤێ هۆزانێ دا نیزامی وەکی ڕەخنەگرەکێ جڤاکی خۆ دیاردکەت و وەکی دیار سەرەدەری و دیاروکێت هنگی وەکی هەڤڕکیەکێ نیشاددەت، لەوا دشێین بێژین: د ڤێ هۆزانێ دا مەرەما وی ئەوە ببێژیت (ب ڕاستی مەیدانا ژیارا بکریار ب ڤی ڕەنگیە، کو ئەو مروڤێت دژوار و دەنگ بلند دێ گەهنە ئارمانجێت خۆ، چۆنکی خەلك ژێ دترسن، بەلێ ئەگەر هاتو مروڤەك یێ نهشتی و بێدەنگبیت هنگی دێ خەلك وەکی کەرەکێ تەنا سەحکەنێ و چێدبیت بار ژی بکەن).

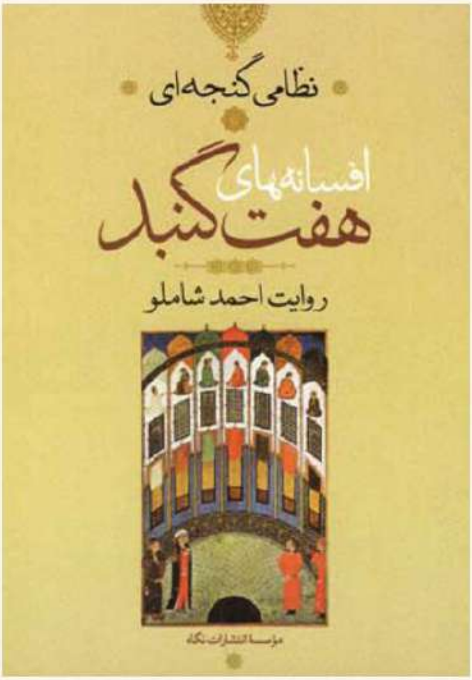

شاکارێ حەفت هەلامەت (پەیکەر)

هەر دیسا د د شاکارێ خۆ یێ بناڤێ (هفت پیکر)دا و د (بەیتا خێر و شەڕ)دا ب ڤی ڕەنگی بەحسێ کوردا دکەت و دبێژیت:

کو دو کەسێت بناڤێ (خێر و شەڕ) دبنە ڕێڤینگ و د ڕێکێ دا شەڕ نان و خوارنا خۆ ڤەدشێریت و ژ خوارن و ئاڤا خێری دخۆت و ڤەدخۆت و مفای ژێ دکەت، پشتی چەند ڕۆژا کو خوارنا خێری خلاسدبیت، شەڕ ب ڕەنگەکێ نەپەنی مفای ژ ئاڤ و خوارنا خۆ دکەت و نادەتە خێری، بەلێ خێری ئاگەهـ ژێ هەبوو لێ خۆ بێدەنگکر و چ نەگۆت هەتا تێهناتیێ قەدەم لێ شکاندین و گوتە شەڕی: هەما چ نەبیت چ ب قەنجی چ ب بەهایێ دو گەوهەرێت من ئاڤێ بدە من. شەڕی گۆتێ، تە دڤێت ل ڤێرە وان گەوهەرا بدەیە من دا دەمێ دگەهینە باژێری من بدەیە شەرمێ، تو نەشێی من بخاپینی و ئەگەر تە ئاڤ دڤێت، بەرامبەری ئاڤێ دڤێت تو هەر دو چاڤێت خۆ بدەیە من، دەمێ دانوستاندنا وان بێ مفا ماین، ل دویماهیێ خێر رازیبوو و شەڕی نەکرەنەمەردی کەفتە چاڤێت وی و هەردوك قۆقلاندن و کورەکر، د وی ڕەوشێدا، کو (خێر) د خوینێ دگەڤزی و ژ بەر برینێت خۆ ئاهـ و نالین ژێ دچوون، لێ ل دویماهیێ ژی شەڕی ئاڤ نەدایێ و کەل و پەلێت وی دزین و ئەو د وێ ڕەوشێدا هێلا و چوو. هەر ل وان دەردورا مروڤەکێ کورد هەبوو کو ڕەڤەند بوون و کچا

وی دا ئاڤێ ببەت د وێرێرا بووری، ئو ژنشکەکێڤە ئاگەهـ ژ ئاهـ و نالینێت خێری بوو و بەر ب ویڤە چوو و ئاڤ دایێ و ب هاریکاریا چەند کەسەکا ئەو برە بن کوینێ خۆ. کوردێ خودان تەرش و کەوال کو رەوش ب وی ڕەنگی دیت چوو بن دارەکێ کو ئاڤا بەلگێت وێ چارەیا سرعێ و روینێ بەلگێت وێ چارەیا کورەیێ یە، ئێکسەر ملحەمەك ژ روینێ وان بەلگا چێکر، دا چاڤێت وی چارەکەت، ئو پشتی پێنج رۆژا روناهی ڤەگەڕیا چاڤێت خێری و ل وی هەیامی، وێ کچا کورد ماتی ژ خێری دکر، ئو دەمێ خێری چاڤێت خۆ ڤەکرین و دێمێ وێ کچا کوردا جوان دیتی ئێکسەر کەفتە دلێ وی، پشتی چاڤێت خێری ب تەمامی چێبووینەڤە هەیامەکی دگەل وی زەلامێ کورد چاڤدێریا تەرش و کەوالێ وی دکر و هاریکاریا وی دکر و ل وی هەیامی ئەو کچ پتر کەفتە دلێ وی و ئێدی چ نەما بوو سەبر و هەدار لێ ببریێت، بەلێ ژبەر کو یێ هەژار بوو و وێ مالا کورد خزمەتا وی کربوو نەدشیا یا دلێ خۆ بۆ کچێ بێژیت و داخوازا هەڤژینیێ ژێ بکەت.
دیسان ژ بەر کو یێ هەژار و نەدار بوو، ژ نەچاری و نەژدل بڕیاردا، خاترا خۆ ژ وێ مالا کورد بخوازیت و دەمێ سوحبەتا چوونێ بۆ وێ مالێ ڤەکری ئەو مالا کورد گەلەك پێ نەخۆش بوون، ئو پاشی زەلامێ کورد گۆتە خێری ئەگەر تو یێ ڕازیبی، ئەز حەزدکەم کچا خۆ بدەمە تە و دێ تەرش و کەوالی ژی دەمەڤ تە دا چاڤێ خۆ لێکەی. چ پێنەڤێت کو خێری ژی هەمی هیڤی و ئارمانجا وی ئەو بوو، لەوا ئێکسەر رازیبوو و کچا وی بۆ خۆ ئینا. پشتی هەیامەکی کو دەمێ کوچکرنێ هاتی، خێری نەپەنی (سڕی) کومەك ژ وان بەلگێت دارێ، ئەوێت چاڤێت وی ساخکرین کرنە د خۆرچکا دەوارێ خۆدا هەتا گەهەشتینە دەوروبەرێت باژێرەکی و دەنگوبەحس گەهەشتن و بەلاڤبوون کو کچا شاهێ وی باژێری نەخۆشیا سرعێ یا هەی و شاهی گوتبوو، هەر دختورێ بشێت کچا من چارەکەت، دێ کچا خۆ دەمێ و هەکە خۆ جەڕباند و نەشیا چارەکەت دێ وی دختوری کوژیت. ڤێجا ژبەر جانیا وی کچێ گەلەك نوژدارا بزاڤا چارەکرنێ کربوو و لێ چنکی نەشیابوون چارەکەن، شاهی ئەو کوشتبوون. خێری کچا شاهی چارەکر هەر چەندە د ڕێیا خۆدێ دا ئەو چەند کر، لێ کچا شاهی گوتێ ژبلی تە ئەز کەسێ ژ هەژی خۆ نابینم و داخواز ژێ کر وەك هەڤژینا خۆ قەبویلکەت و دویماهیێ (خێر) لسەر وێ هەڤژینیێ رازیدبیت.

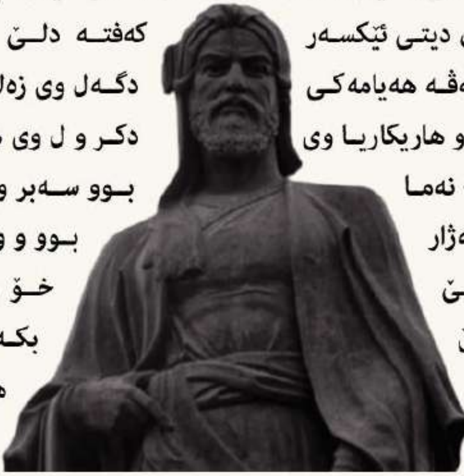
پەیکەرێ نیزامێ گەنجەوی

قـەدەرێ وەسـا خواسـت کـو کچـا وەزیـری ژی کورەبییـت و خێـری بڕێیـا ملحەمەکـێ کـو ژ وان بەلـگا هاتبـوو چێکـرن، چاڤێـت کچـا وەزیـری ژی چێکرنەڤـە و وەزیـری ژی کچـا خـۆ دا خێـری، ئـو دویماهیـێ خێـری دگـەل هـەر سـێ ژنێـت خـۆ ژیانـەکا خـۆش و تـژی دلخۆشـی بووراند، ڕۆژەکـێ ژ ڕۆژا (خێـر) چووبـوو نـاڤ باخچـەی دا دەمەکـێ خـۆش ببووربنیـت، ژ نشـکەکێڤە چاڤـێ وی ب (شـەڕ)ی کەفـت کـو یـێ مژویلـی کڕیـن و فروتنـێ یـە و فەرمانـدا شـەڕی بیننـە دەڤ وی و خێـری پسـیار ژێ کـر و گوتـێ تـو کیـی؟ شـەڕی گوتـێ: ئـەز (موبـەشر سـەفەری) مـە. خێـری لـێ کـرە حـەوار و گوتـێ بیژیـێ درەویـن تـو هـەر ئـەو کەسـی یـێ ئـەو بـەلا ب سـەرێ مـن ئینـای. دەمـێ (شـەڕ)ی زانـی ئێـدی نەشـێت بەڕەڤانیـێ ژ خـۆ بکـەت و (خێـر) نیاسـی ئێکسـەر خـۆ هاڤێتـە بـەر پێـت وی و داخـازا لێنەگرتنـێ ژێ کـر و گوتـێ: ئـەز شـەڕم و هناڤێـت مـن ژ کـەرب و نەڤیانـێ دپـڕن، بەلـێ تـو خێـری و یـێ پـڕی ژ ڤیـان و لێنەگرتنـێ، ڤێجـا هیڤیـە ل مـن نەگـری.

هـەر چەنـد خێـری ئـەو بـەردا و تاوانـا وی پێهێـلا، لـێ چنکـی چاڤـێ خەزیـرێ وی لـێ بـوو لبـەر شـەڕی ڕاوەسـتا و د کونجەکێـدا ب شـیرێ خـۆ سـەرێ شـەڕی ژێڤەکـر و ئـەو دو گەوهەرێـت ژ خێـری دزیـن بـۆ زڤڕاندنەڤـە و خێـری دەمـێ وەسـا دیتـی گوتـە خەزیـرێ خـۆ یـێ کـورد ئـەڤ چاکـی و قەنجیـا ئـەز گەهشـتیێ هەمـی ژبـەر تەیـە لـەوا ئـەو دو گەوهـەر دیارینـە بـۆ تـە.
(نیزامێ گەنجەوی) دبێژیت:

بود کردی ز مهتران بزرگ	گلەای داشت دور از افتی گرگ
چارپایان خوب نیز بسی	کە انچنان چارپا نەداشن کسی
کرد صحرا نشین کوه نورد	چون بیابان بیابان گرد
از برای علف بە صحرا گشت	گلە را می چراند دشت بە دشت
هرکجا دیدی ابخورد و گیاه	کردی انجا دو هفتە منزلگاه

ئانکـو(ل لایـێ مێهتەرانـا مـەزن کـوردەك هەبـوو کـو ڤـی کـوردی تـەرش و کەوالـەك هەبـوو و ئـەڤ تـەرش و کەوالـێ وی یـێ ژ گـورگا پاراسـتی بـوو، هـەر دیسـا ڤـی کـوردی دەوار هەبـوون کـو چ دەوار وەك دەوارێـت وی نەبـوون، ئـەڤ کـوردە کوچـەر بـوو و ل دەشـت و زۆزانـا دگەڕیـا، دا تـەرش و کەوالـێ خـۆ بچەرینیـت لـەوا ژ دەشـتەکێ بـۆ دەشـتەکا دی کوچەردبـوو و هـەر جهـێ چـەروان و ئاڤـەکا بـاش لـێ هەبـا، دا ئـەڤ کـوردە هەیامەکـی کوینـێ خـۆ لـێ دانیـت):
هەر (نیزامی) بەردەوامدبیت و دبێژیت:

کرد را بود دختری به جمال لعبتی ترک چشم و هندو خال
سروی اب از رگ جگر خورده نازنینی به ناز پرورده
رسن زلف تا به دامن پیش کرده مه را رسن به گردن خویش

ئانکـو(ئـەوی کـوردی کچـەك یـا جـوان و بالکێـش و نـازدار هەبـوو، وەکـی دیـار ب نـازداری هاتبـوو خودانکـرن و وەسـفا پرچـێ وێ یـێ درێـژ دکـەت). ئـو بەردەوامدبیـت و دبێژیـت:

کرد که امد شبانگاه از صحرا تا خورد انچه بشکند صفرا
دد چیزی که ان نه عادت بود جوش صفراش از ان زیادت بود

ئانکو(دەمێ کورد ڤەگەڕیای و (خێر) ب بریندارى، بچاڤێت خۆ دیتی، گەلەك پێ ئێشیا).
پێڤەدچیت و دبێژیت:

کرد چون دید که ان جگر خسته شد ز بی دیدەئی نظر بسته
گفت که از شاخ ان درخت بلند باز بایست کرد برگی چند

ئانکو(دەمێ کـوردی (خێـر) ب وی ڕەنگـی دیتـی کـو یـێ کورەیـە و ڕۆناهیـا چاڤـا نەمایـە، کومـەکا بەلـگا ژ وێ دارا بلنـد ڤەکـر دا بـۆ چاڤێـت (خێـر)ی بکەتـە مەلحـەم).
ئو هەر (نیزامی) ڤێڕادچیت و دبێژیت:

چون ز کرد ان شنید دختر کرد دل به تدبیر ان علاج سپرد
لابەها کرد و از پدر درخواست تا کند برگ بی نوائی راست
کرد چون دید لابه کردن سخت ره برداشت و رفت سوی درخت
باز کرد از درخت مشتی برگ نوشداروی خستگان از مرگ

ئانکو(دەمـێ کچـا وی ئـەو ژ بابـێ خـۆ دیتـی حـەزا چارەکرنـا خێـری لـدەڤ پەیدابـوو و داخـواز ژ بابـێ خـۆ کـر کـو ئـەو ب وان بەلـگا چاڤێـت خێـری دەرمانبکـەت، لـەوا وان کومـەکا بەلـگا ئینـا و دەسـهاڤێتێ دەرمانـێ چاڤێـت وی چێکـر).
د بەردەوامیێ دا دبێژیت:

کرد صحرا رو بیابانی چون از اوز یافت ان تن اسانی
به تولای خود عزیزش کرد حاکه خان و مان و چیزش کرد

ئانکو(دەمێ کوردی دیتی کو خێر مروڤەکێ باش و قەنجە، خێر کرە زاڤایێ خۆ و هەمی تشتێت خۆ تەسلیمی وی کرن)
د بەردەوامیێ دا دبێژیت:

کرد که ان داستان شنید ز خیر روی بر خاک زد چو راهب دیر
کانچنان تند باد بی اجلی نرساند این شکوفه را خللی.

ئانکو (دەمێ کوردی هـای ژ چێرۆکا خێری بووی وەك راهبەکێ دێرێ چوو سوجدێ و ئەنیا خۆ دانا ئەردی، ئو گۆت ئاها ب ڤی رەنگی ئەجەلێ مروڤی یێ نە دیارە و تێتە گهورین، کا چاوا (خێر) ژ ڤەگەڕیان رۆناهیا چاڤا بێ هیڤیبووی، بەلێ ئەو زۆلما ل وی هاتیە کرن نەشیا بۆ حەتاحەتایێ رۆناهیا چاڤا ژێ بستینیت).
نیزامی پێڤەدچیت و دبێژیت:

گفت با کرد که ای غریب نواز از غریبان بسی کشیدی ناز
نور چشمم بنا نهاده توست دل و جان هەر دوو باز دادە توست

ئانکو (خێری گۆتە ئەوی مرۆڤێ کورد، ئەی ئەو کوردێ مێهڤان حەوین، ئو ئەی ئەو کوردێ تە کەسەکێ بیانی یێ وەکی من حەواندی و خۆ ل ئێش و ئازارێت من کریە خۆدان، ئەرێ جارەکێ بیانیەکی ژی وەسا تو حەواندی؟ ئو خۆ ل تە کریە خۆدان؟ ڤەگەڕاندنا رۆناهیا چاڤێت من ئەگەر تو بووی، هەر تو بووی تە دل و گیان داینەڤ من و ئەز ڤەگەڕاندیمە ژیانێ و ئەز ژ مرنێ قۆرتالکری).
ل بەردەوامیا بەیتێ دبێژیت:

گریه کردی از میان برخاست در زد اتش به خیل خانه کرد
کرد گریان و کردزاده بتر مغزها خشک و دیدەها شد تر
از پس گریه سر فرو بردند گوئی ابی بدند کافسردند
سر بر اوردە کرد روشن رای کرد خالی ز پیشکاران جای

گفت با خیر کە ای جوان بە هوش　　زیرک و خوب و مهربان و خموش
رفتە گیرت بە شهر خود باری　　خوردە از همرهی دگر خاری

ئانکو (دەمێ خێر چێبوویەڤە و روناهیا چاڤا بۆ ڤەگەڕیای، ئو ئەو مرۆڤێ کورد کچا خۆ دایێ و بووینە مرۆڤێت ئێك، خێری و ئەوێ کورد خۆ هاڤێتە هەمبێزا ئێکودو و دەنگێ گریێ وان بسەرکەفت و چاڤێت وان رۆندك ڤێدا دهاتنە خوارێ و مەژیێ وان ژی نەدشیا وێ چەندێ باوەربکەت، د گریا خۆ دا مان و های ژ خۆ نەما وەك وان مرۆڤێت ماندی و تێهنی کو دەمێ کەسەك ئاڤەکێ ددەتە وان و تێهنا خۆ پێ دشکێنن، دەمێ ئەو مرۆڤێ کورد تەنابوو و هاتیە سەر هشێت خۆ، گوتە خێری؛ ئەی جەحێلێ جان و لێکدای و پەیت و زانا و دلوڤان، مادەم تو چێبووی و ئەم بووینە مرۆڤێت ئێك، ئێدی ئەز دێ تە بەمە باژارێ تە و ناهێلم بتنێ بچی چنکی من نەڤێت ئێکێ دی زیانێ بگەهینیتە تە).
ئو ل بەردەواميا بەيتێ دبێژيت:

خیر کاین خوش دلی شنید ز کرد　　سجدەئی انچنان کە شاید برد
چون بە این خرمی سخن گفتند　　از سر ناز و دلخوشی خفتند
صبح هارون صفت چون بست کمر　　مرغ نالید چون جلاجل زر
از سر گالع همایون بخت　　رفت سلگان مشرقی بر تخت
کرد خوشدل ز خوابگە برخاست　　کرد کار نکاح کردن راست

ئانکو (دەمێ خێری ئەڤ گۆتنا خۆش ژ وی کوردی گولێبووی سوجدە بۆ بر و سوپاسیا خودایێ مەزن و دلوڤان کر، ئو هەتا درەنگیا شەڤێ ب وان گۆتنێت خۆش و دلڤەکەر شەڤا خۆ بووراند و ب دلخۆشیڤە چاڤێت خۆ دانانە سەرێك و نڤستن. دەمێ بوویە سپێدە خێر رابوو کارێ خۆ کر و خۆ تەوزاند خۆ دابێژی سولتانەکە دێ چیتە سەر تەختێ مەلکیێ، ئینا ئەوێ کورد ژ خەو رابوو و ب رێکەکا قانوینی دەست ب کاروبارێت دەهواتێ کر).
د بەردەوامیێ دا دبێژیت:

شادمانە گهی بە دختر کرد　　بە سە نرد از جهان نبرد می برد
تا چنان شد کە نیکخواهی بخت　　برساندش بە پادشاهی و تخت

ئانکو(خێر ب دلخۆشی و سەرفەرازی دگەل وێ کچا کوردا زانا ژیا. ژیانا وی وەك وێ چەندێ

بـوو کـو ئێـك ب سـێ زارا یاریـا (تەولـێ) بکـەت، یـان ژی دبیـت هنگـی یاریـەك هەبیـت کـو ب زارەکـێ، ئـان دو زارا ئـەو یـاری هاتبیتـە کـرن. وەکـی دیـار مەرەمـا وی ئـەوە ئـەو بخـۆ ژی مروڤەکـێ شـارەزابوو و ئەڤجـا کچـەکا کـوردا زانـا و جـوان ژی بـوو هەڤژینـا وی لـەوا بەختـێ وی سـپی بـوو و گەشـتر لێهـات، وەکـی وی مرۆڤـێ ب سـێ زارا یاریـا تەولـێ بکـەت. شـك تێـدا نینـە دێ شانسـێ وی مەزنـتر بیـت لـەوا ژی ئنیـەت پاقژیـا وی و راسـتی و دروسـتیا وی ئـەو سەرئێخسـت و هەتـا گەهاندیـە تەختـێ پاشـایێ).

د ڤـان دو رێزکێـت شـێعرێدا چەڤەنگیـا ژنـا کـورد و زانابوونـا وێ دیاردبیـت، نەخاسـمە هنگـی کـو پتریـا جڤـاکا لدویـڤ هـزرا سـەروەریا زەلامـی بـوون و ئەمـر و نەهـی ب دەسـتێ تۆخمـێ نێـر بـوون. بەلـێ وەکـو فیترەتـەك د مەژیـێ کـوردا دا هـەر ژ کەڤنـدا کـوردا قـەدرێ ژنـێ گرتیـە و پەیسـکەکا بلنـدا جڤاکـی دایـێ و ژنـا کـورد ژ خۆرسـت و ژینگەهـ و کولتـورێ خـۆ فێـری نەترسـیێ و ئاڤابوونـێ بوویـە و مفـا ژ هەمـی وان پێکـەرا کریـە، یێـت رۆل د ئاڤاکرنـا کەسـینیا کەتـا جڤاکـی دا هـەی. ئەڤـە بخـۆ رویمـەت و مەزناهیـا ژنـا کـورد دیاردکەتـن.

و نیزامی لسەر گۆتنێ رژددبیت و دبێژیت:

شر چو از تیغ یافت ازادی
می شد و می پرید از شادی
کرد خونخواره رفت بر اپرش
تیغ زد و زقفا برید سرش
گفت اگر خیر هست خیراندیش
توشری، جز شرت نیاید پیش.

ئانکو(دەمـێ خێـر بوویـە دەسهەلاتدار و چاڤـێ وی ب شـەڕی دکەڤیـت و دئینیتـە دیوانـا خـۆ، شـەڕ مرۆڤەکـێ شـارەزا بـوو و گۆتـە خێـری تـۆ خـۆ نائینیـە رێـزا مـن و مروڤێـت قەنـج هـەر قەنجـی ژێ چێدبـن و دەمـێ خێـری تاوانـا وی پێهێـلای و شـەڕی خـو دیتـی یـێ سەربەسـت و خێـری ئـەو ئازاکـر، ڤێجـا ڕێـکا خـۆ گـرت و چـوو، ئـەو مرۆڤـێ کـورد کـو مـەرەم پـێ خەزیـرێ (خێری)یـە لدویـڤ شـەڕی را چـوو و سـەرێ وی ژێڤەکـر و گوتـێ: هەکـە تـو خێـر بـی دێ خێـر هێتـە رێـکا تـە، ئـو مـادەم تـو شـەڕی بزانـە ژبلـی شـەڕی چ تشـتەکێ دی ناهێتـە ڕێیـا تـە).
د ڤـێ سـەرپێهاتیێ دا مەردینـی و مێهڤـان حەوینـی و سـینگفرەهیا کـوردا دیاردبیـت، زێدەبـاری هنـدێ کـو ئـەو مـالا کـورد یـا کوچەربـوو و مژویلـی خودانکرنـا تـەرش و کەوالـی بـوو، لـێ هـەر خـۆ ل مروڤەکـێ بیانـی کـرە خـۆدان و یـا ژ دەسـتێت وان هاتـی بـۆ ئـەوی مرۆڤـێ بیانـی کـر. ئـو دەمـێ وێ مـالا کـورد تمـام بـاوەری ب وی مروڤـی ئینـای و دیتـی مروڤەکـێ قەنجـە و خیانەتـێ

ناکـەت کچـا خـۆ ژی دایـێ. ئـو ژ روییەکـێ دیڤـە ئـەڤ بەیتـە غیـرەت و عـارا کەسـێ کـورد دیاردکـەت، کـو خیانەتـێ ب خائینـا ناهێلیـت.

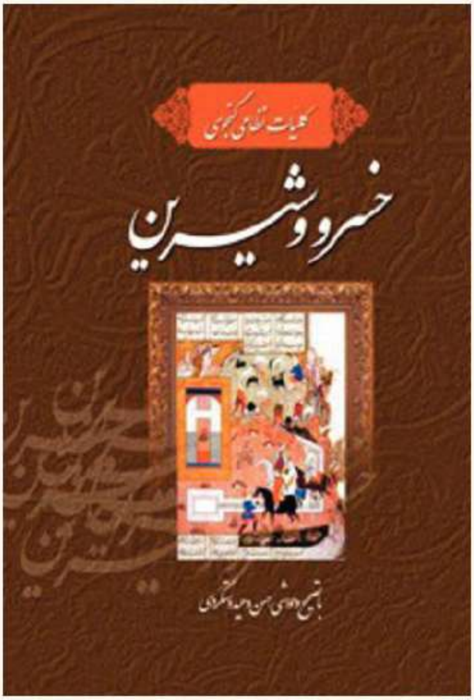

شاكارا (خوسرو و شیرین)

د شـاکارا خـۆ یـا بناڤـێ (خـوسرو و شریـن) دا و د پشـکا (سـەرکەفتنا خـوسرو بســەر بەهرامـێ چوبیــن) بەحســێ بەهرامــێ چوبیــن دکەتــن، بەهـرام کـورد بوویـە و پاشـناڤێ چوبیـن، ئانکـو ئـەو بەهرامـێ رەق و هشـك، کـو ب کرمانجـی ئـەم دبێژینـە ئـەو مروڤەکـێ گەلـەك لێـواز (مـسری)، ئـەو مروڤـێ هەنـێ گەلەکـێ رەق و هشـکە و یـێ مسریـە

چو اگه گشت بهرام قوی رای   که خسرو شد جهان را کار فرمای.

ئانکـو (دەمـێ بەهرامـێ چوبیـن ئاگەهــ ژ خـۆ بـووی و هشـێت وی هاتینـە سـەرێ وی، خـوسرو ببـوو پاشـایێ دونیایـێ)

هەر دیسا د پشکا (جنگ خسرو با بهرام و گریختن بهرام) دا دبێژیت:

چو اگه گشت بهرام جهانگیر   به جنگ امد چو شیر اید به نخجیر.
ولی چون بخت روباهی نمودش   ز شیری و جهانگیری چه سودش.

ئانکـو (دەمـێ بەهرامـی ئاگەهــ ژ خـۆ بـووی، بـەرەڤ مەیدانـا شـەڕی چـوو، هـەر وەکـی چـاوا شـێر دبشـکڤیتە نێچیـرا خـۆ، بەلـێ چنکـی بەخـت و قـەدەرێ وەلێکـر کـو رویڤـی بیـت، هنگـی چوونـا وی بـەر ب مەیدانـا شـەڕی وەکـی شـێرا، مـا چ مفـا تێـدا هەیـە؟).

ئو هەر د عەینی پشك دا دبێژیت:

ملک در جنبش امد بر سر پیل   سوی بهرام شد جوشنده چون نیل.

ئانکـو (دەمـێ دژبەرێـت بەهرامـی دەسـت ب بزاڤـا خـۆ کـری وەکـی رویبـارێ نیلـی بـەر ب بەهرامـێ چوبیـن ڤـە چـوون).
هەر د وێ پشکێدا دبێژیت:

شکست افتاد بر خصم جهانسوز به فرخ فال خسرو گشت پیروز.

(ژ ڤەڕێژا هندێ چارەیێ بەهرامی شکەستن بوو و بەهرا خوسروی سەرکەفتن).
د عەینی پشکێدا دبێژیت:

دماغ اشفتا شد بهرامیان را چنانک از روشنی سر سامیان را.
ز شیری کردن بهرام و زورش جهان افکند چون بهرام گورش.
چو بر بهرام چوبین تند شد بخت به خسرو ماند هم شمشیر و هم بخت

ئانکـو (ل دویماهیـێ دفنـا بەهرامـی و دویکەفتیێـت وی شـوڕبوو و شکەسـتن، وێرەکـی و جەرگـێ شـێری یـێ (بەهـرام)ی تێـرا هنـدێ نەکـر سـەرکەڤیت. ل دویماهیـێ دەلیڤـە و بەختـێ بەهرامـی هـەی ژی نەمـا و شـیر و بەخـت بـۆ خـوسروی مـان).
ئو د پشکا (هایداربوونا خوسرو ژ مرنا بەهرامێ چوبین)دا دبێژیت:

تو زرین بهره باش از تخت زرین که چوبین بهره شد بهرام چوبین
نشاط [نشاط] از خانه چوبین برون تاخت که چوبین خانه از دشمن بپرداخت
شهنشاه از دل سنگین ایام مثل زد بر تن چوبین بهرام
که تا برما زمانه چوب زن بود فلک چوبک زن چوبینه تن بود
چو چوب دولت ما شد براور مه چوبینه چوبین شد به خاور
نه این بهرام اگر بهرام گور است سرانجام از جهانش بهره گور است
اگر بهرام گوری رفت از این دام بیا تا بنگری صد گور بهرام
جهان تا در جهان یاریش می کرد تمنای جهانداریش می کرد.

ئانکـو (تـو مروڤەکـێ زێڕیـن بـە، دا بەهـرا تـە تەختـێ زێـڕی بیـت، هـەر وەکـی چـاوا بەهـرام مروڤەکـێ مـسری (مرۆڤـێ گەلـەك لێـواز درێـژ، کـورد دبێـژن یـێ مسریـە) بـوو و بـەس مـسری بوونـە بەهـرا وی، ئەگـەر قـەدکا (عمـود فقـري) پشـتا دەسـهەلاتا مـە خواربـوو، وێ گاڤـێ هەیڤـا

مـە، ئەمێـت وەکـی دارا هشـك، دێ بـەر ب روژهەلاتـێ چیـت. نەخێـر ئـەڤ بەهرامـە، ئەگـەر هاتـو (بەهرامـێ گـورِ) بیـت، دویماهیـێ ل ڤـێ دونیایـێ دێ بەهـرا وی بـەس گـورِ بیـت، ئـو ئەگـەر بەهرامـێ گـورِ، د ڤـێ ناڤبەرێـدا، ئـو ب ڤـی ڕەنگـی نەمابیـت کا دێ وەرن دا گورێـت ب سـەدا بەهرامێـت دی نیشـا هـەوە بـدەم. هنـدی کـو ل دەسـهەلاتێ و پشـتەڤان و هاریـکار هەیـن، ئـەوی داخـوازا سـولتانی و پادشـاتیا دونیایـێ د سـەرێ خـۆ دا مەزندکـر).
ئو د عەینی پشكدا یا مەرەم پێ بەهرام دبێژیت:

ز مغروری كلاه از سر شود دور مبادا كس به زور خویش مغرور.

ئانکـو(ژ ڤەڕێـژا غـرورێ دێ کـولاڤ، کـو مـەرەم پـێ تانجـە، ژ سـەرێ تـە کەڤیـت و ناچێبیـت کـەس ب هێـزا خـۆ مەغـرور ببیـت و پـێ دفنـا خـۆ بلندکـەت).
ئو د پاشبەندا بەرکارێ خۆ یا (خوسرو و شرین)دا دبێژیت:

وگر خود عالم جالینوس * دانی چو مرگ امد به جالینوس مانی
چو عاجز وار باید عاقبت مرد چه افلاطون یونانی چه كرد
همان به كه این نصیحت یاد گیریم كه پیش از مرگ یک نوبت بمیریم.

ئانکـو (هەکـە تـو خـۆ وەکـی زانایەکـێ نوژداریـێ ببینـی و مـرن گەهشـتە تـە دێ بتنـێ مینـی دختـور و چ تشـت ژ دەسـتێ تـە ناهێـت، تـو چ بکـەی و ل کیڤـە بـی دێ مـرن گەهیتـە تـە، ئەڤجـا تـو ئەفلاتونـێ یونانـی بـی، ئـان کـورد بـی. ئـو یـا بـاش ئـەوە ئـەم ڤـێ شـیرەتێ هیببیـن و بـەری ئـەم جارەکـێ مرنـا هەروهـەر بمریـن).
چ پێنەڤێـت (نیزامـێ گەنجـەوی) د ڤـێ مالـکا شـێعرێ یـا سـەریدا ڤیایـە سـڤکاتیێ ب کـوردا بکـەت و مەرەمـا وی ئـەوە، کـو ئەفلاتـون کا چەنـدێ زانـا و دەسـهەلاتدار بـوو، کـورد هنـد یـێ نەزانـە.

دەهمەن

*- جالینـوس : نوژدارەکـێ یونانی بوو و ئێك بوو ژ مەزنتریـن و ناڤدارترین نوژدارێت یونانێ و چاخێت کەڤنار، ئو هەیامێ زێدەتر ژ هزار سـالا زانینا ساخلەمیێ ل ئەوروپا لبەر رۆناهیا زانینا جالینوسـی دهاتە خاندن و ڕێڤەبرن. جالینوس ١٢٩ سـالا بەری زایینی ژ دایك بوویە).

سەرهاتیا عەلیێ مامەد و سەیران خاتینێ

*

بەرهەڤکرن: ڕێکێش ئامێدی

"هەبوو نەبوو كەس ژ خۆدێ مەزنتر نەبوو كەس ژ بەنیا درەوینتر نەبوو.
وەلاتێ (هەسەنان و هەیدەران)، وەلاتەكی پڕی خێر و بەرەكەت بوو، خەلكێ وان گەلەك د زانا و شەهرەزا بوون، وان پاشایەكێ گەلەكێ باش هەبوو، ناڤێ وی (مام سلو) بوو، ئەوی عەشیرەتا خۆ گەلەك باش و ب عەدالەت برێڤە دبر.

دبێژن پاشایێ وان دوو ژن هەبوون. ژ ژنا ئێكێ دوو كوڕ هەبوون (خان عەبدال بەگ) و (عەمر ئاغا).

ژ ژنا دویێ ژی كوڕەك و كچەك هەبوون (قاسم ئاغا) و (سەیران خاتۆن).

دەمەك دەرباس بوو، پاشای ئەمرێ خودێ كر. وەلات تەڤاهی ب خێر و بێرڤە كەتە ددەستێ كورێت وی دا. د ئەشیریەتیێ دا ژی كوڕ جهێ بابێ خو دگریتن و دبیتە ئاغا، هەلبەت ئەم دزانین ل سەر وی دەمی دامەزنێ مالێ كی بیت، ئاخافتنا یا ویە و ئەو خودانێ بریارێ یە و كەس نەشێتن ئاخفتنا وی بشكێنیتن.

برایێ مەزن (خان عەبدال بەگ) شینا بابێ خو بو ئاغا و وی عەشیرەت برێڤە دبر.

ئەو بو ئاغایێ عەشیرەتا (هەسەنان و هەیدەران)،.

وان پسمامەك هەبوو ناڤێ وی (عەلیێ مەمەد) بوو، عەلی خورتەكێ گەلەكێ لاو و ژێهاتی بوو، خۆدێ كەرەم دگەل كربوو، ئەو مێرەكێ ب سەد مێرا بوو، دایك و بابێت وی چبوونە بەر دلوڤانیا خۆدێ و ئەو مابۆ بتنێ د مال دا، چونكی ئەو ئێكانە بۆ، چ خیشك و برا نەبوون.

دبێژن (سەیران خاتین) كچەكا گەلەكا جوان و ژێهاتی بوو، گەلەك یا ب ئاقل و مەعریفەت بوو، ناڤ و دەنگێت وێ لناڤ عەشیرەتا چبوون.

هندیکـە (عەلـی و سـەیران)ن دومـام و پسـامن، ئـەو حەفـت سـال بـۆن وان حـەژ ئێکـو دوو دکـرن.
دوو سـێ جـارا (عەلـی) خازگیـن ڤرێکرنـە نـك (خـان عەبـدال بەگـێ) برایـێ وێ یـێ مـەزن، لـێ ئـەو ب چ رەنـگا رازی نەبـۆ و گوتـە (عەلـی)، بـاش بزانـە هنـدی دندکـەکا رحـێ د جـان و جەسـەدێ مـن دا بمینیـتن ئـەڤ شـولە چێنابیـتن و (سـەیران) بمریـت ژی ئـەز وەناکـەم تـو خـو تابیتـا وێ ژی دانیـە سـەر ملـێ خـو و بەیـە موغبـەرێ.
هندیکـە (قاسـم ئاغایـە) برایـێ (سـەیران خاتینـێ) یـە ژ دایـك و بـاب دا، ئـەو دبیتـە برایـێ بچیـك یـێ (خـان عەبـدال بـەگ) و (عەمـر ئاغـا)ی.
(قاسـم ئاغـای) دزانـی کوخیشـکا وی و پسـامێ وی حـەژ ئێکـودوو دکـەن و وی دڤیـا سـەیرانێ بدەنـە پسـامێ وی (عەلیـێ مامـەد)، چونکـی ئـەو زەلامەکـێ گەلەکـێ جامێـرە.
رۆژەکـێ (عەلیـێ مەمـەد) یـێ ل مـال یـێ بتنـێ یـە، یـێ لبـەر ئاگـرێ قەهـوێ رینشـتە، (قاسـم ئاغـا) پسـامێ وی رابـۆ چـوو سـەرەدانا وی، سـەلام و عەلیکـم، عەلیکـم و سـەلام و پێشـڤە رابـۆ و دوشـەك بـو دانـا سـەر مەحفیـری، گەلـەك قـەدرێ وی گـرت و قەهـوە بـو ئینـا.
(قاسم ئاغای) گوتێ (عەلی)
گوت بەلێ
گوتـێ ئەلحەمدولیللا ئالـێ کوچـکا تـە یـێ ئاڤایـە بـەس ئالـێ مالـێ یـێ خـراب بۆیـە، پانـێ مەعنـا وێ ئـەوە، تـە کوچـکا خـۆ یـا هـەی بـەس تـە ژن نینـە، (عەلـی) تێگەهشـت، گوتـێ ئـەو ب دەسـتێ هەوەیـە، هـون دشـێن ئالیـێ مـالا مـن ئاڤاکـەن، مـا کـێ دەسـتێ مێـرا گرتیـە.
(قاسم ئاغای) گوتێ (عەلی)
گوت بەلێ
تـو ئـەڤ شـەڤەژی وەرەخازگینـا بینـە خویشـکا مـن بخازە ژ هـەردوو براییـت مـن یێـت مـەزن، هەکـە داتـە، دا تـە، هەکـە نـە داتـە سـوزا مـن بخۆدێ بیتن، لازم ئـەز دەسـتێ خویشـکا خـو بگـرم و بکەمـە ددەسـتێ تـەدا دا بخـو ببـەی و برەڤینـی.
مانـێ ئـەز دزانـم ئەڤـە حەفـت سـالە تـو و خویشـکا مـن حـەژ ئێکـودو دکـەن، (عەلـی) گوتـێ ئـەرێ واللە راسـتە.
(عەلیـێ مامـەد) رابـۆ وێ شـەڤێ هنـدەك رهسـپی دانـە دگـەل خـۆ و چوونـە کوچـکا (خـان عەبـدال بەگـێ)، ئاغـای بخێرهاتنـا جەماعەتـێ کـر و قەهوەچـی قەهـەوە گێرانـد و پشـتی قەهـوە ڤەخـاری، ئێـك ژ وان رهسـپیا گوتـە (خـان عەبـدال بەگـێ) گوتـێ: ئاغـا، ئاغـای گـوت: بەلـێ، تـو بخـۆدێ کـەی نهـا ئـەو دەریـێ مـرۆڤ ژ بـەر دەریـێ خـو ڤەدکـەت و ببـەت بـەر دەریـێ دەوارێ جامێرەکـی، مـا هەکـە ئـەو دەری لبـەر دەرێ زەلامەکـی بیـت مـا نـە چێتـرە؟
(خان عەبدال بەگێ) گوتی بەلێ مام.
گوتـێ پـا تـو بۆچـی خویشـکا خـۆ نادەیـە پسـامێ خـۆ، هەکـە تـو خویشـکا خـۆ

بدەیە پسمامێ خۆ، ئەو بچیکێت خیشکا تە ژی، هەم دێ خارزاییێت تە بن، هەم دێ پسمامێت بچیکێت تە بن، دێ بنە پشت بۆ تە.

(خان عەبدال بەگێ) گوتێ ئەرێ واللە مام.

گوتێ هەکە تو خویشکا خۆ بدەیە ئاغایەکێ بیانی دنیایە هەیهایە، تو و ئەو ئاغا یێ بیانی جارەکێ لێك بکەڤن، بچیکێت خویشکا تە ژی دێ بنە دوژمنێت تە و دوژمنێت بچیکێت تە، گوتێ مام تو راست دبێژی.

وی رهسپی گوتێ پا تو بۆچی خویشکا خۆ نادەیە پسمامێ خۆ (عەلیێ مامەد) ؟

ئاغای گوتێ: مام گوت بەلێ

گوت سوز ب جان و جەسەدێ من کەفتبیتن، من جارەکێ سوندا خاری و من هەر سێ تەلاقێت خو هاڤێتینە، هەتا دندکا رحێ ل جان و جەسەدێ من دا هەبیت، ئەز ناهێلم خویشکا من ببیتە قسمەتێ (عەلیێ مامەد)، ئەز نادەمێ من جارەکێ گوتیە ئەز نادەمێ و ئەز لێڤەنابم ژی ژ ئاخفتنا خۆ، ئو ڤێ جارێ ژی هنگ هاتن، چجارێت دی نەهێنە خازگینیێت خویشکا من.

ئاغای گوتێ (عەلی) ،گوت بەلێ، گوت چ جارێت دی چ زەلاما نە دەیە بەراهیا خۆ و بینیە مالا مە و چجارێت دی نەهێنە خازگینیێت خویشکا مە، تو جارەکا دی خویشکا مە بخازی ئان ئەز دێ تە کوژم، ئان دێ تو من کوژی. (عەلی) گوت بلا سەر چاڤا و گوتە زەلاما کەرەمکەن رابن دا بچینەڤە، پشتی چوینەڤە (قاسم ئاغا)ی زانی مەسەلە چ لێهات، رابۆ چوو نك پسمامێ خو (عەلیێ مامەد) و گوتێ (عەلی)، گوتێ بەلێ.، قەت دلێ خو نەهێلە، کا تو رابە ئەڤ شەڤە کارێ خو بکە و خویشکا من بۆ خۆ برەڤینە، (عەلی) گوت پسمام، گوت بەلێ، گوت من نەڤێت ئەم نامیسا ئێکودو بشکێنین (قاسم ئاغا)ی گوت تو دزانی گوت بەلێ، گوت من دڤێت تو نامیسا مە بشکێنی، شینا ئەم خویشکا خو بدەینە ئێکێ بیانی، بلا بو تە بیت، بلا نامیسا مە نەشکێت ئەم پسمامێت ئێکین هەر نامیسا مە ناشکێتن.

(عەلیێ مامەد) کرونەکر خۆ ژ دەستێ (قاسم ئاغای) خلاس نەکر.

(قاسم ئاغا) رابۆ مفتا (کلیلا) قاسێ دا دەستێ (پسمامێ خۆ (عەلی) گوتێ رابە تو بخو ئامانەکی بینە هندەك مەجیدیا و زێرا بخو بکێ دا دگەل خو ببەی دێ حەوجە بییێ.

(عەلیێ مامەد) رابۆ مەجیدی و زێر بۆ خۆ داگرتن و جلکێت حەربێ کرنە بەر خۆ و خەنجەرا خۆ دبەر شیتکا خۆ راکر و شیرو مەتالێت خو هاڤێتنە ملێ خۆ و پێ خو هاڤێتە رکێبا هەسپێ خو.

وی و (قاسم)ی ژڤان دا ئێکودو کو پشتی بانگێ عەیشا ل پشتا گوندی بگەهنە ئێك، (قاسم) چو نك خویشکا

خـو (سـەيران خاتيـن)ێ و گوتـێ: حـال و مەسـەلێت مـن و عەلـى ئەڤەنـە، مـە تەكبيـرا خـۆ يـا كـرى و مـن يـێ گوتيـێ هـەرە سـەيرانێ بخـو برەڤينـە، ڤێجـا رابـە كارێ خـو بكـە دا دگـەل (عەلـى) بچـى و هـەڕن بخـۆ ژڤێـرە برەڤـن.

ئەزبەنـى سـەرى (سـەيران خاتيـن) ژى ب زەوق رابـۆ كار و كوكـێ خـو كـر، (قاسـم ئاغـا)ى دەسـتێ (سـەيرانا) خويشـكا خـو گـرت و بـرە نـك پسـمامێ خـو (عەليـێ مامـەد)

(عەلـى) گوتـێ تـە سـەيران ئينـا ،گـوت بـەلى، عەلـى ژ دل سوپاسـيا پسـمامێ خـو كـر و گوتـێ بـەس پسـمام ئـەز مرۆڤەكـێ كـورە مـە ئـەز نزانـم كيڤـە بچـم ئـەز يـێ نـە شـەهرەزامە. ئـەم بچينـە كيـرێ باشـە؟ دا ئـەم خـلاس ببيـن. (قاسـم)ى گوتـێ: تـو دزانـى مـە كريڤەكـێ هـەى ل چيايـێ شـنگارێ دبێژنـێ (حەسـەنێ دومبەلـێ) ئێزديـە، د وەختـى دا تـو يـێ دكوشـا وى دا سـنەت كـرى و يـێ بيـە كريڤـێ مـە، چ گاڤا تـو گەهشـتيە مـالا وى دێ خويشـكا مـە ژى سـتارەكەتن ئـو ئيشـەللا پشـتى دەمەكـێ دێ زڤڕنەڤـە و دێ پێكهيێـن و دێ ژبـەرێ شرينـتر بـن. (عەلـى) گوتـێ ناڤـێ وى چيـە پسـمام ؟ ناڤـێ وى (حەسـەنێ دومبەلـێ) يـە (عەلـى) و (سـەيران خاتيـن) چوونـە سـەر و ستوييێت (قاسـم)ى و خاتـرا خـو ژێ خاسـتن

(عەلـى) ل هەسـپى سـياربو و (قاسـم)ى هـارى خويشـكا خـو كـر هەتـا ل هەسـپى

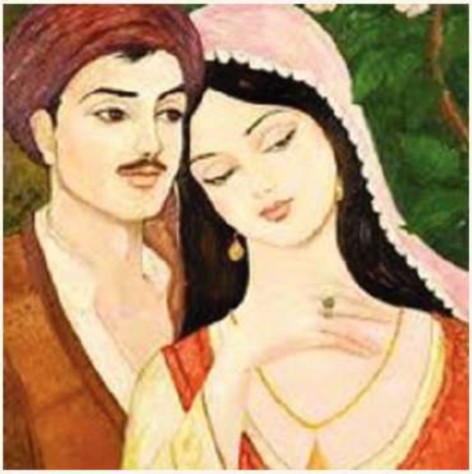

سـيار بـى ل پشـت عەلـى. هـەردو عاشـقا دانـە رێ بـەرف غەريبيـێ كـو ئنيەتـا وان چيايـێ شـنگالێ يـە.

(عەليـێ مامـەد) (سـەيران خاتيـن) رەڤانـد و چـوون، ئـەو قوناغـا سـێ شـەڤ و سـێ رۆژا چـوون و بـۆ رۆژا چـارێ گەهشـتنە چيايـێ شـنگالێ، وان شـڤانەك لبـەر پـەزى ديـت، گوتـێ ئەڤـە پـەزێ كـێ يـە؟ شـڤانى گوتـێ ئەڤـە پـەزێ (رزگانـێ قوليخـان) ە، هـەر هـادر (عەلـى) هـزرك كـر و ئـەو كريڤـێ وان، بـەرێ خـو دا كونـێ (رزگانـێ قوليخـان)، (عەليـێ مامـەد) چـوو كونـێ لايـێ زەلامـا و (سـەيران خاتيـن) چـوو رەخـێ ژنـكا.

(عەلـى) سـلاڤى جەماعەتـێ كـر و چـوو دەسـتێ (رزگانـێ قوليخـان) و دەسـتێ وى ماچـى كـر.

ل وێ ديوانـێ شـێخ و پيـر و قـەوال درونشـتينە (رزگانـێ قوليخـان)ى گوتـێ هـا كريڤـێ دەلال تـە خێـرە؟

تـە مێرەك كوشـتبيت، تـە ژنـەك رەڤاندبيت،

تـە قەبحەتـەکا مـەزن کربیـت، تـو خـلاس هاتیـە جهـێ ئەمانەتـێ بناڤـێ خـۆدێ و یـێ شـێخادی تـو یـێ پاراسـتی لنـك مـن. (عەلـی) گوتـێ هـو کریڤـێ مـن، نـە مـن چ کـەس کوشـتینە و نـە مـن چ قەبحەتێـت مـەزن کرینـە، مـن دوتماما خـو یـا رەڤاندی و مـن قەسـتا تـە یـا کـری چونکـی یـا بـو مـن هاتیـە گوتـن کـو ئـەز و تـو کریڤێـت ئێکیـن.

مـن قەسـتا خـۆدێ و یـا تـە یـا کـری دا مـە ب پارێـزی. (رزگانـێ قولیخـان) گوتـێ هـون ژوێـرێ هەتـا ڤێـرێ بخێـر هاتـن سـەر چاڤێـت مـن و بابـێ مـن.

ئـەرێ کریڤـێ عەلـی هنـدی ئـەم ئێزدینـە ئـەم ژنکێـت خـو ب قـەوال و پیـرا مەهـر دکەیـن، ئـەرێ هنـگ موسـلمان چـەوا ژنـکا مەهـر دکـەن؟

(عەلـی) گوتـێ ئـەم ب مـەلا مەهـر دکەیـن، گوتـێ باشـە ئـەز دێ رابـم مەلایەکـی ئینـم وێ خاتونـێ لتـە مەهـر کـەت.

(عەلـی) گوتـێ: باشـە خـۆش شـولە و منـەت بـو خـۆ لێگرتـن. (رزگانـێ قولیخـان) گوتـە (عەلـی) ئـەز دێ چـم بخێرهاتنـا هەڤـالا تـە ژی کـەم، رابـۆ چـو دەرڤـە دا سـەحکەتە (سـەیران خاتونـێ) کا یـا چەوایـە، وی گوتـە قەهوەچیـا و خولامـا کا هنـگ ڤـی مێهڤانـی مژیـل کـەن، قەهـوێ بدەنـێ و قەلـون و توتنـا بدەنـێ و سـوحبەتا بـو بکـەن هەتـا دزڤـرم.

دەمـا ئـەو چـووی چاڤێـت وی ب (سـەیران خاتونـێ) کەفـتن سـەودا سـەربۆ، ئاقـل دسـەری دا نەمـا، هارودیـن بـۆ، دلـێ وی لـێ خەلـەت بـۆ و د دلـێ خـودا گوتـی وەعـد بیـتن ئـەز (عەلـی) بکـوژم و (سـەیران خاتینـێ) ل خـو مەهـر کـەم.

پشـتی وی (سـەیران) دیتـی دلـێ وی حەلیـا ژ جوانیـا وێ و ئـەو هـەر هـادر زڤـری هاتـە دیوانـێ و گوتـە خولامـا کا رابـن هـەرن سـەحکەنە ڤـان گوندێـت موسـلمانا مەلایەکـی پەیـدا کـەن دا بهێـت (عەلـی و سـەیرانێ) لێـك مەهـر کەتـن.

گەلـەك کەیفـا (عەلـی) هـات کـو دێ مـەلا هێـتن وان مەهـر کەتـن.

(رزگانـێ قولیخـان) گوتـە خولامـا خەنجەرێـت خـو دبـەر شـیتکێت خـو راکـەن و هەرنـە ڤـان گوندێـت موسـلمانا مەلایەکـی بینـن و وەرن، بێـی مـەلا نـە هێنـە ڤـە.

خولامـا کارێ خـو کـرن و خەنجەرێـت خـو دبـەر شـیتکێت خـو راکـرن و چـوون دا مەلایەکـی بینـن، ئـەو گەهشـتنە گوندەکـێ موسـلمانا دیـت کـو مەلایـەك یـێ ژ وێڤـە دهێـتن، قورئانـەکا ب ملـی ڤـە. رۆژا تـە بخێـر مـەلا، بخێـر و سلامەت گەلـی کریڤـا، تـو چ تشـتی تـو مـەلای؟ بەلـێ ئـەز مەلایـێ موسـلمانا مـە، تـو ژن و مێـرا لێـك مەهـر دکـەی

بەلـێ ئـەز مەهـر دکـەم، رۆژی و نڤێـژا ژی نیشـا خەلکـی ددەم.

دێ باشـە کریڤـێ سـەیدا ئـەم یـێ ل مەلایەکـێ وەکـی تـە دگەرییـن

خێره هەوە چ شول بمن هەیە؟
واللـه کریڤـێ سـەیدا هەمـا وەرە دا بچیـن
مـە پیچـەکا شـولی یـا ب تـە هـەی
 بچینه کیرێ ؟
هەتا چیایـێ شـنگالێ مـە دڤێـت تـو دگـەل
مــە بهێی
مـەلای هـزرا خـۆ کـر، ددلـێ خـودا گوتـی
یـا رەبـی دەمـا ئێـزدی نەسـاخ دبـن ئـەو
موسـلمانا دکەنـە نـەدر، ئـەز مـەلا مـە
بخـۆدێ ئـەز دگـەل وان بچـم ئـەو دنـدکا
رحـێ دمـن ناهێلـن.
مـەلای گـوت: واللـه کریـڤ چ شـولا مـن
دگـەل هـەوە نینـه و ئـەز ناهێـم، نـه واللـه
پـێ مـن دگـەل هـەوە ناهێـتن.
هـەردوو کریڤـا ل مـەلای کـره حـەوار، وەرە
دا بچیـن مەزنـێ مـە شـولا ب تـە دا کـورەك
و کچەکێـت موسـلمان مەهـر کـەی.
مـەلای خـو عاسـێ کـر، وان هـەردوو گەنجا
مـەلا دا بـەر پـالا و بخورتـی دگـەل خـو بـر.
برێڤـە مـەلا دبزدیـا نـە دزانـی کا دێ چ ل
وی کـەن، ئـەو گەهشـتنه نهالـەکا کویـر
مـەلای ئێکجـار ترسـیا و ددلـێ خـودا گـوت
واللـه یـا مـن چـوو ئـەز مەلامـە ئەڤـە دێ
مـن کـوژن، رپرپـا دلـێ مەلایـە، رحـا لـێ
بۆیـە بـەلا و بێهنـا وی هاتـە سـەرێ دفنـا
وی.
مـەلا گەهشـتە دەرێ کوچکـێ چاڤـێ وی
ب (عەلیـێ مامـەد) کەفـت زانـی ئـەو
موسـلمانه پیچـەك بێهنـا وی هـات و زانـی
مەهرکـرن بـۆ وی یـە.
سـلاڤ کـر و گوتـێ رۆژا وە بخێـر گەلـی
کریڤـا، هەمیـا بەرسـڤا وی دا و گوتنـێ تـو
بخێـر هاتـی سـەیدا، مـەلا چـوو دەسـتێ
(ئیسـکانێ قولیخـان) و دگـەل هنـدێ
(ئیسـکانی) دەسـتێ مـەلای گڤاشـت، پانـێ
مـەلاژی یـێ ب ئاقلـە تێگەهشـت کـو
وی شـولەکا پـێ هـەی لـەوا دەسـتێ وی
گڤاشـت.
 (ئیسـکانێ قولیخـان) گوتـە مـەلای: سـەیدا
تـو گەلـەك بخێـر هاتـی، مـەلای ژی منـەت
ژێ خاسـتن. گوتـێ: واللـه ڤی کـوری کچکەکا
رەڤانـدی و مـە دڤێـت تـو لـێ مەهـر کـەی
بـێ زەحمـەت. مـەلای گوتـێ سـەر چاڤا تـو
ئەمـر دکـەی. (ئیسـکانێ قولیخـان) دەسـتێ
مـەلای گـرت، گوتـێ کا وەرە دەرێ دا بـو تـە
تشـتەکی ببێـژم ئـەو هـەردوو دەرکەفـتن و
چوونـە پشـت کوینـی، مانـێ مـەلای بـاش
زانـی کـو وی شـولەکا پـێ هـەی چونکـی
ئـەو ب دەسـت گڤاشـتنێ پێحەسـیا بـوو.
(ئیسـکانێ قولیخـان) گوتـێ مـەلا، گـوت
بەلـێ ، گوتـێ سـەیدا ئەڤـی کورکـێ
موسـلمان ئـەڤ کچـکا ب ئەسـلێ خـو
ئێـزدی رەڤاندیـە، مـن و ڤـێ کچکـێ هێشـتا
دمـالا بابـێ دا مـە گەلـەك حـەژ ئێکـودو
دکـر ڤێجـا ڤی کورکـی یـا رەڤانـدی و ئینایـە
نـك مـن، ئـەز دگـەل کچکـێ ئاخفتـم وێ
گـوت هەکـە تـو ڤـی موسـلمانی بکـوژی
ئـەز دێ شـوی بتـە کـەم، چونکـی ئـەو
گەلـەك یـا پێشـەمانه دگـەل وی خـو دایـە
رەڤـان.
سـەیدا هەکـە تـو رێکەکـی ببینـی ئـەم ڤـی
کورکـی بکوژیـن دێ ئـەز بەخشیشـەکێ

باش دەمە تە.
مـەلای گوتـێ ئـەز مـەلا مـە، ئـەز بەرتیلا ناخـوم.
گوتـێ مـەلا تـو یـێ زیرەکـی هەکـە تـو ڕێکەکێ ببینی و ڤێ بـۆ مـن بکـەی ئـەز دێ ١٠٠ سـەد زێڕێت ئوسمانلی دەمە تە.
وی دەمـی سـەد زێـر گەلـەك بـوون، مەزنا یێ گوتـی: (تەماعـی عەمایـی یـان تەماعـی فەنایـی)، نـە هـەرێ تەماعیـێ خـو ل دلـێ مـەلای دا و گوتـێ بـلا، گوتـێ تـە ڕاسـتی بڤێـت کوشـتنا ڤـی کوڕکـی لنـك مـن وەکـو فـرەکا جـگارێ یـە.
(ئیسکانێ قولیخان) گوتێ چەوا سەیدا.
گـوت: تـو وێ نهـالا هەنـێ دبینـی، ئاهـ ئـەز دێ وی بەمـە وێـرێ ب حەجەتـا مەهـر کرنـێ،
تـوژی گازیکـە دەهـ پانـزدە جحێـلا بـلا خەنجـەرا دبـەر شـیتکێت خـو ڕاکـەن و ل وێـرێ خـو ڤەشـێرن چ گاڤـا مـن ئیشـارەت دایـێ بـلا ئـەو هەمـی پێکڤـە بهێـن وی بدەنـە بـەر خەنجـەرا. ئـەز مەلایەکـێ گەلەکـێ ب قوەتـم دێ بحەجەتـا مەهرکرنـێ دەسـتێت وی گـرم و چـاڤ کەمـە وان جەحێـلا دا هەمـی پێکڤـە هێرشـێ بکەنـێ و هـەر هـادر دێ هێتـە کوشـتن.
گەلـەك کەیفـا (ئیسـکانێ قولیخـان) ب ڤـێ ڕێکـێ هـات و ئـەو هـەر وێ گاڤـێ چـوو نـاڤ عێـل و عوربانـی و وی پانـزدە جەحێلێـت زیـرەك ژێ گرتـن خەنجـەر دانەڤـێ و بـاش تێگەهانـدن کا دێ ئـەو چکـەن، ڕێـک بـۆ دیارکـر و گوتـێ هەکـە هـەوە کوشـت ئـەز دێ هـەوە هەمیـا خـەلات کـەم، خەلاتەکـێ بـاش. تەکبیـر درسـت بـۆ (ئیسـکانێ قولیخـان) هـات گوتـە (عەلیـێ مامـەد) کـوڕێ مـن ڕابـە سـەر خـو، مـەلا یـێ ل هیڤیـا تـە دا هـەوە مەهـر کەتـن، (عەلیـێ مامـەد) خەنجـەرا خـو دبـەر شـیتکا خـو ڕاکـر بـەس شـەرم کـر شـیر و مەتالێـت خـو هەلگریـتن ئـەو هێلانـە ل بـن کونـی و دەرکەفـت، هـەردو چوونـە دەرڤـە، گوتـێ (عەلـی) چێنابیـتن لنـاڤ مـە ئێزدیـا مـەلا هـەوە مەهـر کەتـن، ڤێجـا مـەلا یـێ چوویـە وێ نهـالا هەنـێ ل هیڤیـا تـە و پاشـی دێ کچکـێ ژی ئینیـن و مەهـر گەلـەك ناڤەکێشـیت. کەیفـا (عەلـی) هـات و چـوو قەسـتا مـەلای کـر.
مـەلای گوتـێ دێ کەرمکـە کا تـو دەسـتێ خـو یـێ ڕاسـتێ ب دەف مـن. (عەلـی) گوتـێ نـە دێ دەسـتێ خـو یـێ چەپـێ دەمـەف تـە ، مـەلای گوتـێ دەسـتێ چەپـێ چێنابیـتن، (عەلـی) گوتـێ عەدەتـێ بنەمـالا مـە نینـە ئـەم بـۆ مەهرکرنـێ دەسـتێ ڕاسـتێ بدەینەڤـە.
پشـتی مـەلا بـێ هیڤـی بـی وی دەسـتێ چەپـێ یـێ (عەلیـێ مامـەد) کـرە ددەسـتێ خـو دا و ژ حێـل دەسـتێ وی گڤاشـت و مـەلای ئیشـارەت دا وان پانـزدە جەحێـلا و هـەر هەمـی هاتن.عەلـی چ ژ ڤـێ تەکبیـرێ نزانیـتن.
دەمـا وی ئـەڤ تشـتە دیتـی هـەر هـادر هـەر پێنـچ تبلێـت مـەلای شـکاندن و

خەنجەرا خو ئینا دەر و بەزی وان جەحێلا، ئەو جەحێل هەمی ژ ترسادا رەڤین.
مەلای گوتە (عەلی) ئەڤە بەری بێهنەکا خوشە من سەیران یا لتە مەهرکری و ب وێ قورئانا من لێ خاندی من نەزانی کو ڤان کریڤا تەکبیرا کری و دێ هێنە تە.
نە هەرێ تەکبیرا مەلای سەر نەگرت و (عەلی) هەر پێنج تبلێت مەلای شکاندن و پێکڤە زڤرین نك (ئیسکانێ قولیخان)، عەلی خۆ نە ئینا سەر وی رەنگی کو تشتەکێ لێ قەومی.
(ئیسکانێ قولیخان) دەرکەفتە دەرێ و چوو دەستێ مەلای گرت و گوتێ چیە هەوە چ نەکر؟
مەلای گوتێ حال و مەسەلە ئەڤە بوون، ئەز نەشیام دەستێ وی زەبتکەم، ئەڤ مرۆڤە گەلەك یێ ب قووەتە، وی وەسا دەستێ من گڤاشت، هەر پێنج تبلێت من ژی یێ شکاندین و ئەو کریڤێت تە ژی ژ ترسادا هەمی رەڤین و ئێك ژ وان نەوێریا خو نێزیکی (عەلی) بکەتن.
(ئیسکانێ قولیخان) گوتێ پا ئەز چیکەم سەیدا، کا تو چ رێکا دی دبینی ببێژە ئەز دێ ١٥٠ سەد و پێنجی زێرا دەمە تە.
مەلای گوتێ من رێکەکا دی یا هەی، گوتێ خێرە چ رێکە؟ مەلای گوتێ: من یێ گوتیە وی کو من (سەیران خاتون) یا مەهرکری و وی یا ژ من باوەرکری. تو ببێژە مێهڤانێ خۆ ئەم دێ بوتە کەینە داوەت، ڤێجا تو رابە هندەك مترب و دەهول و زرنا بینە و بکە داوەت و ببێژە ژنکێت هەوە بلا کوینەکی ل دویری ڤان کوینا ڤەدەن بۆ بوك و زاڤا.
بلا خەلکێ هەوە کور و کچ بهێنە ناڤ داوەتێ و هندەك ژنکێت هەوە بچن سەیرانێ ژی بینە ناڤ داوەتێ، دەما دبیتە پشتی عەیشا، دەستێ عەلی بگرە و ببە کونێ وی و بلا دوو ژنك ژی دەستێ (سەیران خاتونێ) بگرن و ببەنە نك زاڤای، مانێ دێ ئەو هەتا نیڤ شەڤ مینە پێکڤە و پاشی دێ وەستیێن و کەڤنە خەوێ و پاشی تو هەرە خەنجەرا خو ببە و ل نیڤەکا دلێ وی بدە ئەڤە تو گەهشتیە مرادا خو و ئەز ژی دێ گەهمە خەلاتێ خو.
(ئیسکانێ قولیخان) رابو گوتە (عەلیێ مامەد) ئەز دێ بو تە کەمە داوەت، هەلبەت گەلەك کەیفا (عەلی) هات.
ئەو رابۆ مترب و دەهول و زۆرنا ئینان و گازی کرە عێل و عوربانی بهێنە داوەتێ، هەر ژ ئێڤاری داوەتێ دەستپێکر و هەتا پشتی عەیشا
داوەت بەتال کر.
دوو ژنکا دەستێ (سەیران خاتونێ) گرت و برە دوی کونی ڤە ئەوێ بو وان ڤەدای و پشتی هنگی (ئیسکانێ قولیخان) رابۆ زاڤا ژی برە بن کونی و سلاڤ کرە (سەیرانێ) ئەو ژی پێشڤە رابۆ وێ ژی گوتێ کریڤ تو بخێر هاتی سەر چاڤا،

وی ژی پیروزباهـی ل هـەردوکا کـر و دەرکەفـت.
(ئیسـکانێ قولیخـان) زڤـرِی و چـو سـەر جهێـت خـو و خـەو ب چاڤـا نـە کەفـت هەتـا بویـە نیـڤ شـەڤ ئـەو رابـۆ خەنجـەرا خـو دبـەر شـیتکا خـو راکـر و شـەربکەکێ ئاڤـێ ژی دگـەل خـو بـر و قەسـتا بـن کونـێ بـوك و زاڤـا کـر و دلـێ خـودا گـوت دێ چـم سـەحکەمێ هەکـە دهشـیار بـن دێ بێمـێ ئەڤـە مـن ئاڤـا بـو هـەوە ئینـای و هەکـە دنڤسـتی بـن دێ ئـەز (عەلـی) دخـەودا کـوژم و ئەڤـە (سـەیران) بـو مـن مـا.
هەلبـەت (عەلـی و سـەیران) گەهشـتبوونە مـرادا خـۆ و کەفتبوونـە خـەوکا خـۆش، دەسـتێ عەلـی لـبن سـەرێ (سـەیرانێ) بـوو.
(ئیسـکانێ قولیخـان) هێـدی چـوو دبـن کونـێ وانڤـە بـاش سـەحکرێ زانـی دەنگـێ خـەوێ یـێ ژ وان دهێـتن، ئـەوی خەنجـەرا خـو ئینـا دەر و هنگـی وی قـەوەت هەیـە وی ئـەو خەنجـەر ژ دلەکـێ سـوتی دانـا دلـێ (عەلـی) دگـەل هنـدێ ڤـزکا خینـێ چـو سـەر و چاڤێـت (سـەیران)ێ و خورِێنـا مرنـێ کەفتـە (عەلـی).
(سـەیران) بزدیـا رابـو وەکـو دینـا کـرە حـەوار و رەڤـی و هەتـا گەهشـتیە نهالەکـێ و هـەر چـوو هەتـا گەهشـتیە نـاڤ هنـدەك کونـا.
چـوو قەسـتا کونەکـێ مـەزن کـر و سـەح کـرێ پیرەمێـرەك و حەفـت کـورِ یـێ لبـەر ئاگـرێ قەهـوێ رونشـتینە.

ئـەو کـون، کونـێ (حەسـەنێ دومبەلـێ) بـو کریڤـێ (عەلیـێ مامـەد).
(سـەیران خاتیـن) چـوو دەرێ کونـی و سـلاڤ کـرێ گوتـێ سـبا وە بخێـر، وان ژی بخێـر هاتنـا وێ کـر و گوتـێ کەرەمکـە رونـە خـارێ.
سـەیران رونشـت و هەمیـا گوتـێ تـو بخێـر هاتـی سـەر چاڤـا.
سەیران رونشتە بەرامبەر وی پیرەمێری.
(حەسـەنێ دومبەلـێ) مـا دکار و کوکـێ (سـەیران)ێ فکـری،
گوتـێ کریڤـێ خەمـل و کارێ تـە وەك یـێ عەشـیرەتا (هەسـنان و حەیـدەران)ە
گوت بەلێ
گوتێ تو نە یا دینی؟
گوت نەوالله کریڤ
تو نە یا هاری؟
گوت نە والله نەخێر
گـوت: پـا چ بـەلا هاتیـە سـەرێ تـە، یـا دیـارە تـو گەلـەک یـا ترسـیای
گوت: واللـە کریـف تـو راسـت دبێـژی، ئـەز ژ وەلاتـێ (هەسـنان و حەیـدەران) مـە
گـوت وەی تـو ژ وێـرێ هەتـا ڤێـرێ سـەر سـەر و سـەرچاڤێت مـن هاتـی، تـو کریڤـا مـن یـا خۆنـێ ی.
گوتـێ کریڤـا تـە یـا خونـێ مـە؟ کا بـو مـن بێـژە چـەوا؟
گوتـێ کا راسـتی بێـژە تـو ژ وەلاتـێ (حەسـەنان و حەیـدەران)ی
گـوت بەلـێ ئـەرێ بخـۆدێ ئـەز ژ وێـرێ مـە، ناڤـێ کریڤێـت تـە چنـە؟

گوت: كریڤێ من یێ مەزن (خان عەبدال بەگ)ە و یێ ناڤی (عەمەر ئاغا)یە و یێ بچیك (قاسم ئاغا)یە، ئەو هەر سێ برایێت (سەیران خاتونێ نە) ئەو كریڤێت منن.

سەیرانێ) گوتێ: ئەز باش وان دنیاسم

گوتێ: باشە وان پسامەكێ هەی دبێژنێ (عەلیێ مامەد) تو ویژی دنیاسی ئان نە.

گوت: ئەرێ واللە ئەز وان هەمیا باش دنیاسم.

گوت: واللە ئەو كریڤێ منێ خۆنێ یە، ئەو دكوشا من دا هاتیە سونەت كرن، كا بو من بێژە ئەوی و سەیران خاتونێ دوتماما وی گەلەك حەژ ئێك دكرن، كا دانێ یان نە؟

گوت: واللە نە دانێ و كچك رەڤاند.

گوت: تو نزانی ئەو ل كیڤەنە كریڤێ؟

ئینا (سەیران خاتینێ) بەردا گریێ و چیرۆكا خو هەمی بو (حەسەنێ دومبەلێ) كر و گوتێ مە قەستا تە كربوو لێ مخابن ئەم بخەلەتیڤە چوینە نك (رزگانێ قولیخان)، وی بەختێ خۆ رەشكر و (عەلی) كوشت و ئەز ژی یا رەڤیم و ئەڤە ئەزم (سەیران خاتین).

دگەل هندێ (حەسەنێ دومبەلێ) كرە ڤێری و كرە هەوار و گری، وەی بابۆ ئەو چەوا هنگ كەفتنە دەستێ وی بێ بەختی، وی مرۆڤێ خراب.

گوت ئەز وەناكەم ئەز وەناكەم ئەز بێناموسیێ دڤێ مالێ دا قەبول ناكەم، ئەز دێ تولێت كریڤێ خو ژ (ئیسكانێ قولیخان) ڤەكەم، وەی ئەڤە چ بەلایە هاتیە سەرێ هەوە.

مە بەری نوكە گوتبوو كو حەر حەفت كورێت (حەسەنێ دومبەلێ) لنك بابێ خو درینشتی بوون لبەر ئاگرێ قەهوێ، ئەو هەمی گەلەك عاجز بۆن ژبەر ڤێ بێ بەختیێ، كورێ بچیك گوتێ باب.

گوتێ بەلێ، مانێ دێ ئەم هەر ڤان تولا ژ (ئیسكانێ قولیخان) ڤەكەین.

گوت بەلێ كورێ من ئەم ڤێ بۆ وی ناهێلین، ئان دێ ئەم هەمی هێینە كوشت، ئان دێ وی بێناموسی كوژین و تولێت كریڤێ خۆ ڤەكەین.

كورێ گوت: باب هەر چەندە ئەز بچیكێ هەوە مە بەس من دڤێت ئەز تشتەكی بێژم

گوتێ كەرمكە كورێ من بێژە.

گوت: ئەز دێ رابم كریڤا خو بەمە ناڤ مالێت موسلمانا لڤی گوندێ وێڤە، پاشی دێ چینە شەرێ وی بێ بەختی.

گوت: بۆچی كورێ من

گوت: ما بەلكو (ئیسكانێ قولیخان) ژ مە خورتر بیت، هەكە وان ئەم هەمی كوشتین و هات كریڤا مە بر، ئەڤە جارەكادی نامیسا مە كەفتە دەستێت وی و ئەو دێ بساناهی نامیسا مە شكێنیتن.

گوتێ تو راست دبێژی كورێ من، باشە دێ (سەیران خاتینێ) بەیە كیڤە

گوت: دێ بەمە ناڤ مالەكا موسلمان بلا ل وێرێ بیتن هەتا ئەم ژ شەری دهێینە

ڤە .
بابــێ گوتــێ خەبــەری تەیــە کــوڕێ مــن، ئــەو خــوش شــوله
کــورك رابــۆ ســەیران دگــەل خــۆ بــر هەتــا گەهشــتینە نــك کینەکــێ مالــەکا موســلمان خاتــون ل وێــرێ دانــا و کــوڕك زڤــری چــوو دا دگــەل بــاب و براییــت خــو بچیتــە شــەڕی و تولڤەکرنــێ..
ڕۆژا پاشــتر ســپێدێ زوی (حەســەن)ی و هــەر حەفــت کوڕێــت خــو کارێ شــەڕی کــرن خەنجــەر و شــیر و مەتالێــت خــو هەلگرتــن و ل هەســپێت خــو ســیار بــۆن و چــوون قەســتا کونــێ (ئیســکانێ قولیخــان) کــرن دا تولێــت (عەلــی) ڤەکــەن.
کا لڤێــرە دا ئــەم بزڤرینــە نــك (ســەیران خاتیــن)ێ کا ئــەو چ لێهــات.
دەمــا کــوڕێ (حەســەنێ دومبەلــێ) کریڤــێ وان ئــەو ئینــای دانایــە نێزیکــی مالــەکا موســلمانا، ســەیرانێ بــەرێ خــو دا نــاڤ کونــا، وێ قەســتا کونەکــێ بچیــك کــر ســەح دکەتــێ پیرەژنــەکا رونشــتیە، چەوانــی پیــرێ ســەرچاڤا دلــێ پیــرێ تو مێهڤانا دحەوینی؟
مێهڤــان مێهڤانێــت خــودێ نــە، تــو لســەر چاڤێــت مــن هاتــی، کەرەمکــە روینــە خــارێ.
ســەیران رونشــت، پیــرێ مــا بــاش تێفکــری، صــدق ســبحانە تەعــالا ژ ناڤــێ خــۆدێ ڕا، دێ بێــژی ئــەڤ کچــە ژنــوی یــا ژ هێــکا نعامــێ دەرکەفتــی.
پیــرێ گوتــێ تــە خێــرە ئەڤــە تــو ژکیڤــە دهێــی، چ بســەرێ تــە هاتیــە تــو یــا بتنــێ؟
(ســەیران خاتیــن)ێ مــا ئــەز چ بێژمــە تــە پیــرێ، زەلامــێ مــن ئەمــرێ خــودێ یــێ کــری، ئــەز یــا بخــو ل زەلامەکــی دگــەرم دا شــوی پــێ بکــەم، بــەس زەلامەکــێ بــاش بیــتن قــەدرێ مــن بگریــتن.
پیــرێ گوتــێ کچــا مــن، مــە مەلایــەك یــێ هــەی تــو ل چەنــد ئەترافێــت دونیایــێ بگــەڕی تــو چ مەلاییێــت وەکــو ڤــی لاو نابینــی، ڤــی هەیامــی ژنــکا وی یــا چوویــە بــەر دلۆڤانیــا خــۆدێ، هەکــە تــو شــوی پــێ بکــەی دێ کەڤیــە خێــرا خــۆدێ، هنــدی ئــەو یــێ باشــە بــو ژنــکا، بــلا کــەس پشــتی وی نــە بێژیــتن ئــەز قــەدرێ ژنــکا دگــرم.
(ســەیران خاتیــن)ێ گوتــێ مــا دەم وەسابیتن هــەرە ببێــژێ بــلا بهێــتن دا ئێکــو دو ببینیــن کا دێ چــەوا بیــتن و بــەس بــلا قەلــەم و کاغــەزا ژی دگــەل خــو بینیــتن و بهێــتن.
گەلــەك کەیفــا پیــرێ هــات و هــەر هــادر رابــو پێــت خــو ســڤك کــرن و چــوو مــالا مــەلای، گازی کــرێ ســەیدا ســەیدا. مــەلای گوتــێ بەلــێ داپیــر کەرەمکــە تــە چ دڤێــتن.
پیــرێ: کارابــە هــەی مــن خولــی بســەرێ دوژمنێــت تــە وەرکــری، زوی ڕابــە مــن ژنکــەکا بــو تــە دیتــی سبحان اللــە جوانێــت وەکــی وێ ل دنیایــێ نینــن، تــو بخــۆدێ تــو راســتا دبێــژی؟ پیــرێ: ئــەرێ واللــە تــو ل هــەر چــار قورنەتێــت دونیایــێ بگــەڕی تــو جوانــەکا هوســا ژێهاتــی نابینــی، ڤــێ جوانیــا خــلاس کــری.
مــەلای گوتــێ پیــرێ ئینشــەلا مزگینیــا خێــرێ

یە .
دێ باشـە مـەلا هـەی مـن تـو گـوری خـو کریـا، رابـە زوی وەرە بەلـێ یـێ گوتـی بـلا قەلـەم و کاغـەزا ژی دگـەل خـو بینیـتن، ئەڤـە ئـەز چـووم تـو ژی زوی وەرە.
ئاگـرەك كەفتـە بـن پێـت مـەلای ئـەو زوی رابـۆ بـاش کارێ خـو کـر، بـاش خـو کەشخە کـر و سـمبێلێت خـو شـەکرن و قەلـەم و کاغـەز ژی کرنـە دبەریـکا خـودا و چـو قەسـتا کونـێ پیـرێ کـر.
مـەلا چـوو مـالا پیـرێ، سـەحکرێ چاڤێـت وی ب حوریـەکا بحەشـتێ کەفـتن، ماشـەلا وی ژ کەیفـادا نـە زانـی دێ چـەوا دگـەل سـەیران خاتینـێ ئاخڤیـتن.
مـەلای سـلاف کـر، (سـەیران خاتیـن) پێشـڤە رابـۆ و بخێـر هاتنـا وی کـر.
دەمـا وی بـەژن و بـالا وێ دیتـی، جوانـەکا دەلال و ژێهاتـی، مـەلا ئـەو نەمـا لسـەر هشـێت خـو ئـەو سـەودا سـەر بـو.
مەلای گوتێ تە خێرە خاتینێ؟
گـوت سـەیدا زەلامـێ مـن ئەمـرێ خـۆدێ یـێ کـری، ئـەز یـا بخـو ل زەلامەکـێ بـاش دگـەڕم شـوی پـێ بکـەم، بـەس زەلامەکـێ وەسـا بیـتن بـاش قـەدرێ مـن بگریـتن.
مـەلای گوتـێ خاتـون ب وێ قورئانا مـن لـێ خانـدی زەلامـەك نینـە ددونیایـێ دا وەکـو مـن قـەدرێ ژنـکا بگریـتن، هەکـە ژنـك مـن بقوتیـت ژی ئـەز دەیناکـەم، دایـکا بچیکێـت مـن رەحـما خـۆدێ لـێ بیـتن بـەس خـۆدێ دزانـی ئـەز چەنـد یـێ بـاش بـۆم بـو وێ، وێ خـۆ ئـەز دقوتـام ژی مـن دەی نەدکـر.
(سـەیران)ێ گوتـێ بـلا مـەلا مـا دەم تـو هوسـا یـێ باشـی ئـەز دێ شـوی بتـە کـەم، بـەس تـو پیچـەکا کاغـەزێ بـۆ مـن بنڤیسـە دا بـو پسـمامێ خـۆ ڤرێکـەم ل وەلاتـێ (هەسـەنان و حەیـدەران)، ئـەز دێ وێ کاغـەزێ بـۆ وی هنێـرم، ئـەز دێ بێمـێ دێ ئـەز بخـو شـوی کـەم هەکـە قەبیـل کـر ئـەز دێ شـوی ب تـە کـەم و هەکـە ژخـو قەبیـل ژی نەکـر دێ ئـەز هـەر شـوی ب تـە کـەم.
مـەلای گوتـێ نـە ئـەز بـاش فنـد و فێلێـت هـەوە ژنـکا دزانـم، نـە ئەڤـە نـە کەفتـە ئەقلـێ مـن ئـەڤ گوتنـە دسـەرێ مـن دا نەچـوو خـارێ، کا تـو سـۆزەکێ بـدە مـن.
سەیرانێ گوتـێ چ سـۆز، ببێـژە سـۆزا خـۆدێ بیـتن ئـەزێ راموسـانەکێ بدەمەتـە، دێ ئـەز کاغەزەکـێ بـۆ تـە نڤیسـم.
(سـەیران خاتیـن)ێ گوتـێ کا تـو بنڤیسـە ئـەز دێ راموسـانەکێ بدەمـە تـە، چـەوا بەحسـی راموسـانێ کـر ئاقـل دسـەرێ مـەلای دا نەمـا، گـوت چ بنڤسـیم.
گوتـێ ڤـێ کاغـەزێ لسـەر ناڤـێ (قاسـم ئاغا و عەمـەر ئاغـا و خـان عەبـدال بەگـێ) بنڤیسـە کـو بگەهیتـە دەسـتێ وان.
گـوت مـن نڤیسـا، گـوت ببێـژە (عەلیـێ مامەنـد) پسـمامێ هـەوە ژلایـێ (ئیسـکانێ قولیخـان) هاتیـە کوشـتن، ببێـژێ خویشـکا هـەوە یـا مایـە بـێ خـودان، گوتـێ بنڤیسـە مەلایـێ لـبن کونـێ پیـرێ دەعـوا راموسـانێ ژمـن کریـە، مـەلای ژ کەیفـادا هـای ژ خـو نینـە ئـەو ژی نڤیسـی، پانـێ ئاقـل دسـەرێ

مـەلای دا نەمایـە.
سـەیرانێ گوتـێ تـە نڤیسـی گوتـێ بەلـێ، پـا دێ بـدەف مـن، مـەلای گوتـێ کا دێ ڤێجـا راموسـانەکێ بـدە مـن هەکـە ئـەز کاغـەزێ نـا دەمـەف تـە.
(سـەیران) مەجبـور بـو سـتویێ خـو چەمانـدە بـەر مـەلای، مـەلای وەکـو وان رویڤییێـت چنـە دزیـا دەڤـێ خـۆ درێژکـرە رویـێ وێ و ماچـی کـر و ژنـوی ئـەو نامـە داڤـێ و مـەلا چـوو مـالا خـو.
سەیرانێ گوتە پیرێ ما تە چ کوڕ نینن ؟
گوتـێ نـە بخـودێ ئـەز ژ هـەردوو چاڤێـت خـو کورە ببـم مـن چ کـوڕ نینـن، چـەوا تـە چ کـوڕ نینـن، پیـرێ گـوت نـە مـن چ کـوڕ نینـن
گوتـێ باشـە دێ پسـیار کـەم ل دوماهیـێ هەکـە مـن زانـی تـە کـوڕ هەبـن دێ ئـەز تـە کوژم، ئینـا پیـرێ ترسـیا گـوت: کچا من، مـن کوڕەکـێ کەچـەل یـێ هـەی دبێژنـێ (عیسـایێ کەچـەل) ئێکـێ کەچەلـە یـێ بـێ سـەر و بـەرە یـا رەبـی یـا سـتار، تـو ببینـی تـو حەفـت شـەڤ وحەفـت رۆژا نـە شـێی خارنـێ بخـوی دێ دلـێ تـە ژ هەمـی تشـتا رەش بیـتن. سـەیرانێ گوتـێ کا گازیکـێ بـلا بهێـتن مـن شـولا پـێ هـەی.
پیـرێ چـو وارا ل کـوڕێ خـو گەریـا و ئینـا. دەمـا هـو چاڤێـت (عیسـایێ کەچـەل) ڤ بـەژن و بـالا سـەیرانێ کەفتـی گەلـەك یـا جـوان و ژێهاتـی، گوتـێ خویشـکا مـن سـتارا خـۆدێ لتـە بیـتن ئینشـەللا خـۆدێ تـە ب پارێزیـتن تـو گەلـەك بخێـر هاتـی، سـەر چاڤـا.
عیسـا رونشـتە سـەر چوکـەکێ بەرامبـەری (سـەیران)ێ گوتـێ دێ کەرەمکـە کا تـە چ شـول ہمنـە، ببێـژە تـو خویشـکا منـی، تـو ئەمـر دکـەی.
سـەیرانێ گوتـێ: مـن دڤێـت تـو بدەیـە خاتـرا مـن و خاتـرا خـۆدێ تـو رابـی ڤـێ کاغـەزێ بگەهینیـە وەلاتـێ (هەسـەنان و حەیـدەران)، ئـەز دێ ٢٥ بیسـت و پێنـچ زێرێـت ئوسـمانلی دەمـی تـە، بـدە خاتـرا خـۆدێ و پێغەمبـەرا ڤـێ کاغـەزێ بگەهینـە دەسـتێ برایـێ مـن وان.
(عیسـایێ کەچـەل) گوتـێ بـلا سـەر هـەردوو چاڤێـت خـۆ دێ ئـەز بـەم، ئـەز نـە زەلامـێ بەرتیـلا مـە، دێ ئـەز بـەم و مـن چ تشـت ژتـە نەڤێـن، تـو یـا دمـالا مـە دا رونشـتی، عەیبـە تـو بەحسـی زێـڕ و مالـێ دونیایـێ دگـەل مـن بکـەی.
(عیسـایێ کەچـەل) مرۆڤەکـێ بـاش بـوو، رابـو سـەر خـۆ و کارێ خـو کـر، ئـەو کاغـەز کـرە دبنـێ بەریـکا خـودا و هنـدەك نـان کـرە دچانتـکا خـودا و یـا اللـە بـو وەلاتـێ (هەسـەنان و حەیـدەران) ب رێ کەفـت، پشـتی چەنـد رۆژا (عیسـایێ کەچـەل) گەهشـتە کوچـکا
(خـان عەبـدال بەگـێ) سـلاڤ کـر و هەمیـا بخێـر هاتنـا وی کـر و گوتـێ دێ کەرەمـە تـە چ شـول هەیـە.
(عیسـایێ کەچـەل) دەسـت دا بەریـکا خـو کاغـەزا خویشـکا وان (سـەیران خاتینـێ) دا دەسـتێ (خـان عەبـدال بـەگ)ێ، وی

هو سەحکرە وێ کاغەزێ. هەر ئێکسەر (قاسم ئاغای) برایێ (سەیران خاتینێ) کرە گری و روندکێت وی هاتنە خارێ. جەماعەتا رونشتی گوتێ: تە خێرە تو دکەیە گری؟ خودێ خێرکەت ئێڤارا ئەینی من دخەونا خودا ددیت ئەز و پسمامێ من (عەلیێ مامەد) لسەر دەڤێ بیرێ بۆین مە یاری دکرن، من هند دیت پسمامێ من دکەفتە بیرێ دا و دخەندقی.

ئەز دزانم ئەڤە کاغەزا خویشکا منە (سەیران خاتین)ێ لەوا گریا من هات یا دیارە هندەکا پسمامێ مە کوشتیە و خویشکا مە بێ خودان مایە ل غەریبیا. پشتی کاغەز خاندی شینی و تازی کەفتە ناڤ وان.

(قاسم ئاغا) رابو ٣٠٠ سێ سەد سیار حازرکرن، وان خەنجەرێت خو دبەر شیتکێت خو راکرن و شیر و مەتالێت خو هەلگرتن، ل هەسپا سیار بۆن و (عیسایێ کەچەل) ژی ل هەسپەکی سیار بو و ویژی خەنجەرەك کرە دبەر شیتکا خوڕا و شیر و مەتال هەلگرتن و کەفتە بەراهیا وان زەلاما دا رێکێ نیشا بدەتن و جهێ (ئیسکانێ قولیخان) نیشا وان بدەتن و ئەو بلەز چوون دا تولێت پسمامێ خو ڤەکەن.

ب رێڤە (قاسم ئاغا)ی زانی کو مەلای چاڤێ (سەیران خاتین)ێ یێ ماچی کری، گەلەك عاجز بۆ و گوتە (عیسایێ کەچەل) تو مرۆڤەکێ بێنامیسی. گوتێ بۆچی ئەزبەنی، باشە خویشکا من دمالا تە دابوو، چەوا مەلای دەعوا نامیسا وێ کریە و ئەو ماچی کریە.

(عیسایێ کەچەل): مالا من میرات بیتن من های ژ ڤێ سوحبەتێ نینە و ئەز پێ نە حەسیایمە، خودێ حەزکەتن ئەز دێ وی مەلای ب دەستێ خو کوژم.

جەماعەت گەهشتنە مالا مەلای و هەر ئێکسەر (عیسایێ کەچەل) مەلا کوشت و چون دا تولێت پسمامی ڤەکەن لێ هێشتا ئەو نە گەهشتینە وێرێ کریڤێ وان (حەسەنێ دومبەلێ) و کورێت وی چبۆن (ئیسکانێ قولیخان) کوشتبۆ و تولێت (عەلیێ مامەد) ڤەکربوون.

پشتی ئەو چوینە مالا کریڤێ خو (حەسەنێ دومبەلێ) تازی دانای و بۆ خۆ منەت ژ وی و کورێت وی کرتین، خویشکا خو ئیناڤە و تازی کەفتە ناڤ هەمی عەشیرەتا (هەسەنان و حەیدەران)، هوسا ب ڤی رەنگی سەرهاتیا عەشقا (عەلیێ مامەد و دوێما وی سەیران خاتینێ) ب دوماهی هات.

ژێدەر

*چیرۆک و سەرهاتیا ڤێ سترانێ من ژ زاردەڤێ هونەرمەندێ مللی یێ مەزن، حەسەن عەلی خەنجەر وەرگرتیە.

سویكا چەمجوو ئێكانە سویك بوو ل دەڤەرا نێروە و ڕێكان

سامی بنیامێن ڕێكانی

كورتیەكا دیرۆكی ل دوور گوندی

گوندێ چەمجوو ئێك ژگوندێت سەر ب هوزا ڕێكانیا ڤەیە و ئێك ژگوندێت كەڤنار ل دەڤەرێ دهێتە هژمارتن كو دبەرێ دا میرەكی دەستهەلاتداری یا لێكری و دهێتە ڤەگێڕان كو ئێشا (تاعونێ) ئەڤ گۆندە ڤەگرتبوو بتنێ هندەك كەسێت ئویجاخەكێ مابوون ئەوژی ئویجاخا (خازێ) بوون، هەتا نوكەژی ڕەڤێشتا وێ ئویجاخێ یێت مایـن، چەمجوو ناڤەندەكا بازرگانی بوو ل دەڤەرێ كو ژ هەرسێ ئەشیرەتان ژ ڕیكانیا و دوسكی ژووریا و نێرەویا و بارزانییان قەستا ڤی گوندی دكر ژبۆ بازرگانیێ و ل شۆڕشێت مەزنا ئیلۆنێ و گولانا پێشكەفتنخواز، ڕێكا هەمی پێشمەرگا بوو و ل گوندی ڤەدحەویان و خزمەتەكا بەرچاڤ یا هەردوو شۆڕشا ب نانێ خوكریە، گوند هەتا ئەنفالا ڕەشا (١٩٨٨ز) یێ ئاڤابوو، پاشی خەلكێ وی مشەختی توركیا و ئیرانێ بوون، پشتی سەرهلدانا (١٩٩١ز) ڤەدگەرنە ڤە كوردستانێ و ل سالا (١٩٩٣ز) جارەكا دی گوندێ خۆ ئاڤادكەنە ڤە تا سالا (١٩٩٧ز) جارەكا دی گوندێ خۆ چۆل دكەن و ل شێلادزێ و سیریێ و دێرەلوكێ ئاكنجی دبن(١). لدویڤ سەرهژمێریا گشتی یاعیراقێ ل سالا (١٩٧٧ز) هژمارا ئاكجییێت گوندی (١١٣) كەس بوون.

سویکا چەمجوو، سالا (١٩٨٥)ێ ل پشت چەند پێشمەرگەی، یا دیارە

ڕامانا ناڤێ گوندی

هەتا نوکە ناڤێ گوندی ب (چەمێ جی) لسەر زارێ خەلکی دهێتە گووتن لێ ناڤێ دروست (چەم جوو)یە ئاقارێ گوندی ژ حەفت زەڤییان پێکهاتییە و هەر پارچەیەکێ جوویا خۆ یا ئاڤێ یا تایبەت یا هەی، لەوما دگۆتنێ (چەم جوو) ئانکو چەمێ جووکا.

جوگرافیا گوندی

ژلایێ ڕۆژهەلاتێ ڤە گوندێ باوان و کولانە، ژلایێ باکووری ڤە گوندێ کونیشکایە، ژلایێ باشووری ڤە گوندێ سیدان و ژ ڕۆژئاڤاڤە گوندێ پێپەرخا و شاجایە.

کەرەستێن ئاڤاکرنا سویکێ

ئاڤاکرنا دوکانا وەکی خانیا هاتبوونە ئاڤاکرن کو کەرەستێن وان پێکهاتبوون ژ (بەرا و ئاخێ و گاریتا و نیرا) و هندەک ژ وان ژی ب چینکوی هاتبوونە نهانکرن، سینگێ وان ژی ب پەنجەرێت مەزن یێت ئاسنی هاتبوونە چێکرن و ب ئاوایەکێ رێك و پێك هاتبوونە ئاڤاکرن و هەمی ب ئەندازەیەکا پێشکەفتی و ب رێك و پێك دروست کربوون و هەردوو لایێت جاددا سەرەکی دوکان لێ هەبوون. هەر پێتڤیا خەلکی ڤیابا هەر ژ کەل پێدڤییێت رۆژانە و یێت دیترێ لێ هەبوون.

ڤەکرنا سویکێ

دەستپێکا ڤەکرنا سویکێ: پشتی کو هژمارەکا گوندیت نێروە و رێکان و دوسکی ژووریا ل سالێن ١٩٧٩/١٩٧٦ێ ژلایێ رژێما بەعسا ژناڤچووی ڤە هاتینە ڤەگوهاستن بۆ کومەلگەهێت ب خورتی چێکری، ل سالا ١٩٨٠ێ بۆ جارا ئێکێ ل ڤێ دەڤەرێ سویکەکا بەرفرەهـ ل گۆندێ چەم جوو ل دەڤەرا رێکان هاتە ڤەکرن و بازرگانیەکا مەزن لێ دهاتە کرن و ژ هەمی پارچێت کوردستانێ قەستا ڤێ سویکێ دکر و پەرتال دئینا و دبر و بازرگانی لێ دهاتە کرن.
میکائیل رەشید چەمجانی دبێژیت: جارا ئێکێ دوکانەک ژلایێ (عیسا رەشید چەمجانی) ڤە هاتە ڤەکرن و کەل و پەلێت خوارنێ و جلک و هەمی ڕەنگێت پەرۆکا لێ دهاتنە فرۆتن. پاشی چەند کەسەکێت دی هندەك دوکانێت دی ڤەکرن و بوونە پتری بیست دوکانان و هەروەسا چەند خارنگەهەك و چایخانە ژی لێ هاتبوونە ڤەکرن کوخودانێ ئێك ژ وان (میکائیل رەشید چەمجانی) بوو، ژبلی پەرۆک و تشتێ ناڤ مالێ و پێدڤییێت رۆژێ، تەرشوتەوال ژی لێ دهاتنە فرۆتن و هەروەسا رۆژانە نێزیکی (٥٠٠-٦٠٠) تەنێن متایی لێ دهاتە فرۆتن. دڤێ سویکێ دا پەرتال ژ هەمی پارچەیێت کوردستانێ دهات و بازار پێ دهاتە کرن و ببوو ناڤەندەکا مەزن یا بازرگانی ل دەڤەرێ و ناڤ و دەنگیەکا بەرفرەهـ هەبوو.
حاجی عەبدوللا گویزەرەشی کو بازرگانەکێ باکوورێ کوردستانێ بوو، دبێژیت: مە بازرگانیا پەرۆکا دکر و چەندین پەروك مە دئینان، مینا پولستەری و گۆلدەر و هەمی و پەردێت پەنجەرا و مە ب دەوارا ژ وەلاتێ تورکیا دئینانە دوکانێت (عیسایێ چەمجانی) و (عەمێ حەجی ئەحمەدێ باوانی) و مە پەرتالێ خو دفروتە وان. هەروەسا خەلکێ دەڤەرێت پنیانش و ئەرتوش و ئورەمارێ، هەمی دهاتنە سویکا چەم جوو و بازرگانیا خو لێ دکر. ل دانێ پایزێ ژی مە کەنگرۆك و گویز دئینان و ل هاڤینێ مە پەز دئینا، من چەندین سالان بازرگانی ل وێ سویکێ کری و

مە مفایەکێ مەزن ژێ ددیت و مە برنج و شەکر و تۆڤێ چایێ و جگارە و پەرکێت تویتنێ دکڕین و دبرنە باکووری کوردستانێ.

موسا سین چەمجانێ دبێژیت: من پێنچ دوکان ل سویکا چەمێ جوو هەبوون، هەمی یێت ئەتاریاتا بوون و هەمی خوارنێت هشك و یێت زاڕۆکان لێ هەبوون ڕۆ ژانە مە تشت دکڕین، ئەو تشتێت مە دفرۆتن ژ شێلادزێ و گوندێت باکوور و ڕۆژهەلاتێ کوردستانێ دهاتن، بازرگانیەکا بەرفرەه لێ دهاتە کرن. ئەم ڤێرا نە دگەهەشتین هندی شولەکێ باش لسەر هەبوو، ژبەر کو ل دەڤەرا نێروە و رێکان و دوسکی ژووریا، بتنێ ئەو سویك لێ هەبوو، هەمیا قەستا وێ دکر، هەروەسا دبێژیت: مە خارنگەهەك ژی چێکربوو و ب کرێ دابۆف کەسەکی ڕۆ ژانە دوو تا سێ بزنا ڤەدکوشتن ژبەر کو قەرەبالغەکا مەزن ل سەر سویکێ هەبوو هندەك بۆ چەندین ڕۆژان دمانە ل ناڤا سویکێ دا، نەخاسمە بازرگانێت دەرڤەی دەڤەرێ. سویك ب شەڤ و ڕۆژ یا ڤەکری بوو. هەروەسا دبێژیت: بازرگانێت هەمی پارچێت کوردستانێ دهاتنە سویکا مە و پەرۆك و پەردە و هنگڤین و پەز و گاڕەش دئینا و هەروەسا مە ئەو پەرتال و جلەب دهنارتە عیراقێ و پارچێت دی یێت کوردستانێ.

سادق عەبدولکەریم شاجی دبێژیت: مە دوکانا متایی هەبوو، هەمی متا مە دکڕین و دفرۆتن بازرگانیەکا مەزن لسەر هەبوو، بۆ مە ژ باکووری کوردستانێ و دەڤەرێت نێروە و رێکان دهات و مە دهنارتە دەڤەرێت دی یێت کوردستانێ، مە ببهایەکێ گونجای دکڕی و دفرۆت و بهایێ تشت یێ نورمال بوو. کوردێت خەلکێ کوردستانا تورکیا و ئیرانێ مشە دهاتنە سویکا چەمجوو بۆ بازرگانییێ، هەروەسا چایخانە ل سویکێ هەبوون بۆ بێهنڤەدانا خەلکی و بازرگانا، خودانێت وان شولەکێ باش دکر و خو پێ ب خودان دکر و داهاتەکێ باش ب وێ سویکێ ڤە دهات. بەلێ مخابن پشتی ئەنفالا ڕەش ب سەر مللەتی دا هاتی پتریا تشت و متایێ خەلکی مانە د دوکانێت وان ڤە و هەمی هێلان و بەر ب وەلاتێت ئیرانێ و تورکیاڤە چوون.

ژێدەر و دەهمەن

١- ل ٢٠٢٣/٢/٢١ هەڤدیتنەك دگەل میکائیل رەشید چەمجانی ژدایکبوویێ (١٩٤٩). ل سیریێ.

٢- ل ٢٠٢٣/٧/١١ هەڤدیتنەك دگەل موسا سین چەمجانی ژدایکبوویێ (١٩٥٥). ل سیریێ.

٣- ل ٢٠٢٣/٨/٧ هەڤدیتنەك دگەل حاجی عەبدوللا گویزەڕەشی ژدایکبوویێ (١٩٥٦).ل جولەمێرگێ.

٤- ل ٢٠٢٣/٨/١٢ هەڤدیتنەك دگەل سادق عەبدولکەریم شاجی ژدایکبوویێ (١٩٦٦). ل سیریێ.

ئەحمەدێ نالبەند و
نادرێ کانیسارکی،
دبەریکانەکا شیعرا تڕانکیدا

شیان کانیسارکی

نادرێ کانیسارکی

ناڤێ وی یێ دروست (نادر حەبیب بریندار)ە، دبیت ل سالا ١٨٧٢ز ل گۆندێ کانیسارکێ دەڤەرا (بەرواری بالا) هاتبیتە دونیایێ و ل سالا ١٩٤٨ێ ز ل (بانکا) ب ڕێکا کاروانیڤە چوویە بەردلۆڤانیا خودێ و ل گۆڕستانا گۆندێ ئەدنێ»تەنشت گۆندێ کانیسارکێ» هاتیە ڤەشارتن. « غەزال» خاما ئەدنی شویب نادری کریە و سێ کوڕ و سێ کچ هەبوون: (حەبیب، حەسەن، فەهمی/ ئاسیا» شوی ب سلێمان هرۆری کریە»، بوهار» شوی ب حوسێن سەرەڕوی کریە، رەحیما» تێبینی: دو سێ شوی کربوون، دویماهیێ شوی ب عارفێ کانیسارکی کربوو»). هەژیە بێژم نوکە ژ زارۆکێت وی بەس «بوهار» یا ساخە.

ئەحمەدێ موخلص

ناڤێ وی یێ دروست(ئەحمەد ئەمین محەمەد) ل سالا ١٨٩٠-١٨٩١ ز ل بامەڕنێ هاتیە دونیایێ و ل حەفتیا دویماهیێ ژ ئیلونا سالا ١٩٦٣ێ ز ل گۆندێ (خشخاشا) دەڤەرا بەرواری بالا ب کریارەکا خەمگین چوویە بەر دلۆڤانیا خودێ.

هەکە ئەم هەرۆ لسەر تشتەکێ نوی یێ لسەر ژیانا ڤان هەلبەستڤان و ئەدەب دوستێت مللەتێ خۆ دا راوەستین دێ گەلەک بابەت و هزرێت نوی هێنە د سەرێ مەدا و دبیت ئەو تشتێ هەتا نوکە ڤەشارتی ژی پیچ پیچە رۆناهیێ ببینیت، چونکی ئەڤا نوکە هاتیە دیتن و چاپکرن بەرامبەر ئەڤا ڤان هێژایا ژ چاند و ئەدەبا کوردی کری گەلەکا کێمە و دبیت پتر مابیت ڤەشارتی دبن توزێ و تەختێت نفستنێڤە! لسەر هەلبەستڤانێ گەلەری (نادرێ کانیسارکی) گەلەک ژێدەرا بەحسێ وی کریە. ژ وان ژی جارا ئێکێ سەیدا «مەلا ئەنوەرێ مایی» د کتێبا خۆ یا «الاکراد في بهدينان «دا باش پەسنا وی کریە، هەروەسان هێژا «کامیران بەرواری» کەسێ ئێکێ بوو هەلبەستێت نادری ل گۆڤارا «کاروان» سالا ١٩٨٤ێ i ژمار ٢٥ بەلاڤکرین.

جارێ ئەم دێ پیچەکا دی لسەر بابەتێ خۆ راوەستین. ئەرێ کا ئەحمەدێ موخلص تێکەلیەک لگەل ناردێ کانیسارکی هەبوویە؟ ئەرێ ئێکودو دیتیە؟ هەکە ئەم تەماشەی ژدایکبوونێت وان بکەین، دێ بینین کو هەڤچاخێت ئێك بوون، راستە نادر ١٨ سالا «بەلکی»پتر ژ موخلصی مەزنتربیت، بەلێ هەردو ل دەڤەرەکێ دژیان، ل دەڤەرا بەهدینا، ئاشکرایە ژی باهرا پترا هەلبەستڤانا ل جهەکی و گۆندەکی بتنێ نا حەوهن و راوەستن، بەردەوام دەڤەر بۆ دەڤەرێ و گۆند بۆ گۆندی دگەڕن، دا پاریێ نانی پەیداکەن و زانست و زانینێ کومکەن.

سـەیدا « ماهـر عەبدولڕەحـمان بـەرواری» د کتێبا خـۆ « ئەحمـەدێ موخلـص» دا ل جهەکێ دبێژیت: ئەحمـەدێ موخلـص ناڤ و دەنگێت نـادرێ کانیسـارکی دبهیسـیت، بۆ دبیتە مـەرەق. ڕۆژەکێ تێ بتشـقلیت، ڕۆژەکێ ل جهەکی چاڤێت وان ڤێکدکەڤن و ب دیتنا وی گەلـەک کەیفخۆش دبیت و دبێژیتێ: ((تۆی نـادرێ کانیسـارکی؟)) نادر بەرسـڤ ددەت: ((بەلێ مـەلا ئەحمـەد تـە چ شـول نینـن بـێ زەحمـەت؟)) هەلبـەت پشـتی ڤـێ دیتنـێ تێکەلـی و دوسـتینیەک د ناڤبـەرا وانـدا پەیدادبیـت و ب هەڤـدۆ داخباردبـن. چونکـی نـادر ب ژیـێ خـۆ ژ موخلصـی مەزنـترە، دبیـت دەمـێ نـادری هەلبەسـتێت گەلـەری دگۆتـن موخلـص هێـژ ژ دایـک نەببیـت، چونکـی پـتر ژ هـەژدە سـالا د ناڤبـەرا وانـدا هەبووینـە. لـەوا مـرۆڤ وەسـا تێدگەهیـت کـۆ ئەحمـەدێ موخلـص ڤـێ ڕێچـکا ترانەکرنـێ، کەنـی، حەنـەک و بـێ پەردەیـێ ژێدگریـت و ب ڕەنگەکـێ جـوان و ب تەکنیکـەکا نـوی و ئەکادیمـی و شـەهرەزایی دڤەهینیـت، چونکـی نـادری چ نەخواندبـوو و بـەس شـولێ مالـێ و گاڤانیێڤـە یـێ مژیـل بـوو ل گۆنـدێ کانیسـارکێ، لـێ ئەحمـەدێ موخلـص فەقـی بـوو ل زاخـۆ، دهۆکـێ، بامەڕنـێ، ئامێدیـێ و مایـێ ...هتـد گەلـەک جهێـت دی خواندبوو. لـێ نـادری ژی هـەر تشـتێ هاتبا بەردەڤـێ وی دگـۆت و کـەس ژێ قورتالنەدبـوو و ناڤونیشـان ئارمانجـا خـۆ دهنگاڤـت. بـۆ میناك نڤیسـەڤان « جەمیـل شـێلازی» د کتێبـا خـۆ « هوزانڤانـێ مللـی نـادرێ کانیسـارکی» دا ل جهەکـی دبێژیـت:» جارەکـێ نـادر چـوو بـوو گۆنـدێ هـرۆرێ، ئێکـی دبێژنـێ ئوینـس کـۆ ئـەو ژی مرۆڤەکـێ ترانەکـەر بـوو، زەڤیـەک هەبـوو ل جهەکـی دبێژنـێ «بـەرگارەی» ئوینسـی کربـوو گارس، نـادری گۆتـە ئوینسـی:

یونس تە بۆچی بەرگارەی نەدکرە درا
دا بهارێ بۆ خۆ دەیە ب... هێسترا !

وی بەرسڤ دا:

من بەرگارەی یا کریە گارس
دێ بەمە کانیسارکێ بۆ خۆ دەمە ب..!

وەکـی نڤیسـەڤان دبێژیـت ژبـەر قەدرگرتنـا هەمـی کەسـێت گۆنـدی و خەلکـێ دەڤـەرێ مـە هنـدەک پەیـڤ ژێبرن» لـێ یـا مـە ڤیـای بێژیـن کـۆ دبیـت بـەری ئەحمـەدێ موخلـص دەسـتپاڤێژیت هەلبەسـتا» بـێ پـەردە» نـادری زویـتر ئـەڤ هەلبەسـتە دگۆتـن. چونکـی دەمـێ ئەحمـەدێ موخلـص پیربـووی و ژنێـت وی هەمـی مریـن و ئـەو بچویـک د لەپیـدا مایـن، ڕاسـتە سـەر و ڕهـ سـپینە، لـێ دلـێ وی هێـژ یـێ تـەڕ بـوو و یـێ سـەرخۆ بـوو، لـەوا هـەردەم هـەوارا خۆ دگەهانـدە شـێخێت خۆ(شـێخ مەسـعودی و شـێخ بهائەدینـی) دا ژنەکـێ بـۆ پەیداکـەن و بخـوازن کـۆ ڤـێ زڤسـتانێ دێ چـەوا شـێت

قەتینیت و بەحسێ عەلیێ خۆ دکەت « مەرەم پێ ئامیرێ وی» وەکی ل دویماهیا هەلبەستەکا خۆ پشتی گازندەکا درێژ ژدوستێت خۆ، دبێژیت:

لوما من نەکەن برا نەشێم ئەز
هاویش بکەم ئەز ئەڤی وەکازی
خاترا نەکەم بە نەفس و شەهوەت
یان دێ چ لێکەم وی بەرازی

من وەکی میناك ئینان، کو پتریا هەلبەستێت موخلصی ل سالێت دویماهیا ژیێ وی بوون، پشتی مایە بێ خودان، ئەڤە هەمی دشێن ببن گرۆڤە کو دبیت وی هزرا ڤان رەنگە هەلبەستا نەکربیت حەتا نادرێ کانیسارکی دیتی و حەژێکری. راستە حەتا نوکە بەس دو مالك ژ وێ هەلبەستا هاڤێتی بەرئێک دیاربووینە. لێ ئەز باوەرناکەم دو کەسێت هۆسا د ڤەهاندنا شێعرێدا مەلەڤان ب ڕێزکەکێ بەرسڤا ئێکودو بدەن و خاترا خۆ ژێک ب خوازن، هەلبەت دێ ڤەکولینا مە لسەر ڤێ چەندێ یا بەردەوام بیت.

د ترانەپێکرنێ ژی دا وەکئێکیەک لدەڤ هەردو شاعرێت مە هەیە. کا چەوا ل سەری مە هەلبەستەکا موخلصی نڤیسی، دێ سەحکەینە هەلبەستا نادرێ کانیسارکی ئەڤا ب کەرێ «سەید یاقوبێ چەلکی» ڤەهاندی و هەلبەستا ئەحمەدێ موخلص یا ب کەرێ « محوویێ هرۆری» گۆتی، خۆ ل وێرێ ژی موخلص ناڤێ کەرێ نادری یێ ناڤدار دئینیت و پەسنا وی دکەت:

کەر بۆ شکلی هێسترە
شوبهی حولیکێ ڤەلەو
میسلێ کەرێ نادرە
بەلکە نەبووی بێ درەو
دائیم هەرێ حازرە
ل بەر دەرێ خۆدانی ئەو

ئەرێ پرسیار ل ڤێرێ ئەوە، مادەم کەرێ نادری هند یێ لبەر دلی عەزیزە و گەلەک چاڤێ خۆ ددایێ، ئەحمەدێ موخلص چەوا ئەڤە زانی؟ مانێ ئەڤە نە تشتەکێ گەلەک مەزن و ب ناڤودەنگە! لێ چونکی نادری گەلەک هەلبەست یێ ب کەرێ خۆ گۆتین و موخلصی یێت گولێبووین و دبیت نادری بۆ گۆتبن، لەوا وی ژی د شێعرێت خۆ دا یا بەحسکری. هەر چ هاتبا بەردەڤێ نادری دگۆت و چ حسێب بۆ کەسێ نەدکر، هەروەسا موخلص ژی دەمێ یێ عێجز و ب خەم، کەس نەدنیاسی و یێ دەق شکێن بوو. وی ب خۆ دگۆت ئەز یێ لەوچەمە و کێماسیا من ئەوە کو ئەز نەشێمە خۆ هەرتشتێ هات بەردەڤێ من ئەز دبێژم. نادرێ کانیسارکی ژی خۆ گۆندی و گۆندیێت وی «کانیسارکی» ژی ژ دەڤێ وی خلاس نەدبوون، بەرێخۆبدێ دەمێ د

بەیتا (هـرچ و ئۆرەیـی)ا دا دبێژیـت:

دێ جابێ بدەن کانیسارکێ
کانیسارکی چەند دینن
خزماتیێ تێ دبینن تێ نابینن
خۆ د سیڤاندا دا دڤرینن
شەڕێ هرچێ و ئۆرەیانە

د شێعرەکا خـۆ دا ئەحمـەدێ موخلـص ژی ڤـێ بـۆ خـۆ دکەتـە کێماسـی و دبێژیـت:

ژمن چاک بترسن ئەزێ لەوچەمە
ئەزێ پیسم و رویسم و ئەزمان درێژ
وەسا تێبگەهن ب دل ئەز شویشەمە

نـە بـەس ئەحمـەدێ موخلـص گۆهــل نـاڤ و دەنگـی و ترانێـت نـادرێ کانیسـارکی بوویـە، لـێ هەکـە ئـەم تێندەینـێ دێ بینیـن ئـەڤ هوزانڤانـێ گەلـەری» بەهـدرێ راڤینـی» یـێ ئـەم هێـژ چ ژیـن و ژیـارا وی نزانیـن، حەتـا وی و نـادری ژی هەڤالینیـەک و نیڤدۆسـتێت ئێـک بـوون، چونکـی هـەردو

ئەحمەدێ موخلص

جوتکـێ ترانەکـەرا بـوون و کـەس ژ ئەزمانـێ وان نەدبـووری، د ڤـان هــەردو مالکێـت هەلبەسـتێ دا بەهــدرێ و نـادر سـوحبەتێ و یاریـا لگـەل ئێـک دکـەن، دەمـێ نـادر دبێژیـت:

ئەی بەهدرێ راڤینی
مشکا د کەیە پارزوینی

بەهدرێ بەرسڤا وی ددەت:

نــادروو نــادروو
سەرێ ژ قونێ مەستروو

ژێدەر و دەهمەن

*هوزانڤانێ مللی نادرێ کانیسـارکی-جەمیل شێلازی٢٠٠٤
*ئەحمـەدێ موخلص- ماهر عبدالرحمن برواری٢٠١٣
*مەدرەسـەیا قوبەهان- ئیسماعیل بادی٢٠٢١
*باغـێ کوردا- تەها مایی ١٩٩٧
*الاكـراد في بهدينان-انور مايى.
*کامیران بەرواری-گۆڤارا(کاروان)١٩٨٤-٢٥
*هەڤپەیڤین لگەل نەڤیێ نادرێ کانیسـارکی» عارف حەمید عارف کانیسـارکی» ٢٠٢٣-٧-٢٧ کۆمەلگەها / دەرکار.

دو ژنک و دو زاروکێت گوندێ هێسێ لناڤ بەروارێا لسالا ١٨٩٠ ب چاڤکێ کامیرا (وارکوورسی)

دێرا مارماوی- مارماری- دێرا دینا ل ئۆرەمار